

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK

14. 7. 2021 ROČNÍK XVII

ADVOJKA.CZ

CENA 49 Kč

14/15

SLOVANĚ

Ilustrace Alexey Klyuykov, 2021
ISSN 1803-6635

tažení proti LGBT+ v Maďarsku
Deník Henryho Davida Thoreaua
jak chronopolitika ovlivňuje budoucnost?
Inside Bo Burnhama
kulturní války a boj o hegemonii
blokáda pralesa ve Fairy Creek

LETNÍ
LITERÁRNÍ
PŘÍLOHA

Jde o moc

MILENA BARTLOVÁ

Nejvýznamnější česká umělkyně je Marie Čermínová – avantgardní a surrealistická malířka, součást samého jádra národního kánonu moderního umění, velmi vysoce hodnocená na uměleckém trhu. Jak známo, změnila si jméno na rodově i národně neutrální, významově prázdné slovo Toyen. Nynější velká výstava Národní galerie v Praze sice nehodlá podněcovat diskusi o tom, co takové gesto znamená, přesto nás snadno napadne otázka, proč vyvolává tak velký rozruch možnost, že by si české ženy mohly svobodně volit své příjmení aspoň v tom směru, zda u něj ponechají přívlastňovací příponu –ová? Dovolí se to? Kdo by to měl dovolit? Státní úřad? Podle čeho se přitom má řídit? Dovolíme to my, „my všichni“? Neosobní entita „náš jazyk“? Kdo by takovou neosobní entitu ve veřejné diskusi zastupoval? Kdo je oprávněn mluvit jejím jménem? A kdo takové oprávnění udělil – a mohl by je tedy i změnit? Takto kladené otázky jsou východiskem každé emancipace. Je zřejmé, že expertní rovina jazykovědy je podružná, rozhodující je otázka moci. Kdo, proč a v jakém rozsahu má mít moc nad tím, jak mluvíme? A nad tím, jak sami sebe chceme označovat?

Analýza mocenských vztahů je už dobré půlstoletí, od doby působení filosofa Michela Foucaulta, nepominutelnou součástí jakékoli diskuse o společenských jevech. V Česku jste si toho ovšem nemuseli všimnout. Právě důsledkem chybějící pozornosti pracovníků médií i ostatních veřejných diskutérů vůči tomu, kdo, z jaké pozice a proč má určitou moc, u nás často společenská diskuze vyšumí do prázdna, když se zacyklí kolem jednotlivce. Mohlo by to hrozit i případu zveřejnění sexualizovaného a sexuálního násilí politika Dominika Feriho. Z hlediska právního je jistě třeba dokazovat, dokázat, rozsoudit a asi jej i odsoudit. Z hlediska celospolečenského ale nejde o aroganci a nezdrženlivost jednoho mladého muže, o jeho testosteron a feromony ani o uspokojení nebo nespokojenost dotčených žen. Jde především o to, že Feri zneužíval svou neformální moc, již disponoval jako vysoce postavený politik a celebrita, a se ženami zacházel jako s věcmi, bez respektu k jejich

lidství. A zneužíval také moc, kterou třeba i bez vlastního vědomí a přičinění disponoval automaticky jako muž v naší společnosti, založené na patriarchálních hodnotách. Síla, s níž počítá české slovo „znásilnění“, totiž není jen bezprostřední fyzická, ale je to také to, co je například v anglickém slově *power* společně se silou obsaženo – tedy právě moc. Její realita garantuje společenská „smlouva“, tedy vyslovené i skryté hodnoty a systémy jejich zajištění.

Na sociálních sítích se objevily různé variace otázky, co přesně je tak těžké pochopit. Když to nechce, tak to nechce. Ne znamená ne, respektujte to. Jenže takhle jednoduché je to celé právě jen v případě běžného sexuálního vztahu, a možná ani tam ne. I v této situaci může být odpověď „ano, chci“ hluboce nesvobodným projevem. Patriarchální společnost funguje jen díky tomu, že ženy mají velmi často její hodnoty zvnitřněné natolik, že upřímně budou souhlasit s tím, co je ve skutečnosti poškozuje jako lidské bytosti. Jak v minulém čísle A2 ukázal filosof Tomáš Kobližek, „násilí na ženách je něčím více než záležitostí individuálních kriminálních aktů, jejichž trestnost by bylo dobré vymezit novým zákonem. Jde o typ chování, který plyne z toho, v jakém žijeme prostředí, jaké obrazy ženy v něm kolují a jak snadno jsou tyto obrazy přijímány“. Pokud nedokážeme prohlédnout, že to podstatné za sexualizovaným násilím i za fyzicky nenásilným, verbálním sexismem jsou mechanismy zneužívání moci včetně jazyka, nebude ani exemplární rozsudek nad Dominkem Ferim k ničemu.

Nejde jen o fyzické přemožení odporu, ale také o ovládnutí druhého, ať už svolil vědomě nebo se nevědomě podvolil. Do stejné kategorie nakonec může patřit i situace, do níž podřízený vstoupil nejen na základě zcela vědomého, svobodného rozhodnutí, ale dokonce tak, že musel nejprve vynaložit úsilí a v soutěži o elitní postavení zvítězit. Letos v zimě dosáhl na kulturní scéně mladší generace velkého ohlasu šestidílný podcast Petra Kolářika „Na čom makáš?“ (viz článek Natálie Drtinové v A2 č. 4/2021). Jeho protagonisté očekávali, že při studiu na UMPRUM budou užívat výhod studujících výběrově

vysoké školy pro rozvoj svých osobností. Jenže se cítí být znásilněni požadavky na vysoké pracovní nasazení, pokud mají svůj nárok být umělci v praxi prokázat. Jeden z nich si tento požadavek zvnitřnil v tak přepjaté podobě, že se brzy zhroutil.

Kolářík ve svém podcastu nakonec připustí, že pociťovaný útlak není věcí konkrétního vedení ateliéru či jedné školy, ale že jde o celý společenský systém, postavený na maximalizaci výkonu podřízených. Nestací mu, co tento systém nabízí jako motivaci: že se vynaložené úsilí vrátí, až se sami dostanou na horní příčky mocenské hierarchie. Dochází ke zjištění, že má-li on a jeho přátelé nárokům, které pociťují jako násilí, uniknout, musí vystoupit z celého systému, v tomto případě ze školní přípravy na uměleckou kariéru. Ukázalo se totiž, že zdravý rozvoj osobnosti, který by měl podle nich být předpokladem umělecké tvorby, je s ní ve skutečnosti v protikladu. Protože je celý případ otevřen z hlediska začínajících studentů, neobsahuje závěrečnou pointu: naše euroamerická civilizace je zcela prorostlá principem nadvlády mocnějších nad podřízenými, silnějších (nejen fyzicky) nad slabšími. Pletivo moci ji drží pohromadě. Nadvláda se realizuje někdy brutálně, někdy přijetím konvenčně znásilňujících principů, někdy úplně bezmyšlenkovitě.

Nechci tvrdit, že jediným východiskem je hned opustit civilizační struktury. Jako skeptická stará žena nedokážu sama sebe přesvědčit, že řešením se stane zásadní posílení a rozšíření principu péče. A samozřejmě z komplexnosti celé věci neplyne, že by nebylo nutné pomoci práva postihovat ty, kdo stavu věci využívají pro vlastní uspokojení. Odhalování sexualizovaného násilí je podle mého mínění signál, který vypovídá o tom, že „žena je negrem světa“, že by se o tom zatraceně důkladně mělo mluvit a že je nejvyšší čas s tím něco reálného dělat. Připomínat širší a hlubší mocenský rozměr Feriho a podobných případů bychom ale měli proto, abychom na jedné straně dokázali rozpoznávat i jiná znásilňování, než jsou ta sexuální, a na druhé straně neztráceli z dohledu nezbytné rozlišování.

Autorka je profesorka dějin umění na UMPRUM.

editorial

Jestliže češství pro mě vždy znamenalo značně nejasnou a proměnlivou etnicko-kulturní kategorii, příslušnost slovanská mi byla sice jakžtakž jazykově srozumitelná, ale jinak se zde jednotlivé prvky hledaly ještě hůře. Vždyť i toho Slovenska – kde jsem lidem rozuměl a od útlého věku v jejich jazyce mohl i číst – jsme se nakonec (za jeho přispění) zbavili. Tak jakápak vzájemnost? Přesto se v letním dvojčísle věnujeme právě slovanství a jeho často ambivalentním historickým projevům a podobám. Převažuje kritika přebujelého, až nenávislného identitářství, ale nevyhýbáme se ani inspirativním momentům či emancipačním perspektivám. „Myšlenky utlačovaných se mohou snadno stát myšlenkami utlačovatelskými,“ píše Ondřej Slačálek a dovozuje, že právě tuto dějinnou zkušenost bychom mohli využít v našich úvahách o dekolonizaci v českém prostředí. Zapomenout nemůžeme ani na současný, resuscitovaný panslavismus, jakkoli bizarně se jeví, a jeho nepravděpodobná spojení, například s bílým supremacismem v USA, o němž se dočtete v rozhovoru s historikem Stanislavem Tumisem. Hlavní téma doplňuje polsko-bulharská literární příloha, která přináší do češtiny dosud nepřeložené texty, jež se rozličnými způsoby dotýkají společné zkušenosti slovanských, respektive „postkomunistických“ zemí. Rozsáhlým článkem Zory Hesové zahajujeme seriál esejů na téma hodnotových konfliktů označovaných jako „kulturní války“, který vznikl ve spolupráci s Heinrich-Böll-Stiftung. O A2 se často tvrdí, že je těžké přečíst celý obsah – „nejtlustším“ číslem v historii časopisu bychom rádi dokázali, že naši čtenáři ve skutečnosti zvládnou ještě mnohem víc. Lukáš Rychetský

z obsahu

- 7 Generace otrávená fikcí. Černá kronika lásky Tadeusze Konwického / Blanka Čínátlová
- 11 Umění na Západě ztracené. DachaBracha a tradice ukrajinského folklóru / Miroslav Tomek
- 13 Intimní lyrika Petra Veselého. Kurátorské hledání ve Fait Gallery / Zbyněk Fišer
- 20 Emancipační slovanství? O dějinách jednoho panhnutí / Ondřej Slačálek
- 24 Jestli je ti z toho smutno, tak přijď k nám / povídky Báry Bažantové
- 34 Tornádo povstalo / ultimátum Jiřího Malíka

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
4. SRPNA 2021

Hryhorij Semenčuk

Do lesa vjíždí černý lexus – symbol loučení a němému smutku... Co bude dělat v lese? Sbírat březovou šťávu? Tančit čardáš s dřevorubci-gastarbeitery?

Copak je v tom lese? Katolický klášter? Rock'n'roll pub? Ministerstvo práce? Jaro přichází ve snech a chytá tě za jazyk. Zdráháš se odpovědět – celková prostrace.

Jdeš po stopách lexusu, posloucháš hlasy, divoká růže se ptá, jestli je všechno v pohodě. Jasan shůry říká: Neboj! Vybavuješ si modlitby, žalmy, koledy.

Z místa řidiče lexusu vystoupí jaro, je to žena, sbírá roští, vyndá noviny a rozdělává oheň. Na kozačkách má bláto, je veselá a smutná. Padá mokrý sníh, stéká jí z temene.

Určitě se jí to nepovede – kolem je sníh a led. Vidím její slzy a lexus ve sněhových závějích. Volá policajtům a místním známým dealerům a flóra i fauna ji soucitně objímají.

Jaro je jako vždycky ve vytuněném černém crossoveru. S úložným prostorem universal a pětilitrovou nádrží v útrobach... Vyjíždí z lesa, zvířata sedí na korbě a na kapotě a měsíc svítí do oken za soundtracku koček.

Dívá se na ten sníh a šlape na plyn. Mízí za obzorem, svítí neonem, vyzařuje do dálky teplo. A ty rozumíš, že pocit jara je jen obyčejná křeč. Kdesi uvnitř tebe, kdesi v noci...

Báseň v překladu Alexeje Sevruka vybral Elsa Aids

Budoucnost bez emancipace?

Program pro konzervativní levici

Kniha *Budoucnost levice bez liberalismu* je svým způsobem završením debaty, kterou odstartovalo české vydání *Tajností levice* Jeana-Clauda Michéy. Tři ze čtveřice editorů byli jejími horlivými účastníky a nyní přicházejí se souborem textů, který má ambice stát se programem konzervativně levicové politiky.

MATĚJ METELEC

V posledním roce a půl vyšla řada souborů levicové esejistiky zaměřené na budoucnost, kterou mnohé z nich měly i v názvu, od *Sametové budoucnosti?* (2019) přes kolektivní knihu *Budoucnost* (2020), sborník *Za hranice kapitalismu* (2020) ke stotřináctému číslu Revue Prostor s podtitulem *Záblesky budoucnosti*. K tomu se dá připočíst i seriál *Za demokratickou levici* v Listech a „michéovskou debatu“, která proběhla napříč médii. Levicová esejistika zažívá na rozdíl od upadající levicové politiky rozkvět. Knihu *Budoucnost levice bez liberalismu*, pod níž jsou editor-sky podepsaní Petr Drulák, Jan Keller, Matěj Stropnický a Ilona Švihlíková, lze jen těžko nepovažovat za polemiku alespoň s některými ze zmíněných titulů. Publikace představuje svým způsobem dovršení sporu mezi „starou“ a „novou“ levicí, jenž se vyostřil v době uprchlické krize a ve středoevropském kontextu je skutečně spíše střetem levice konzervativní a progresivní.

Společnost, nebo národ?

Patnáct krátkých, spíš publicistických než esejistických textů uvozují Teze za spravedlivou společnost, sepsané čtveřicí editorů. Teze mají programový charakter a formují se okolo čtyř klíčových témat: důstojnosti práce, spravedlivého přerozdělování, ochrany přírody a mezinárodního míru. Už použitý slovník naznačuje, že svým obsahem tento program patří kamsi do sedmdesátých let 20. století. Mluvit v době klimatické krize o „ochraně přírody“ je odtržené od reality, „mezinárodní mír“ zas upomene na tehdejší détente, mimo jiné proto, že vychází z teze, že „různá mocenská centra“ (nikoli národy či kultury!) mají různé představy o spravedlivé společnosti. Tím je popřen nejen socialistický univerzalizmus, ale rovněž univerzalita lidských práv a otevírá se tím možnost přikývnout sebeodpornější diktatuře.

V oblasti práce a přerozdělování vznáší Teze klasický požadavek důstojné mzdy a daňové progresy. To oprávněně žádalo dělnické hnutí od 19. století, to však není důvod vracet se k tehdejším představám o linearitě a nevyhnutelnosti pokroku. Přesně to ovšem autoři činí, když prohlašují: „odmítáme tezi, že nebude práce, naopak práce je nekonečné množství, jen v důsledku selhávání kapitalismu často nemá podobu placeného zaměstnání“. Tuto „tezi“, spojenou s problémem automatizace, by však měli spíš *vyvrátit* než pouze „odmítnout“, protože prohlášení „práce bude“ nechtěně připomíná sliby Antonína Novotného „maso bude, bude maso“. Nemluvě o tom, že významu neplacené práce jsme si do značné míry vědomi díky feministické a postkoloniální kritice, což jsou perspektivy, které editoři výslovně odmítají brát v potaz.

Ještě podstatně horší je ale represivní rozměr jejich představ o „spravedlivé“ společnosti. Tu má ohrožovat „asociální zlomek procenta z vrcholu společnosti a rovněž asociálních několik procent z jejího dna“. Stát, jak si jej představují, nemá podporovat „asociální menšiny“, protože „spravedlivá společnost je tu

pro společenskou většinu“. Absurdní symetrie nejbohatších a nejchudších coby nepřítel lidu a představa, že spravedlnosti lze dosáhnout „omezením“ těch na úplném dně, posouvá program editorů ze sedmdesátých let kamsi do třetí dekády minulého století. Obraty odkoukané od pravicových populistů se mísí s tradiční levicovou rétorikou a vytvářejí amalgám, který by šel shrnout do hesla „ne liberalismu, ano demokracii – ale jen pro některé“. Nepřekvapí, že „základní identitou, která jako jediná umožňuje v dnešní době mobilizaci“ je v této směsi národ, ani to, po jakých vzorech editoři pošilhávají. Polsko a Maďarsko sice prý „neuskutečňují levicovou politiku“, ale „porušují liberální dogmata ekonomická i kulturní“, a to, zdá se, editorům ke spokojenosti stačí.

Neomarxisté, výtržníci a migranti

Většina autorů souboru mluví o selhání „liberální levice“, přes frekvencovanost tohoto pojmu ovšem není zcela jasné, koho mají na mysli. S ohledem na historický vývoj poválečného Západu by vina za toto selhání měla ležet na sociálnědemokratických stranách. To ony nejprve přistoupily na modus vivendi s kapitalismem a nakonec popřely své kořeny i programy a přijaly neoliberalismus. Ilona Švihlíková po právu kritizuje jeho internalizaci v tzv. třetích cestách, většina autorů sborníku však míří na jiné cíle.

Že Jan Keller ve svém příspěvku mluví o „neomarxistické, kulturní levici“, už dnes bohužel překvapí jen málokoho, v knize se však tato nálepka, vlastně krajně pravicová konspirační teorie, objevuje zcela běžně. Právník Jaromír Hořák píše, že zájmy středních vrstev jsou ohroženy „jak shora ze strany elit, tak zdola ze strany kriminální podtřídy, přívalem cizích migrantů nebo činností kulturně-anarchistických skupin“, a spojení vidí v alt-right. Jeho volání po nesmlouvavém trestněprávním postupu proti „krajním projevům nevkusu, neukáznenosti a šikany“ představuje takovou podobu „konzervativní levice“, s jakou by se patrně ztotožnil i Vasil Biľak. Adam Votruba opakuje jinou konspirační teorii – o „kolonizaci v podobě neregulované migrace“ – a v knize narazíme i na termín

„rasismus naruby“, oblíbený především mezi zastánci bílé nadřazenosti.

K těm zajímavějším příspěvkům patří text Matěje Stropnického – už proto, že je za ním jasná politická ambice. Ať už šlo o úmysl, či nikoli, vykládá Stropnický příčiny svého politického pádu – levice mylně soustředěná na postmateriální hodnoty – a podle všeho i plán nového vzestupu. Jeho součástí má být rozchod s elitami, včetně „hodnot, jež zastávají“, což znamená „opustit přinejmenším dočasně i část vlastních hodnot, neboť je elity kooptovaly“. Stropnický nejspíš po Marxovi objevil Ernesta Laclaua, protože volá po levicovém populismu, ovšem bohužel bez emancipace, jejíž význam argentinský filosof vždy zdůrazňoval. Pro Stropnického obsah levicového populismu vychází „z dokonalé znalosti lidí, naslouchání jim a přizpůsobování se jejich zájmům“. Naivně paternalistická představa „dokonalé znalosti lidí“ připomene souduhu Pláteníka z *Okresu na severu*, v kontrapozici ale také výrok Bohumíra Šmerala, že „kdo chce veřejné mínění vytvářeti, musí mít odvahu proti němu stát“.

Budoucnost levice bez liberalismu je kniha mírně řečeno nevyvážená – texty se v mnohém opakují, aniž by dohromady tvořily myšlenkovou mozaiku, často si však také protirečí a řada z nich je vyloženě nepovedená. Cílem editorů bylo patrně shromáždit co největší množství autorů, aby vyvolali dojem, že „konzervativní levice“ má u nás výživné intelektuální podhoubí, výsledek však ukazuje, že je tomu přesně naopak. Nejzajímavější příspěvky jsou ty, které se k blouznění o nutnosti boje s neomarxismem a „kulturní levicí“ stavějí rezervovaně, naopak u těch bojovnějších je znát, že za nimi nestojí usilovná intelektuální práce, nýbrž touha vyslovit své vágní dojmy či nápady, nebo dokonce traumata a frustrace.

Nové vrcholky

Nových „výšin“ v knize dosahuje vývoj Petra Druláka. Ten vyměnil motýlka za typický módní doplněk krajní pravice, vymítání George Sorose, které vkusně kombinuje s takřka klausovským požadavkem „očistit solidaritu od rozkladných představ a fantazmat, jimiž ji umrtvili progresivisté“ a soustředit se na ty,

„s nimiž nás spojuje tisíciletý příběh českého národa“. Vyloženě cynicky působí rovněž tvrzení Petra Kužela, že antirasismus či feminismus jsou mainstream, protože je prosazuje EU. Kužel musí dobře vědět, že mluvit o mainstreamizaci feminismu v ČR je možné jen s velkou dávkou fantazie a že důsledně antirasistické postoje zde zastává jen málokdo.

Veronika Sušová-Salminen se překvapivě odvolává na ostatními proklínané neomarxisty. Příspěvek, v němž zmiňuje Chantal Mouffe či Tariqa Aliho, patří k těm nejzdařilejším. Autorka jako jedna z mála mluví o většině tak, že si pod tímto pojmem lze představit spíše hegemonii než implicitní touhu konstruovat „většinu“, která si v první řadě došlápne na ty, co se od ní liší. Nejlepším textem z celého souboru je patrně příspěvek Michala Hausera, který nejenže střízlivě popisuje genezi dnešního posunu levice od sociálního státu k neoliberalismu, ale také se na omezeném prostoru snaží naznačit smysl autochtonní české socialistické tradice.

Editoři v úvodu prohlašují, že levice musí jít cestou „plebejských spojení, kde plebecem je každý, komu současný systém méně dává, než bere“. Takový Jan Keller však zdá se vidí plebejského spojence i v „pravicovém sociologovi“ Petru Hamplovi nebo neoliberalovi Václavu Klausovi. Nemluvě o tom, že editoři svým plebejcům příliš nedůvěřují, když jim vedle silného nepřítele v podobě nadnárodního kapitálu museli nabídnout ještě slabého nepřítele v lidech na sociálním dně. I já považuji socioekonomickou rovinu za zásadní frontu, na které má dnešní levice napnout své síly. Kvůli tomu ale nemusí fetišizovat národní stát (a národní kapitál) a používat jej jako nástroj k útlaku menšin ve jménu většiny. Petr Uhl v osmdesátých letech napsal, že navrhuje-li někdo „vládu silné ruky, horuje-li pro kázeň a pořádek či dokonce pro čistotu rasy, spatřuje-li zlo v cizincích a idejích či zvycích, které do země přinášejí, bývá to fašista, i když se stydí takto se označit“. Tato slova platí i dnes.

Petr Drulák, Jan Keller, Matěj Stropnický, Ilona Švihlíková: *Budoucnost levice bez liberalismu*. MDA, Praha 2021, 132 stran.

Nepřítele vidí editoři i v těch nejchudších. Vincent van Gogh: *Pár bot*, 1886–1887

Sirény dále

Nad románem Chmurdálie Joanny Bator

Polská spisovatelka Joanna Bator v románu Chmurdálie přivádí na scénu několik převážně ženských postav, jež se po různých peripetiích dostávají z Polska do jiných částí světa. Je jim společná nejen životní energie a propletené osudy – všechny jsou totiž až nesnesitelně sympatické.

KLÁRA SOUKUPOVÁ

Román *Chmurdálie* (2010, česky 2020) polské autorky Joanny Bator byl nominován na cenu Magnesia Litera 2020 za nejlepší překlad (zhostila se jej Michala Benešová). Už v roce 2015 získala v této kategorii ocenění její kniha *Pískový vrch* (2009, přeložila Iveta Mikešová), na niž novější dílo volně navazuje. Český titul románu sice neodráží konotace původního *Chmurdalia* („chmura“ znamená „mrak“), z textu je však zřejmé, že jde o vysněnou krajinu, kterou hlavní hrdinka Dominika hledá. Kolem ní se v kruzích soustřeďují příběhy dalších postav, proplétají se a zrcadlí.

Prostředkem, jímž Bator udržuje návaznost a koherenci příběhu, je nejen rytmus, jež i český překlad obdivuhodně udržuje, ale také nenásilné přesouvání perspektivy: postavy si plynule předávají štafetu v tom, kdo zrovna stojí v centru vyprávění a čí osud sledujeme. Čtenář tak nemá pocit, že by předchozí osobu a její témata opouštěl, ale naopak jako by ona sama dobrovolně přenechávala slovo někomu jinému. Současně se variuje způsob, jímž se postavy modelují – někdy o sobě Dominice samy vyprávějí, jindy je sledujeme při jejich konání, nebo naopak na ně další lidé vzpomínají či o nich čtou. Tímto způsobem se vytváří prostupnost mezi různými světy, které ve *Chmurdálii* figurují, ať už je to předválečné městečko Kamieńsk, v němž je rozšířena víra v bludičky a kouzla, soudobá řecká diaspora v Londýně, šedivý Valbřich devadesátých let nebo pokrytecký americký Jih.

Panna Marie s dcerou

Chmurdálii můžeme bez jakýchkoli pochybností označit za „ženský román“ – už jen proto, že všechny hlavní postavy jsou ženy. Pokud se v příběhu objeví významnější mužská figura, je to homosexuál (cukrář Ivo, zpěvák Jeremiáš). Muži jsou jinak zapomenutí, mrtví, nepřítomní (neznámí otcové), slabí (doktor Lepki, Felix Meisels) či nepodstatní (Dominičiny náhodné známosti). Ženy do sebe mužský element zapracovávají a mužům se připodobňují – ať už skrze samostatnost nebo krátké vlasy –, jako by se bez nich v životě obešly. V tomto kontextu je zcela přirozené, že Dominičin překvapivě nalezený partner Řek Dimitri není nijak blíže popsán – jeho hodnota spočívá v tom, že byl Dominice blízký už v dětství, než je život rozloučil. Kromě toho už se nijak neprojevuje, v příběhu pronese jen pár slov a zápletku nikam neposouvá: jako by jeho osoba sloužila pouze k zaplnění prázdného místa vedle protagonistky.

Když v závěru knihy Jaďa narazí v Čenstochově na opomíjenou sochu madony a v dětátku

v jejím náručí rozpozná místo ikonického Ježíška holčičku, jde o scénu, která symbolizuje ženskou energii románu. Nestačí však, že hrdinky jsou ženy – Sára je Afroameričanka, Malgoša lesba, Eulálie Židovka, Grażynka „nejkrásnější žena, jakou kdy viděli“, Růžena a Anděla staré panny. I proto se v knize objevují repetitivní scény, kdy jsou tyto postavy, představující minority v mnoha podobách, vystaveny kolektivní nesnášenlivosti. Bator v tragikomických pasážích evokuje šuškanu, drby, nadřazený výsměch i takzvané dobře míněné rady: „Radí dceři, aby chodila na taneční večery organizované kostelem; běž, holčičko, jdi mezi lidi, třeba tam potkáš někoho solidního, místo aby ses tahala s cikány.“ „Vaří tam hygienicky? vyptává se dcery telefonující zpoza oceánu; dávej pozor, jestli to nejsou čunčoš, a kdyby jo, tak nic nejz, vyplivni to do ubrousku a šup s tím pod stůl, to je nejlepší.“

Zacelit a zacyklit

Jinakost se neustále nachází pod kritickým dohledem. Strach z cizího nevyvolává jen barva kůže, homosexuální orientace nebo výstřední chování, ale jakákoli „potřeštěnost“ – pod tento výraz se skryje téměř cokoli, od tancem projevované radosti přes nomádský život či talent na matematiku až po šťastné bezdětný život. V tom má *Chmurdálie* funkci motivační příručky – pomocí barvitého vyprávění chce ukázat sílu a výjimečnost odstrkovaných a nabídnout čtenáři potenciální vzory a hrdinky, s nimiž se může ztotožnit. V knize totiž chybějí záporné figury. Všichni jsou (až nesnesitelně) sympatičtí, každý svým způsobem nachází cestu životem a více či méně dosahuje vyrovnanosti. Žádná z postav není stavěna do morálně ambivalentní situace, nečiní jakékoli chybné rozhodnutí, s jehož následky by se musela vyrovnávat. I proto je *Chmurdálie* prostě oddychové čtení – nenutí čtenáře o hrdinech a jejich osudech přemýšlet, protože je brzy jasné, že všechno dobře dopadne, vztahy se urovnají, zranění zahojí a dušičky upokojí. Jedinou neznámou je, jak k tomu dojde.

Přestože je jedním z hlavních témat knihy život na cestě, postavy jsou vyprávěním násilně tlačeny k sobě. Místo aby autorka nechala vyznívat paralely mezi jednotlivými osudy v různých historických dobách a situacích, uměle osoby propojuje setkáními a příbuzenstvím. V New Yorku polský Žid Icek Kac zasáhne do života nejen Sárině babičce La-Tee-she, ale i Eulálii Barronové, s níž se následně setkává i Dominika, kterou zase zachránila

Grażynka, a právě tu Icek od války hledá. Projevuje se v tom úporná touha vše zacelit a zacyklit. Je třeba Napoleonův nočník vrátit do správných rukou, Sáru dohnat do Malgošiny náruče, Jaďu sblížit s jejími nevlastními sourozenci, Černá Venuše se musí setkat s Napoleonem. Na posledních stránkách románu je nutno všechny postavy dotlačit na jeden idyllický ostrov. A pokud se náhodou v této finální scéně nemohou ze své podstaty vyskytovat, je nevyhnutelné je alespoň zmínit. Takový postup připomíná televizní show, ve které se nakonec sejdou na pódiu všichni účinkující při závěrečné písni.

Polské nomádství

Joanna Bator se v zájmu „čtenářské přístupnosti“ uchyluje k polopatickému dovysvětlování, takže pokud mezi místy, postavami, epizodami či motivy vyvstanou podobnosti, může si být čtenář jist, že na ně bude explicitně upozorněn, aby náhodu nepřehlédl nějaká „důmyslná“ pojítka, která autorka do příběhu zabudovala. Motiv Sirén a Napoleona se objevuje tak často, jak je to jen možné, aby čtenář nebyl na pochybách, že se tyto mytické figury zpřítomňují v různých časech na různých koncích světa, a jednotlivé osudy spolu tedy souvisejí. Z příliš zjevně opakovaných motivů se tak stávají otravné signály pro nepozorného čtenáře, místo aby skutečně nesly význam.

Chmurdálie zvláštním způsobem prozrazuje otisk *Běgunů* (2007, česky 2008) Olgy Tokarczuk do polské literatury. Následuje je v tématu nomádství, v užívání časových přeskoků, ale i v práci s „artefakty“. Jestliže exotický a panoptikální prvek představoval u polské nobelistky černošský dvůr na dvoře Josefa II. Angel Soliman, zde je to „hotentotská Venuše“ Saartjie, která sice po smrti není vystavena vycpaná jako Soliman, ale části jejího těla jsou naloženy do formaldehydu jako kuriozity. Můžeme to považovat za literární nápodobu, ale stejně tak by se dalo říct, že tato shoda odráží životní pocit, jenž v Polsku sílil po roce 2000 (prožitek otevřeného světa, pro leckoho příliš svobodného a heterogenního; jinakost vnímaná jako exotika; ztracenost v přívahu netušených možností; procitování všeho nedokonalého jako jedinečného). Je pak pochopitelné, že se tento prožitek projevil i v literárně analogických motivech, tématech nebo vyprávěcích postupech.

Autorka je komparatistka.

Joanna Batorová: Chmurdálie. Přeložila Michala Benešová. Paseka, Praha 2020, 496 stran.

Jacqueline Marval: Sylvie aneb Adriennin zpěv, 1911

Básník přírody, filosof odporu

Nad Deníkem Henryho Davida Thoreaua

Výbor z rozsáhlého deníkového díla amerického spisovatele a přírodovědce Henryho Davida Thoreaua překvapí nejen autorovou schopností pozorovat přírodní děje, ale především aktuálností jeho světonázoru, který zahrnoval environmentální témata a odpor proti mamonu, otrokářství, válčení i zabíjení zvířat.

KAREL KOUBA

„Můj deník by měl být záznamem mé lásky. Chtěl bych do něj psát pouze o věcech, jež miluji, o své náklonnosti k jakékoliv stránce světa, o tom, o čem rád přemítám. Mé touhy nemají o nic jasnější směr než rašící pupen, který sice směřuje ke květu a plodu, k létu a podzimu, ale vnímá pouze teplé slunce a vlivy jara. Cítím, že jsem k čemusi uzrál, nedělám však nic a nedokážu zjistit, o co přesně jde. Mám pouze pocit úrodnosti. Nastal čas setby. Ladem už ležím dost dlouho.“ Úryvek z *Deníku* amerického spisovatele, esejisty, filosofa a přírodovědce Henryho Davida Thoreaua celkem výstižně charakterizuje povahu jeho zápisků, které si vedl mezi lety 1837 a 1861. Hlavní motivací a silou jeho tvorby je totiž opravdu láska k projevům života i neustálý úžas nad zdánlivě všedními přírodními ději.

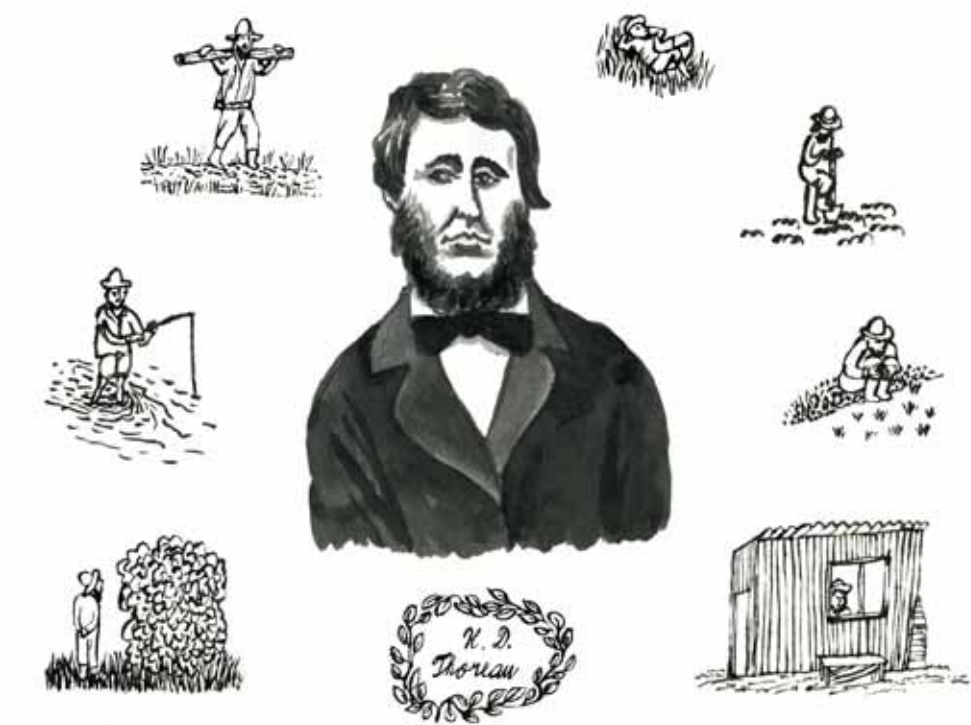
Překladatel Thoreauových spisů Jan Hokeš uspořádal v *Deníku* reprezentativní výběr z rozsáhlého čtrnáctisvazkového vydání každodenních poznámek, postřehů a skic, které si autor zapisoval během čtyřiaadvaceti let života v okolí svého rodného města Concord. Ačkoliv zde nacházíme motivy a témata, které nám mohou být povědomé z jiných knih Henryho Davida Thoreaua, zápisky fungují jako hutný a velmi cenný průřez jeho myšlenkovým světem i pokrokovým světonázorem. Je pozoruhodné, nakolik je i dnes jeho myšlení svěží, inspirativní a především aktuální.

Přírodní mystika

Četba knihy nejprve uchvátí nekončícím údivem nad dokonalostí přírody a zkoumáním jejích zákonitostí. Thoreau je básník přírodních procesů. Svým pozorováním nás zavádí do mystické říše, která je skrytá, a přitom na dosah, a již vévodí čistota, přirozenost a upřímnost. Zápisky se vine dialog s neživými věcmi i se sebou samým a autorovo okouzlení neustálými parafrázemi lehkých valérů reality je až omamné. Ve svém soustředění na detaily bez přestání hledá nová a nová pojmenování odvěkých dějů a snaží se splynout se zvuky, vůněmi a barvami. „Viz, slyš, čichej, ochutnávej atd., dokud jsou tvé smysly svěží a čisté,“ píše a vyzdvihuje civilizačním balastem nezanesené vnímání, díky němuž můžeme vidět skutečnost v její pravé podstatě. Pouhým popisem dovede vyvolat vzpomínku, emoci či náladu a stále znovu

a znovu se nechává překvapovat různými variacemi téhož, ať už jde o lom světla na vejmutovkách, vzdálenosti v měsícem osvětlené krajině nebo tvary ledových plátů, jichž si všiml při bruslení a které vypadají „jako flotila tvořená tisícovkou rybářských lodí na lovu makrel, plující pod plnými plachtami a hnaná svěží brízou“.

V popisu proměn okolního světa se Thoreau nechává okouzlit výhradně obyčejností, nikoliv mimořádnými událostmi. To úzce souvisí i s jeho žitou skromností a neokázalostí. Součástí takového přístupu k tvorbě jsou častá sezení, dlouhá pěší putování, pozorování a hloubání, tedy činnosti, jimž je vlastní anti-produktivistický či protipracovní étos. Rozpuštění v mnohosti přírodních dějů je podmíněno dostatkem volného času a ponorem do nehybnosti, v níž je možné vnímat detaily a nenápadné změny, avšak z utilitárního pohledu

Kresba Monika Doležalová

literární zápisník

Kytarák

JAN ŠTOLBA

Zlínský bard Jarda Kovanda – osmdesát, letos v únoru. Obálka jeho loňské sbírky, pojmenované s příznačným chagallovo-magrittovským subverzním poetismem *Za oknem Mitterrand* (Dauphin, 2020), je vyzdobena obrázkem Jardovy vlastní sochy Kytarák. Neboť Jarda je kromě básníka, prozaika, redaktora a pedagoga samozřejmě ještě i malíř a sochař. Udělej si sám! Kdoví, co to je, nejspíš relikt předlistopadové éry, kdy umělec nemohl nic moc – a tím pádem se pouštěl do všeho. S kuráží a přesvědčením, že zvládne vše, neboť co taky jiného je umění než zvládání. Báseň, sochu, obraz nutno nejdřív zvládnout, vykresat, slepit, stlouct a dodělat, učinit za vším tečkou a dát to ven. A začít znova. Kytarák je poskládaný z různých hranatých kusů, je to strakatě obarvené dřevo, hrací skříň, špalíčky, hrábě, ale i obarvený ostnatý drát a v místě tváře nějaké elektrozásuvky. Je to slepenec hravý a primitivní jako socha pouštního bůžka z Mali. Bůžek topornými špalíčky svírá kytaru (srbsky hrát řekne se svirač!), ale zároveň to na první pohled vypadá, že si též rukama zakrývá uši sám před sebou a špulí přitom jednu z obarvených plastových

zásuvek v němém křiku na munchovský způsob. Možná to je i jeden z principů Jardovy poezie: stále hrát s sebou, ale přitom proti svému hraní i sám řvát, zacpávat si před neskladně poskládaným přívalem světa, vpouštěným do veršů, obě uši. Neboť kdesi uvnitř jsme jistě i čistí a docela tiší, bez poskvrny a neobarvení, ačkoli celý život zároveň tak nějak řveme s sebou, spolu s tím, jak se to celé valí kolem.

Udělej si sám – svůj osud si napiš, odžij, dokonce i „*umřít si*“ potřebuje každý sám... Z Jardovy nové sbírky zas vane pocit zdravé zabýčenosti uvnitř svého osudu, kdy umělec je zkrátka ten, co musí všechno uvidět, prožít, sklížit, nikdo to za něj neudělá, nikdo další to sólo nezahraje. Poslední dobou se trochu roztrhl pytel s názory, že by měl v literatuře nastoupit experiment (Miroslav Balaščík), že by spisovatelé měli psát radikálněji (Eva Klíčová). Hm, jenže když se něco radikálnějšího v literatuře vskutku děje, ctění kritici se nepřetrhnou. Když přišel Ivan Matoušek s neortodoxním románoeposem *Spas* (2001) nebo když Kovanda vydal román *Gumový betlém* (2010), nikdo je moc nevítal. Přitom jde o literaturu o to odvážnější, že Jarda vždy spolehlivě experimentuje hned celým tělem, nejen způsobem psaní, ale všemi zmobilizovanými vzpomínkami, obnaženými kořeny, na trhu je hned celá kůže, psaní je pro Jardu ne způsob, jak vyrobit čtivou rodinnou sagu, ale jak zjistit, co rozložitý příběh uvnitř osobního osudu vlastně obnáší, znamená, jak je sám o sobě postavený, v jakých tvarech se ta neodbytná ponorná souostroví vynořují

z paměti. Jak je to celé propojené se mnou i s dobou a vůbec se všemi, a ne jen vše tak nějak vykalkulovat, aby se to dobře trávilo. Protože důležité jsou nervy vyprávění, ganglie postřehů a okamžiků a impulsy, jež tyto uzliny vysílají do příběhu a vytvářejí jedinečná propojení. Ten obrys není známý předem. Z líčení zabijačky přes třicet stran, se všemi příchody, odchody, úkoly, úkony, lidskými typy, hláškami, makro- a mikrodetaily se pak stane dost radikální freska, mající důvod sama v sobě, je to kus eposu, svědectví, které si tvoří svá vlastní narativní pravidla a nemusí se zpovídat předpřipraveným literárním principům a trikům.

I v nové sbírce poslepované sólo pokračuje. Kytarák hrabe hráběmi po hmatníku. *Za oknem Mitterrand*, jak název napovídá, je sbírka kostrbaté kosmopolitní, mluví se tu bez okolků anglicky, cestuje se, létá, letušky jsou oděny v rakousko-uherských barvách... Cestuje se nejen místně, ale i v čase a taky mezi lidmi a od situace k situaci, od jednoho témbu či dialektu k druhému, jednoho zaslechnutého hovoru k dalšímu. Moskva, Prágl, Oklahoma City, Vnorovy... Dobrou čtvrtinu cestovního cyklu o výpravě do Paříže pozře úvodní průjezd Jardovým mytickým Archlebovem a dojezd tamtéž, k buchům na Slovácku, u nichž vše začíná. Nebo končí. Ne, nic nekončí, vzpomínání znamená věčný začátek. „K čemu je vlastně volný verš/ když začínáme a končíme říkadly.“ A Jarda Kytarák vlaje právě mezi moderní volností, fragmentarností, přelétavostí – a vnímáním prazákladní „říkanky“, která je k nalezení

jde o „zbytečně promarněný“ čas. Tento praktický aspekt v zápiscích reprezentuje autorova nahluchlá teta: „Jen si to představ! Dneska půl hodiny stál a poslouchal kvákání žab.“

Environmentalista, anarchista, tulák

Ačkoliv by se z mnoha zápisů mohlo zdát, že se Thoreau společnosti spíše stranil, bylo mu vlastní i uvažování nad lidskou podstatou, mravními kritérii a problémy své doby. Pohled na krajinu totiž úzce souvisí s úvahami nad její historií, současností a lidmi, kteří ji obývají. Jak víme z knihy *Občanská neposlušnost a jiné eseje* (1866, česky 2014), angažoval se v abolicionistickém hnutí a jeho rodinní příslušníci byli aktivními členy „podzemní železnice“, tajné sítě, která pomáhala uprchlým otrokům. Na několika místech píše o pomoci uprchlíkům z plantáží a odhaluje pokrytectví otrokářského systému tváří v tvář křesťanství: „Národ, ve kterém namísto lidských zásad převládají rasové předsudky, není křesťanský.“ Soucítí také se zvířaty, která kvůli člověku ztratila svou svobodu, případně byla zabijena pro kůži a maso.

Tato východiska, jejichž součástí je i odpor k technice a náboženské a myšlenkové toleranci, jsou ale komplexnější a v podstatě souznějí s anarchismem či environmentalismem, za jehož zakladatele bývá autor považován: „Co kdybychom poslechli ony výtečné příkazy, ony božské pobídky, jež nejsou určeny tělu, ale mysli a jsou bezpochyby správné: nejíst maso, nic nekupovat, neprodávat, nesměňovat atd.“ Kromě toho je Thoreau přímým předchůdcem woodcraftu – nejen proto, že často pobýval v lesích, ale i pro jeho zálibu v toulání a dlouhé rozpravy o chůzi.

Síla *Deníku* spočívá v tom, že se v něm těsně setkává teorie a praxe, básnická vize i existence na okraji tehdejších společenských norem. Jeho text je žitý – život a psaní jsou pro autora jedno a totéž. Jde o dílo originálního myslitele, který zároveň nonkonformně jednal.

Henry David Thoreau: Deník. Přeložil Jan Hokeš.

Paseka, Praha 2020, 448 stran.

někde vespod. Všecko má svou říkanku, věčnost, Eiffelka, umírání, Kovandu jeho balvan táhne dovnitř k říkankám, třeba pomyslným, jimiž dořikáváme životní tíhu, patos anebo zas nesouvislost a nesourodost světa. Táhne ho to k říkankám, k jejichž nonsensu a mateřskému rytmu vše míří a u nichž vše končí, neboť právě tam kdysi vše začalo a jiný důvod to tady nemá než se zas vrátit na začátek. „A pros za nás hříšné nyní i v hodině smrti naši amen/ kočka spadla z kamen.“

A pak je tu každodenní hořkost, průběžná ponorná říkanka, té kdyby se člověk ubránil. Jenže svět končí tak nějak neslavně, prolezlý byznysem i bídou, bezdomovectvím doslovným i duchovním, a je z toho hořko v ústech, ani nová svoboda s naší melancholií nakonec moc nepohnula, něco zde navždy bude chybět (přebývat?), jako Kytarákovi chybějí struny, na něž zároveň drnká, a i jeho jediné oko je vlastně jen druhá našpulená huba, která křičí. A dírou v kytáře je mu vidět poklopec, a když knížku obrátíme, v pohledu zezadu zjistíme, že i Kytarák si samozřejmě nese na zádech svůj kříž, ovšem kříž ve tvaru x, čili spíš vyplněný chlívěk v dotazníku, odškrtnutou položku. Je to odfajfkovaný muž. Lpíme na domově, ale žádný domov vlastně není, chybí jako díra do světa, fragmenty, co se hrnou skrz verše, nemají žádný domov, naše paměť není domov, jen šťastně hoře hranatý slepenec a Kytarák nemá, kam by hlavu složil. Nezbyvá než dál hrát své sólo. „Smutek jako když rybář/ do vody vylije černou kávu.“ Jarda Kovanda, letos osmdesát.

Autor je básník, literární kritik a hudebník.

Z traumatu zrozená

Zákoutí karpatské literatury

Karpatský literární prostor, který je místem izolace a současně i přechodu, se utváří prostřednictvím přivlastňování různých kulturních kontextů. Do jaké míry má smysl interpretovat jej v souvislosti s konceptem sebekolonizující kultury?

ANETA KŘÍŽKOVÁ

Karpatský prostor je společným územím hned několika národů a ještě více státních celků, které si jej postupně a v různých historických obdobích přivlastňovaly a dělily se o něj. Přivlastňování funguje ostatně jako jeden ze základních principů kulturní výměny – přijetím cizí formy a implementací lokálního obsahu pak vzniká specifický výsledek, kulturní hybrid. Karpatský literární prostor a jeho reprezentace, ať už o nich smýšlíme jako o literatuře karpatské, středoevropské či šířeji slovanské, z přivlastnění a převrstvení různých kulturních kontextů vyrůstají; a stejně jako o literatuře středoevropské či slovanské lze o nich uvažovat pouze zpětně v rámci rekonstrukce obrazu, který samy o sobě předkládají.

Hegemonie bez hranic

Převrstvení kulturních kontextů úzce souvisí s problematikou hranice – karpatský prostor charakterizuje geografická blízkost a silný sousedský étos, paradoxně ale i perifernost oblasti ležící na pomezí Východu a Západu. Pohraničí, jak píše americká novinářka židovského původu Anne Applebaumová, je místem mnohosti civilizačních vrstev, které se navzájem překrývají. Karpatský prostor je historicky zatížený svou izolovaností, ale zároveň fungoval jako místo přechodu, tranzitu, směny.

Národy umístěné na metaforické hranici mezi Západem a Východem na sebe podle bulharského teoretika mediální kultury a literárního historika Alexandra Kiosseva aplikují takzvané sebekolonizující mechanismy. Kiossev vychází z evropského kolonialismu, který přetavuje v dlouhodobou (a lehce sebestačnou) kulturní strategii slovanských států a národů. „Hegemonií bez dominance“ označuje dobrovolné přejímání kulturních vzorců západní Evropy proto, aby se lokální kultura mohla konečně stát součástí univerzální (a tedy evropské, západní) kultury. Toto nekritické přejímání s sebou nese aspekt podceňování – pokud na piedestal postavíme kulturu cizí, kde se pak nachází naše vlastní? Existuje

vůbec naše autentická kultura? Ano, odpovídá Kiossev, odsuneme-li vlivem sebekolonizace vlastní kulturu do věčného stínu univerzální, evropské kultury, bude naše kultura trpět traumatem globální absence. Ba co více, trauma se stane jakýmsi ustavujícím prvkem její existence. Kultura zasažená traumatem (nebo dokonce podle Kiosseva z traumatu zrozená) získává pocit méněcennosti. Literární reprezentace takové kultury za své přijímají kolektivní imaginaci založenou na pohledu zvenčí, který s sebou nese silný hodnotící aspekt.

Bájná Ruritánie

Současná literatura karpatského prostoru, kterou charakterizuje právě převrstvení kulturních kontextů, ve svých konkrétních reprezentacích často tematizuje a relativizuje příslušnost k východnímu nebo západnímu kulturnímu rámci. Vztah k té či oné kultuře reflektuje vypravěčská strategie, spojená také se snahou o definici vypravěčovy identity vzhledem k danému prostoru. Polský novinář a žurnalista, autor gonzo reportáží Ziemowit Szczerek ve své próze *Přijde Mordor a sežere nás aneb Tajná historie Slovanů* (2013, česky 2017; viz recenze v A2 č. 3/2018) zavádí vypravěče, mladého novináře (mimo chodem autorovo alter ego), na road trip po západní Ukrajině. Jakožto rodilý Polák během cesty v doprovodu jiných Poláků i Ukrajinců problematizuje svůj vztah k západní Ukrajině. Szczerekův vypravěč osciluje mezi východní exotikou – exaltovaně upozorňuje na deformovanost prostoru, města a místa, kterými projíždí, jsou pro něj „bordelem na kolečkách“ – a identitou příslušníka velice podobného kulturního rámce. Pohraniční území západní Ukrajiny, zejména Rusíny obývané Karpaty, jsou v polském kontextu navíc neoddělitelnou součástí mýtu „bájná Ruritánie“, kolébky střední Evropy, potažmo slovanství s jeho vinicemi, zelenými loukami a zříceninami.

V názvu knihy obsažený *Mordor* v tomto případě odkazuje ke konkrétnímu, a přesto proměnlivému prostoru, který představuje vždy o něco východnější Východ – pro Čechy je to Polsko, pro Poláky Ukrajina, pro obyvatele Haliče Krym... Hranice mezi Východem a Západem se tak posouvá v závislosti na pohledu toho, kdo se dívá. Identita vypravěče *Mordoru* je zredukovaná na explicitně nadřazenou polskost ve srovnání s ukrajinskou mentalitou. Tento přiznaný orientismus se však postupně hroutí; v samém závěru textu dochází vypravěč k přesvědčení, že se na Ukrajinu díval prizmatem šovinisty – jako na exotickou zemi vyvázanou z jeho „polské“ reality. Happy endem je v tomto případě

Miroslav Machotka: Bez názvu, 1989

vypravěčova katarze – stydí se, když na zpáteční cestě přechází ukrajinsko-polskou hranici a je svědkem ponižování lvovského spisovatele polskými pohraničníky. Szczerekova strategie tak spočívá v obrácení pohledu od ironizování ukrajinského kulturního rámce k porovnání s vlastní národnostně motivovanou identitou. Rozdíl v nich vlastně není žádný, identita cizince-Poláka se dekonstruuje na pozadí toho, že i Polsko je zbavené univerzální, západní estetické formy, pokud je nahlíženo z perspektivy příslušníka „západnější“ kultury.

Falešný střed

Vypravěčskou strategii zahrnující pohled zvenčí využívá také další román zasazený topograficky do prostoru Karpat, *Jinací* od ukrajinského spisovatele Tarase Prochaska (2006, česky 2012; viz recenze v A2 č. 8/2013). Děj románu se odehrává ve městečku Jalovec, vyhlášených ginových lázních „ve středu Evropy“. Jalovec zde vystupuje synekdochálně jako zmenšený vesmír, který propojuje dva tematizované prostory, karpatský i středoevropský. Vytvořením Jalovce a jeho zasazením do reálné topografie Karpat Prochasko nabízí alternativu k hledání vlastních kořenů a zprostředkovává haličský mýtus Karpat jako kolébky slovanství (podobně jako již zmíněný mýtus západní Ukrajiny-Ruritánie). Zasazením Jalovce do středu Evropy, jak k němu v textu referuje, zároveň převrací zavedenou dichotomii centra a periferie – Karpaty jsou pravděpodobně posledním místem, kde bychom v současné kulturní mapě střed Evropy hledali. Hledání domnělé ztracené autenticity skrze její vynalézání

v literární reprezentaci považuje Kiossev za součást sebekolonizační metafory. Znovu tím zdůrazňuje potřebu sebekolonizující kultury obhajovat vlastní existenci – ať už se to děje skrze závislost narativu na prostoru, tematizaci, ironizaci či problematizaci vypravěčovy identity vzhledem k danému prostoru.

Záměna periferie za centrum a vědomé vytváření „falešného středu“, které Prochasko konstruuje v *Jinacích*, se tak vypořádávají s faktem geografické i imaginární vzdálenosti od kosmopolitního centra – univerzální (západní) kultury. Na evropskou periferii usazuje karpatskou oblast západní Ukrajiny také vypravěč *Mordoru*, který o ní mluví jako o „zákoutí vybíhajícím směrem do Evropy“, čímž upozorňuje na zřejmý distanc mezi touto oblastí a zbytkem Evropy. Literární rekonstrukce karpatského prostoru v současné literatuře v textech autorů totožného geopolitického areálu, jako jsou Prochasko nebo Szczerek, předkládá paradoxní obraz prostoru odtrženého od univerzální kultury evropské (západní). Současně si ale oba vypravěči kladou otázku, v jakém kulturním kontextu se tedy pohybují oni sami a do jaké míry jsou součástí tohoto „východnějšího“ prostoru – a jakým způsobem je toto označování ovlivňuje. Čtení v modu sebekolonizující, traumatizované kultury nelze považovat za produktivní pro všechny texty z karpatské oblasti, rozhodně je ale Kiossevova teorie zajímavá z hlediska hledání autenticity, ukotvení v kontextu středoevropské kultury, potažmo slovanství.

Autorka je komparatistka.

Generace otrávená fikcí

Konwického touha po prchavém zkonejšení

Černá kronika lásky Tadeusze Konwického se k českému čtenáři dostává trochu oklikou. Český překlad byl připraven i vytištěn již v roce 1979, do distribuce se však kvůli autorově ideové nespolehlivosti nedostal a později byl celý náklad zničen. Aktuální vydání vychází v revidovaném původním překladu Heleny Stachové.

BLANKA ČINÁTLOVÁ

„Láska, láska, láska,/ láska, láska, láska,/ láska, láska, prdel,“ básní v duchu gombrowiczovské poetiky lýtěk jedna z postav *Černé kroniky lásky* (1974, česky 2021). Ironický úšklebek, jež tato báseň sugeruje, odkazuje spíše k doslovnému překladu titulu románu polského spisovatele, filmového scenáristy a režiséra Tadeusze Konwického, který zní *Kronika milostných nehod*. Vyprávění o lásce, kterou „ještě nikdy nikdo nezažil“, má v sobě však jak směšné tóny lehkomyšlných nehod, tak tragické a patetické melodie osudových balad.

Chřtán předurčení

Ve Vilnu (Vilnius), metropoli „mnoha národů promíšených jaksi z rozmaru a bez smyslu“, se na jaře a v létě 1939 odehrává příběh první lásky Víti a Aliny. Přes všechno utrpení a emocionální bouře, jimž musí čelit, i výron básnických metafor a fatálních vyznání by se dal odvyprávět banálněji než neustále se opakující zápletky každodenních katastrof z novinových černých kronik, které románem prostupují. Nadějný student se zamiluje, neudělá maturitu a v zoufalství se pokusí o sebevraždu. Nebo: milenci, jejichž lásce okolí a okolnosti nepřejí, se rozhodnou pro společný odchod ze světa. Přestože však rytmicky se vracející koleje (železnice i času) mají „otevřený chřtán předurčení“, katastrofa (milostná i historická), kterou čtenář neustále očekává, překvapivě nepřichází. Městem se sem tam mihnou vojáci, Alina přijde na rande s plynovou maskou, někdo balí kufrы, jiný skočí pod vlak, občas rachotí motory při leteckém cvičení, ale mnohem víc se tančí, popíjí, miluje a tlachá. Atmosféra *Černé kroniky lásky* v něčem připomíná o čtvrt století mladší *Sanatorium Tworki* (1999, česky 2019) Marka Bieńczyka, kde se v podezřelé pastorální idyle (a v obdivuhodné přehlídce brakových narativů) na dohled od Varšavy v letech 1943 a 1944 odehrávají milostná i filosofující tokání „báječných mladých lidí“. V Bieńczykově románu smrt „žvaní jen“, v Konwického textu chodí po domě, heká, vzdychá a čeká. V *Sanatoriu* se schovává v dopisových fragmentech, ve špatně napsaných básních, lidových morytátech, v *Kronice* v lakonickém zpravodajství černých kronik. Podobně jako v řeckých tragédiích však k drásavým situacím nedochází přímo před našima očima.

Dožívání v příslovcích

Ani Konwicki nemá potřebu dořikávat. Historická traumata nahrazuje melancholický mýtus. *Kronika černé smrti* patří spolu s romány *Dziura w niebie* (Díra v nebi, 1959), *Zwierzozczekoupiór* (Zvěročlověkoupír, 1969) a *Bohyń* (1987, česky 2004) k tzv. vilenskému cyklu. Konwicki se v něm vrací k dětství a mládí, které strávil v okolí Vilna. Mytizace krajiny nesměřuje pouze ke vzkríšení jakési bájně litevské Arkádie ani se nostalgicky nedojojmá nad uplynulým mládím. Funguje i jako bilance nenahraditelných ztrát, memento pomíjivosti a nestálosti i toho, co se jeví

jako pevné a věčné – láska, rodina, domov či vlast. Literární topos tzv. Kresů, jež zahrnují i vilenskou oblast, funguje v polské próze jako palimpsestový mikrokosmos, kde se mísí různá etnika, konfese i bohové, modlitby a zařikávání, lidské osudy ovládají přírodní živly i různí běsové. Iracionální síly a snová imaginace osedlávají skutečnost. Například v románu Czesława Miłosze *Údolí Issy* (1955, česky 1993), jenž se v této krajině také odehrává a jehož filmovou verzi režíroval právě Konwicki, chodí čerti v kabátcích střižených podle Immanuela Kanta. Kresy ale reprezentují také pomezí místa traumatu a neodčinných křivd.

Konwicki vypráví o Litvě, která „dožívá své dny v příslovcích“, její mesiáši už nikoho nespasí. O době, kdy nikdo nechtěl být mladý, o časech „křivých nohou a podobaných tvářích, o kterých se říkalo, že na nich ďábel mlátil hrách. Byla to léta bezzubosti a nikoho neděsila ústa plná zčernalých pahýlů.“ Ukolébavající vzpomínku na bujnou vegetaci, vůně ojínného lesa, suché trávy či šeptající hlíny narušuje všudypřítomná deformace (což je možná perspektiva, která charakter vzpomínání vystihuje nejlépe): „Lidé tenkrát nosili hrby, vláčeli za sebou uschlé nohy, plivali tuberkulózní hleny, hnili od syfilidy, dusili se astmatem, obrůstali křečovými žilami z těž-

ale také, že „tvoje generace už se bude loučit se životem zděšená, konsternovaná a s pocitem nenaplnění“. A samo autobiografické vyprávění se pak jeví jako dočasná existence „ve své, a přece ne vlastní, nýbrž opomenuté životní variantě“.

Hysterie je krásná nemoc

Konwického styl vyprávění připomíná čechovovská dramata. Jazyk jako by se jevil autenticky a upřímně pouze ve svém lyrismu, když popisuje večerní chlad, předjarní pukání nebo introspektivní čas. V situaci, kdy má vyjádřit opravdové city, selhává. Jazyk mateřské péče zní trapně, jazyk milostné touhy spíše jako špatně frázované repliky na divadle. Víta i Alina neustále deklamují své sebeobrazy „nejprohnanějších maturantů“, „ulhaných k smrti“. Sami hrdinové se však usvědčují ze směšnosti a možná se jí i kochají. „My sami se mystifikujeme, vymýšlíme si emocionální konstrukce, říkáme tomu láska, extáze, levitace. (...) Onemocněl jsem maximalismem. A co když je to hysterie? Hysterie je taky krásná nemoc. Taky přináší konejšivou, tichou, sladkou smrt. (...) Jsme přecpaní literaturou. Jsme generace otrávená fikcí.“ Jako by milenci neměli k dispozici svůj vlastní jazyk, svou identitu vytvářejí na základě přečteného, nikoli prožitého.

Jan Buřhak: Děti z Vilna, 1932

ké dřiny, scvrkávali se od pakostnice. Byly to krásné časy zalidněné ošklivými lidmi.“

V kůži mládí

„Milujeme tolik Litvy, kolik jí zbylo,“ konstatuje vypravěč. Jenže co a zda vůbec z ní zůstalo? Hlavní hrdina, mučedník lásky Víta, se několikrát setká se svým – a zdá se, že i autorovým – alter egem. Zhmotněný v postavě tuláka či starce zhnuseného vlastním tělem, obaleným rosolovatým tukem a užíraným chorobou, Vítu oslovuje a s vědomím věcí příštích sní o identitě zamilovaného maturanta, který netuší, co všechno ještě opustí. Nad snovým rozpomínáním převažuje však jakési melancholické futurum. Vypravěč přicházející z budoucnosti prchá do „nikdy nesplněných variant osudu“, touží „vmísit se mezi lidi, kteří dosud neznají své předurčení, převléknout se do kůže mládí, přejinačit události a náhody, pohroužit se do tajuplného, znepokojivého tunelu praminulosti, ale nehledat v tom smysl, logiku, ospravedlnění, jen toužit po prchavé chvíli zkonejšení“. To ale pravděpodobně nepřichází. Svému mladšímu a naivnímu já totiž prozradí nejen to, že v budoucnu bude krásně formulovat moudré myšlenky,

Opakovaně se vracející motivy – matčino lamentování, dědečkova agonie, flirtování a špičkování sester Puciatových, tango znějící z jejich gramofonu – i falešné signály nadcházející tragédie baladicky rytmizují text. Elegický patos tak narušují groteskní situace, které smrtelnou vážnost mládí po způsobu Gombrowiczova románu *Ferdydurke* (1937, česky 1997) proměňují v grimasu – Víta posedle šmíruje Alinu a sám je šmírován svými přáteli. Neustále se někdo prodírá křovím, znenadání vykukuje za stromem, milovníka při přelézání plotu pokouše pes, při námluvách se chroustají kyselé okurky.

Umřít z lásky se hrdinům pravděpodobně nepodaří, budoucí zestárý Víta si dokonce už ani Alinu nevybavuje. To, co se v daný okamžik jeví jedinečným, ve skutečnosti osudem nehýbe. Těžko říct, zda se deziluze týká jen nehod prvních lásek, nebo i mesiášských preludů mládí, synovské lásky či krajiny domova. Jisté je pouze to, že vždy „rozbijeme své výmysly o hranu nicoty“.

Tadeusz Konwicki: Černá kronika lásky. Přeložila Helena Stachová. Pistorius & Olšanská, Příbram 2021, 224 stran.

SLEPÁ V KOPŘIVÁCH

V honbě za podobnostmi

ALENA MACHONINOVÁ

Celé hodiny bych se mohla dívat z okna, za kterým se doslova přes noc udělala zelená stěna, co téměř nepropouští světlo. Dovnitř pronikají nanevýš odlesky, které vrhá to svěží listí lip, javorů a topolů vysazených těsně u domu. Když zafouká a vítr pohne větvemi, jsou vidět i útržky severně modrého nebe – toho, o kterém si Walter Benjamin do svého Moskevského deníku 25. ledna 1927 poznamenal, že takové široké nebe není nad žádným jiným velkoměstem. A právě od Benjaminovy útlé knížky k němu zvedám oči a přes staré sklo, co všechno trochu zkresluje, sleduju, jak se na pozadí té nebyvalé modři a zeleně vznáší chmýří z topolů – jako sníh, jako kocourři (konečně si vybavím to slovo z dětství pro velké vločky, na které jsem si celou zimu nedokázala vzpomenout). Je to hypnotický pohyb, to padající chmýří – „pucho-pad“, jak říkají místní. V jednu chvíli jako by zpomaleně padalo vzhůru. A mně se zdá, že se už nedívám z okna, ale na stereogram – plochá zelená stěna dostala najednou třetí rozměr. Pak začalo fičet a byla z toho obyčejná vánice, ve které se to všechno mlelo. U vchodu do domu i pod obrubníky potom ležely bílé načechrané závěje. Sem tam je nějaký malý kluk zapálil. Vzlály prudkým plamenem, který rychle postupoval vpřed a okamžitě hasl. A bylo po závěji.

Benjamin píše, že závěje jsou v moskevských ulicích jedním ze zdrojů světla, jelikož odrážejí pouliční osvětlení. Mluví pochopitelně o sněhových závějích. V Moskvě byl v zimě, dva měsíce, v prosinci a lednu 1926/1927. V článku, který o ní po svém návratu uveřejnil, tvrdil, že kdo nebyl v Moskvě v zimě, vůbec ji nezná, že život v Moskvě je v zimě o jeden rozměr bohatší. Snad. Mám ale ráda to žhavé moskevské léto, co se rozhoří stejně prudce jako chmýří z topolů a stejně momentálně zhasne. Chladím se v něm těmi zimními zápisky, v nichž se po městě ještě jezdí na saních a sníh příjemně tlumí každý zvuk.

Texty cizinců o sovětské metropoli dvacátých, třicátých let hltám už dávno. Bývají varovné. Hledám v nich paralely s vlastním pohledem, který postupně uvykl a nevidí všechny ty kříže na zlatých kupolích pravoslavných chrámů, co vypadají jako „náušnice připnuté k nebi“, ani to, že „lidé si zde příliš necení času“, ani mnohé jiné, co tak ostře vnímá Benjamin a další krátkodobí hosté. Hledám v nich paralely s vlastní dobou a pouštím se do toho bláhového podniku s vědomím, že i docela nepatrné shody jsou s to zastínit podstatné rozdíly.

Benjaminův deník mě místy zvláště irituje – jistou podlézavostí západních rusofilů, nadšením pro všechno tradičně ruské (všechny ty dřevěné medvědy, lakované krabičky), podceňováním avantgardních výbojů i chabým odhadem toho, co z kulturního kvasu konce dvacátých let ve skutečnosti přetrvá. A přece je v něm uhrančivý. Je to hluboce osobní výpověď o neúspěšném pokusu navázat spolupráci s místními kulturními kruhy, o zklamání z cesty, kterou se sovětská společnost ubírá. Avšak více než o městě vypráví o zoufalém vztahu k ženě, která v něm žije a autorovi věčně uniká. A mně z celého textu v honbě za podobnostmi v hlavě utkví jedna: „Mám tu nesmírně zelektrizované vlasy.“

Slovania na zákazku

Epický historický seriál slovenskej produkcie

Ambiciózní historický seriál *Slovania* se stal slovenskou televizní událostí roku. Cyklus o dějinách Slovanů je nicméně především dílem kompromisů, na něž tvůrci приметimových pořadů musejí přistupovat.

JURAJ MALÍČEK

Slovanov je škoda, vznikli totiž primárne z ambície posunúť slovenský televízny seriál kamsi inam. Foto Archiv TV JOJ

Dvanásťdielny fantazijno-historický seriál *Slovania* sa na svojej domovskej televíznej stanici Joj vysielal v týždenných intervaloch od stredy 10. marca do stredy 12. mája s tým, že vo finálový večer boli odvysielané dve epizódy, nie jedna, čo sa však už stalo predtým. Akože televízia sa rozhodla – vraj na prianie divákov – zaradiť dve epizódy po sebe, potom sa vrátila k jednodielnemu modelu, či tak nejako ďalej, čo však už neviem, len vágne lepím z vygooglených tlačových správ publikovaných kade-tade po webe, hnaný ambíciou dať textu o *Slovanoch* aspoň akýsi faktický základ. Nestane sa.

Jediným dôležitým faktom totiž je, že z pozície diváka ma bezprostredne po tej marcovej premiére *Slovania* prestali zaujímať s tým, že keď bude seriál vonku celý, bingwatchnem ho naraz. Po prvej epizóde som usúdil, že sa oplatí, a vlastne sa aj oplatil, aj keď celkom inak, ako som pôvodne zamýšľal, čím sa dostávame k ústrednej a azda nosnej paralele: *Slovania* sú na zákazku, seriál i text o nich.

Ak by neprišla ponuka o *Slovanoch* čosi napísať, možno by som sa k ich dopozieranu dostal niekedy v lete a možno vôbec a nič dramatické by sa nestalo, okrem toho, že by som nemal možnosť akosi to celé spätne premyslieť, porozmýšľať, pomudrovať nad tým, čo sa vlastne stalo. Kde je zakopaný pes, či sa s vaničkou naozaj vylialo aj dieťa, či – aby sme použili federálne zrozumiteľný popkultúrny frazeologizmus – kde urobili súdruhovia z NDR chybu?

Kostlivec v skrini

Prečo sa jednoducho z najočakávanejšieho slovenského televízneho seriálu možno poslednej dekády, možno vôbec, stal kostlivec v skrini? Teda nie, ešte nie kostlivec, ale mŕtvola v počiatčnom štádiu rozkladu, smrdiaca všetkými smermi. Naozaj by sme na *Slovanov* najradšej zabudli, skryli ich kdesi a už sa k nim nevracali?

Ťažko povedať, osobne mám síce ničím nepodložený pocit, že áno, že tvorcovia by radšej zabudli, respektíve že necítia dostatočné zadostučinenie, avšak mediálnou optikou ľudí, čo sa starajú o televízne PR, boli *Slovania* jednoznačne úspech. Sledovanosť prvej epizódy bola závratná, sledovanosť tých ďalších kolísala, ale minimálne časť ľudí sa dodávala do konca a bola spokojná. Na ČSFD má seriál nakoniec hodnotenie 53 percent (640 hodnotiacich), na IMDB dokonca 6,4 (140 hodnotiacich, údaje k 22. 5. 2021), takže vlastne fajn.

Akurát, že keď som sa díval – a díval som sa kvôli tomuto textu –, cítil som sa mimoriadne nepohodlne, ba dokonca mimoriadne nepríjemne. Odhodlaný, vopred odhodlaný, že seriál sa mi jednoducho bude páčiť za každú cenu, že chcem, aby sa mi páčil, kvôli ľuďom, za ktorým mám osobné väzby, a aj kvôli tomu, že jednoducho chcem, aby na Slovensku konečne vznikol aspoň troška dôstojnejší seriál.

Ako chytať ryby v sude

Vzniklo toto, potvrdili sa najhoršie obavy, hejteri mali azda pravdu, *Slovania* sami osebe nie sú dosť dobrý seriál na to, aby zniesli nekompromisný kritický pohľad celkom ignorujúci nálady davu. Napriek tomu k nim chcem byť milosrdný. Kopať do *Slovanov* je totiž ako chytať ryby v sude, triafať stodolu zvnútra, príliš jednoduché a rovnako zbytočné.

Slovania sú viac svojou vlastnou karikatúrou ako seriálnym dramatickým útvarom. Nie je to nikoho chyba, nikoho problém, nikoho zlyhanie. *Slovania* ako celok sú totiž nie chyba, ale obeť – prehnaných ambícií a takého televízneho PR brainwashingu, ktorému sa prakticky nedalo vyhnúť. Začalo to ešte kedysi v roku 2018 a kontinuálne s narastajúcou intenzitou pokračovalo prakticky až do niekoľkokrát odsunutej televíznej premiéry. Výpravny seriál inšpirovaný slovanskou mytológiou, seriál, ktorého pointa – že to vlastne bude o Samovi – je súčasťou už prvých dohľadateľných PR textov o ňom, presne tých, v ktorých sa objavuje celkom nezmyselné pripodobnenie k *Hre o tróň* (A Game of Thrones, 2011 – 2019). A k tomu tie veľikáské reči o rozpočte, výpravnosti, epike, o unikátnosti celého projektu a tak ďalej. Vo finále sa dokonca objavili dohady, že *Slovania* sú taká šupa, že azda pôjdu na Netflix. Ako by ešte na Netflix chodili šupy.

Televízne kompromisy

A potenciálny divák, ktorý sa tej mediálnej kampani jednoducho nemal ako vyhnúť, celkom prirodzene začal očakávať čosi, čo z princípu nemohol dostať, a paralelne s vysokými očakávaniami sa už objavili hlasy, ktoré *Slovanom* nakladali viac, ako si zaslúžili. Nech by *Slovania* boli akokoľvek dobrí, schytali by to, presne v duchu národných konvencií. Úspech sa neodpúšťa, najprísnejší, najtvrdší, najnekompromisnejší sme voči vlastným veciam.

Pritom každému len troška triezvejšiemu divákovi, ktorý sa snažil na celú vec hľadiť s odstupom, muselo byť vopred jasné, že na Slovensku v televíznom primetime nemôžeme čakať nič ani skutočne prevratné, ani revolučné, ani inšpiratívne, nič naozaj také dobré, že by to ten televízny mainstream zniesol.

Veď kto už ho sleduje? Sviatoční rekreační diváci, neangažovaní, bez fanúšikovského rozmeru, pozostalí terestriálneho vysielania, čo ešte nenabehli (a už ani nenabehnú) na streamingové služby, pasívni príjemcovia bez akejkoľvek ambície participovať, ľudia, čo by sa neďívali ani na tie *Hry o tróň*, aj keby hneď mohli byť v tom primetime na Jojke uvedené. Nemohli, veď u nás v telke sa stále pred desiatou večer ani nemôže povedať „kurva“, a to je ten najmenší problém.

Ani si nedokážem predstaviť tie vnútorné tlaky a obmedzenia, ktorým tvorcovia *Slovanov*, vediať už, kde a za akých okolností

bude ich seriál uvedený, museli čeliť. A toto je na *Slovanoch* explicitne vidieť, všetky tie kompromisy, ktoré tvorcovia museli urobiť, aby náhodou niekoho o tej deviatej skutočne neprekvapili, nevyviedli z pasívneho diváckeho komfortu seriálom, v ktorom sa už pri jeho výrobe jednoducho ráta s tým, že ho bude treba prerušovať kvôli reklame.

Dvanásť plus-mínus štyridsaťminútových epizód, ktoré musia udržať divácku pozornosť bez toho, aby skutočne zaujali. Dvanásť epizód, ktoré neustále musia explicitne sprítomňovať žánrový hybrid mixu histórie, o ktorej vie modelový divák-dav mimoriadne málo, a fantasy, o ktorom vie ešte menej. Dvanásť epizód, ktorých prirodzeným, z podstaty quality TV vyplývajúcim atribútom má byť zdanie autenticity, avšak nemôže sa v nich ani explicitne ukázať súlož, ani podrezané hrdlo, ani poriadne, od plúc charakterovo zahrať taký ten druhý plán, v ktorom sa Slovanom nebuduje pomník, ale pranie ruje sa ich malosť.

Bezkofeínová quality TV

Niežeby sa tvorcovia o to všetko nesnažili, snažia, ale robia to bezkofeínovo, bez tuku, bez glutamanu, éčok a lepku, robia to light a soft, aby to nedajbože divákovi naozaj nezachutilo, aby mu nestúpil cukor, cholesterol a adrenalín, aby sa to na naozaj nepodpisalo.

Niet sa potom čomu čudovať, že *Slovania* sú seriál bez chuti, nemastný, neslaný, ani úspech, ale ani poctivý trash, žiadne guilty pleasure, ale seriál lavírujúci na tých plus-mínus päťdesiatich percentách, seriál, čo sa nedá ani tak poctivo fanúšikovsky obľúbiť, ale nedá sa ani zatradiť, nenávidieť, lebo nejaké formálne i obsahové kvality, ktoré predsa len má, sú zjavné.

Kamera, výprava, kostýmy (niežeby sa aj do nich nekopalo, ale to je folklór), silné sú napríklad aj konkrétne herecké výkony, ktoré však do veľkej miery trpia práve tým, že známi a populárni herci sa v nich objavujú v polohách, v ktorých na nich nie sme zvyknutí. A zas až taký dobrý herec ten Cinkota nie je, hoci sa mimoriadne snaží, aby divák – vždy, keď Čarad prehovorí – nepočul Chandlera z *Priateľov* (Friends, 1994 – 2004).

Slovania sú za nami, nejako sa s tým vyrovnáme. Nakoniec, videli sme a uvidíme horšie kusy. Na druhej strane, *Slovanov* je škoda, vznikli totiž primárne z ambície posunúť slovenský televízny seriál kamsi inam, ďalej, priblížiť ho štandardom civilizovaného sveta, nech už to znamená čokoľvek. Vznikli ako dieťa ľudia, ktorí seriálom nepohrdajú ako defektnou umeleckou formou (áno, celkom vážne sa dá dodnes na Slovensku bežne s týmto prístupom stretnúť), ale naopak, sú na vlnu, veľmi dobre sa sami v aktuálnom seriálovom svete orientujú, rozumejú mu a sami sú dostatočne umelecky i remeselné disponovaní na to, aby dobrý seriál dokázali urobiť. Akurát – že sa to do veľkej miery dialo na Slovensku – nemajú dosť autonómnej umeleckej slobody na to, aby im bolo umožnené nakrútiť seriál, čo by oni radi sami videli. Seriál, ktorého každú jednu časť a zložku by neboli permanentne nútení prehodnocovať a meniť v súlade s abstraktnými požiadavkami akéhosi efemérneho mainstreamového davu, ktorý večer čo večer sedí doma pri telke, díva sa a repce, kým nedostane, čo chce. Niežeby to vedel.

Slovania chcú byť tak veľmi ako iné seriály – úspešní, populárni, dobrí, že celkom zabudli byť sami sebou. Seriál vytvorila kopa zručných ľudí, režisérov, scenáristov, kameramanov, hercov, ale bez skutočného tvorcu. Tým mal byť ten mainstreamový televízny divák komerčnej televízie, divák-dav. Len mu to kosi zabudol povedať.

Autor je teoretik popkultúry.

Slovania. Slovensko, JOJ 2021. Tvůrci Peter Bebjak, Veronika Kolejková, Jozef Koleják, Ján Luterán.

A2+ #100, 24/7/2021, PUNCTUM, PRAHA PEOPLE SKILLS (US), PSYCHEDELICKÝ FLÁKAČ NA ODSTŘEL (CZ), POPRVÉ A ZA PENÍZE (CZ), ADVOJKA.CZ/A2PLUS

V zajetí sebe prezentace

Inside Bo Burnhama

Málokteré dílo vytvořené v izolaci vystihlo realitu posledního půldruhého roku tak trefně jako karanténní speciál Bo Burnhama Inside. Hodina a půl vtipů, písniček a panických atak je temná i veselá, vtahující i frustrující, sebestředná i sebekritická. A stejně jako náš online život se točí v kruhu, z něhož nelze ven.

MARTIN ŠRAJER

Bo Burnhamovi bylo šestnáct, když v roce 2006 na YouTube zveřejnil první sprostou satirickou písničku. Jeho songy důvtipně parodující různé hudební žánry i společenské trendy se staly virální senzací. V následujících letech mladý Američan se svými vystoupeními procestoval svět, vydal knižní bestseller *Egghead* (2013), stal se hlavní tváří seriálu *Jmenuje se Zach. Zach Stone*. (Zach Stone Is Gonna Be Famous, 2013), zahrál si v indie hitech *Pěkně blbě* (The Big Sick, 2017) a *Nadějná mladá žena* (The Promising Young Woman, 2020), obdržel množství cen a natočil vlastní film.

Při psaní výborně hodnocené hořké komedie o dospívání ve věku internetu *Osmá třída* (Eight Grade, 2018) vycházel z osobních zkušeností. Jak vzpomíná ve stand-upu *Make Happy*, coby člověk vyrůstající v Americe devadesátých let byl odmala veden k sebevyjádření a uvěřil, že druzí dychtivě očekávají, až jim předvede, co umí. Technologické společnosti mezitím na poptávku mladých po platformách, kde by se mohli předvádět kvůli předvádění samotnému, zareagovaly vytvořením Facebooku, YouTube a dalších sociálních sítí.

Také introvertní protagonistka *Osmé třídy* je zajatkyň kultu performativity. Své sebepojetí odvozuje od souboru virtuálních reprezentací. Věřící, že kdyby přestala vytvářet obsah, zanikne. Podobné logice během pandemie podlehl většina z nás. Přidáváním příspěvků na Twitter, TikTok nebo Instagram jsme dočasně nedostupný vnější svět, ale především sami sebe ujišťovali, že stále existujeme. Čím víc času přitom trávíme online, tím méně jsme ochotni čelit matoucí realitě, která okamžitě uspokojení nenabízí. Ke stejnému tématu se vyjadřuje i Burnhamův karanténní speciál *Inside*, uvedený na konci května Netflixem.

Malá velká one man show

Burnhamův návrat na scénu měl původně vypadat jinak. Po čtyřleté pauze, během které bojoval s úzkostí z vystupování na veřejnosti, si v lednu 2020 chtěl pódium znovu podmanit. Ve stejnou dobu se ale světem začal šířit covid-19. Kvůli zachování přičetnosti v následujících měsících sám napsal a zrežiroval pásmo písniček a skečů o ego-centrismu bělochů zachraňujících svět, neupřímných omluvách celebrit nebo korporací, jež v rámci marketingových kampaní předstírají, že jsou „woke“.

V úvodu *Inside* doufá, že vytvořený materiál divákům stejně jako jemu pomůžou nevystřelit si mozek z hlavy. Svou závislost na publiku vyjadřuje přidáním nahraného potlesku a smíchu k jedné z písní, promlouváním do kamery či svědomitým čištěním skla oddělujícího jeho mikrokosmos od toho našeho. Příčinou jeho deprese je patrně totéž, co mu přináší katarzi – vytváření stále nového obsahu. V jednu chvíli ostatně přiznává, že se mu projekt ani nechce dokončit, protože ho alespoň zaměstnává, když trčí vevnitř. Konkrétně v domě pro hosty, který pro účely natáčení proměnil v miniaturní studio.

Již jeho dřívější stand-up speciály *Words, Words, Words, what.* a *Make Happy* se vyznačovaly promyšleným zapojováním předem nahraných zvuků a využíváním mizanscény. V *Inside*, kde se k různobarevným světlům a vrstevnaté práci se zvukem přidává přesný střih, důmyslně využívaný zoom nebo proměňující se formát obrazu, je tato stylizovanost ještě nápadnější. Navzdory guerillovým natáčecím podmínkám nabízí Burnhamova one man show plnohodnotnou hudební produkci, v níž má každý výstup nápadně odlišnou dynamiku i design a je vizuálně nesmírně stimulující.

Někdy jde o perzifláž živých herních streamů nebo instagramových profilů bílých

influencerek, které si romány ke čtení vybírají podle toho, zda jim ladí s tapetou, jindy o montáž záběrů imitujících hudební a sportovní filmy z osmdesátých let. Ač neopouštíme jeden nevelký pokoj – stálou klaustrofobní připomínku karanténního uvěznění –, nacházíme se zároveň na rave party, v tělocvičně nebo komorním hudebním klubu. Burnham takto přispívá k rozmanitosti svého nového speciálu a jedním tahem upozorňuje na umělost veřejných vystoupení, což je jeho trademark.

Umění je lež

Ve *Words, Words, Words* komika celou dobu doprovázejí obří panely s jeho hláškami, čímž se vystoupení vrací na stránky scénáře, z nichž vzešlo. V úvodních minutách stand-upu *what*. Burnham „nedopatřením“ shodí ze stoličky lahev s vodou a omlouvá se publiku, že ji musí zvednout. V tom hlas shůry pronese „Měl tu vodu převrhnout, ale vy jste si mysleli, že jde o nehodu“ a zdánlivá nehoda je odhalena jako naplánovaná součást představení. Několik podobných lekcí, z nichž si máme odnést, že umění je lež a baviči s námi manipulují, obsahuje i *Make Happy*.

V Inside sledujeme moderního renesančního umělce v tvůrčí krizi. Foto Netflix

Podobně jako jeho australská kolegyně Hannah Gadsbyová také Burnham dekonstruuje konvence stand-up formátu, zpochybňuje řídicí principy zábavního průmyslu a ptá se po významu humoru v době velkých politických a společenských krizí. Skeptická otázka „Je komedie u konce?“ a váhání, jak by měl jako bílý heterosexuál reagovat na ekologické katastrofy, rasismus a genderovou nerovnost, uvozuji také jeho novinku. Odpověď mu mimo obraz nabízí andělský chór: „Uzdravit svět komedií“.

Burnham si samozřejmě uvědomuje, že vyprávěním vtipů a předstíráním, že stojí vždy na správné straně historie, nikoho nezachrání. Své počínání hodnotí podle stejné přísných standardů, jakými měří ostatním. Jeho neustálé shazování vlastní práce ovšem není projevem narcistní sebelítosti. V textech svých písní se zas a znovu označuje za součást problému, čímž bez falešného „dobroserství“ ukazuje, jakou cestou by se měli vydat i ostatní.

Dokud sebekriticky nepřijmeme, že sami neseme díl zodpovědnosti, rozklad hodnotového rámcce naší civilizace nezastavíme. Tím ale sebereflexe třicetiletého komika nekončí. Kdykoli v *Inside* vyjadřuje strach a nejistotu, upozorňuje zároveň na proces utváření vlastního veřejného obrazu.

Nekonečná smyčka

Songy o sextingu, Jeffu Bezosovi a agorafobii jsou prokládány pohledy do zákulisí, kdy vidíme Burnhama ležícího rezignovaně na podlaze pokryté natáčecí technikou, sklesle hledícího do monitoru nebo brnkajícího na elektronické klávesy melodii, se kterou očividně není spokojený. Výboje kreativity střídá paralýza, jaká doprovází depresivní epizody. Namísto zoomerského youtubera, pseudofolkového písničkáře nebo jiného zobecnění určitého kulturního fenoménu sledujeme moderního renesančního umělce v tvůrčí krizi.

Ani v těchto chvílích ale Burnham není sám sebou a nepředkládá nám svůj necenzurovaný deník z nahrávání. Když se v jednu chvíli zhroutl a začne vzlykat, hudba zesílí a kamera se k němu začne pomalu přibližovat. Všechno je jen představení.

Burnham svou komiku na rozdíl od jiných současných bavičů nezakládá primárně na tom, co viděl, prožil a cítil. Ani tentokrát přes zdání větší intimity a otevřenosti nevypráví a nezpívá o sobě. Ze svého soukromí kromě inscenovaných pohledů do „tvůrčí dílny“ prakticky nic neodhalí. Stejně jako ve svých stand-upech ztvárňuje sérii alter eg vymyšlených pro různé typy vystoupení a internetových

platform. Víc než žitá zkušenost ho zajímají kulturní kódy, vzorce a narativní schémata, podle nichž své autentické zážitky organizujeme, a mediální konstrukty, v něž je proměňujeme. Ať už jako stand-up komik, hudebník, influencer či nebo řadový uživatel internetu.

V závěru *Inside* Burnham, respektive jedna z postav, kterou hraje, konečně opouští dům. Namísto osvobozujícího pocitu se ale dostává panika, když zjišťuje, že zabouchnuté dveře nejdou otevřít, a tudíž nemůže zpět. Podobně nám v posledních týdnech očekávanou úlevu nepřineslo ani opuštění našich malých světů, s nimiž jsme se v předchozích měsících tak szili.

Přesvědčení, že se všechno vrátí do normálu, naráží na skutečnost, že svět nebyl v pořádku už před pandemií. Na úzkost jsme se přitom naučili reagovat uzavíráním do vlastních pokojů a hlav, nestřídmou konzumací online obsahu a vytvářením virtuálních identit, které mají být zároveň opravdové i široce oblíbené. Bo Burnham z této nekonečné smyčky nenabízí východisko, ale mistrovsky reflektuje její absurditu i děsivost.

Autor je filmový publicista.

Bo Burnham: Inside. USA 2021, 87 minut. Režie, scénář, kamera, střih, hudba Bo Burnham, hraje Bo Burnham. Premiéra 30. 5. 2021 (Netflix).

ADAM DRIVER

CESTA PLNÁ LÁSKY, VÁŠNĚ A SLÁVY

MARION COTILLARD

FESTIVAL DE CANNES
OPENING FILM
COMPETITION
OFFICIAL SELECTION 2021

FILM
LEOSE CARAXE

ANNETTE

V KINECH OD 8. ČERVENCE

HLAVNÍ MEDIÁLNÍ PARTNER: **Radiožurnál** Český rozhlas

MEDIÁLNÍ PARTNERI: **ELLE** **RESPEKT** **cinema** **RADIO 1** **FULLMOON** **A2** **RTV** **TOTALFILM** **25fps.cz** **heroine** **SPOUPROU** **Real Monographs**

Co-funded by the Creative Europe Programme of the European Union

Aero AEROFILMS.CZ

OSTRAVSKÉ DNY

OSTRAVA
DAYS

19–28 8 2021

FESTIVAL
HUDBY DNEŠKA

INSPIRACE
AVANTGARDA
PREMIÉRY
ORCHESTR
ELEKTRONIKA
DLOUHÁ NOC
SÓLA
INDUSTRIÁL
HAPPENING
PŘÍLEŽITOST

WWW.NEWMUSICOSTRAVA.CZ

POŘADÁ: **O** OSTRAVSKÉ CENTRUM NOCH HUDBY
OSTRAVA, Center for New Music

VE SPOLUPRÁCI S: **AGENCIJA HLUBINA** **TRIGONAL KARDOLLA** **INŠTITUCIONÁLNÍ KONZERVATOR V OSTRAVĚ** **BLUDNÝ KÁHEŇ** **GVUO** **BISKUPSTVÍ OSTRAVSKO-OPAVSKÉ**

ZA FINANČNÍ PODPORY:

OSTRAVA!!!

MINISTERSTVO KULTURY

WINKLEROVI

Moravskoslezský kraj

OBECNOSTI OSTRAVSKÉHO ÚPRAVNÍHO OBLASTI

ČEPI

SATUM

prahelvetia

OKK

Cylinders Holding

NADACE ČEZ

Ostravské vodárny a kanalizace a.s.

VEOLIA

NADACE ŽIVOT UMELCE

PETROF

NÁRODNÍ MUZEUM

Vltava Český rozhlas

Česká televize

Umění na Západě ztracené

DachaBracha a tradice ukrajinského folklóru

Podobně jako na počátku dvacátých let minulého století Ukrajinská republiková kapela šířila po Evropě povědomí o kultuře tehdejšího samostatného východoevropského státu, také členové dnešní úspěšné skupiny DachaBracha jsou považováni za „hudební velvyslance Ukrajiny“. Jak tato mise „etnochaotického“ souboru probíhá?

MIROSLAV TOMEK

Ukrajinskou skupinu DachaBracha jsem poprvé viděl naživo 28. listopadu 2013 na kyjevském náměstí Nezávislosti. Tehdy tam už týden probíhaly protesty, které se do historie Ukrajiny zapsaly jako Majdan. Hudebnice ve svých neodmyslitelných vysokých kožešinových papachách hrály pod kýčovitým obeliskem a nadšení přihlížejících neutlumil ani lezavý chlad ukrajinského podzimu. O dva dny později, v noci z 29. na 30. listopadu, pořádková policie shromážděné demonstranty brutálně rozehnala – dosáhla ale jen toho, že protesty získaly na masovosti a zároveň přišly o svou relativně bezstarostnou atmosféru.

V té době už DachaBracha existovala skoro deset let. Skupina, skládající se z Niny Harenecké, Iryny Kovalenko, Oleny Cybulské a Marka Halanevyče, vznikla roku 2004 v kyjevském divadle Dach. U jejího vzniku stál známý ukrajinský režisér a umělecký vedoucí divadla Vlad Trojickij. Původně DachaBracha vystupovala v rámci představení, brzy se ale osamostatnila. Divadelní původ skupiny je nicméně dodnes patrný třeba v tom, jaký důraz její členové kladou na kostýmy a vůbec na vizuální složku koncertů.

Majdan skončil, Ukrajinu ale čekaly těžké časy: Rusko okupovalo Krym, na východě země zahájili válku Moskvou podporovaní separatisté. DachaBracha, která si už v předcházejících letech získala přízeň západního

natolik, že mu věnoval dokonce samostatnou knihu *Ukrajinská republikánská kapela* (1920). O ukrajinských hudebnících zde mimo jiné napsal, že „přinášejí umění, jež jsme zde na západě pokládali již za ztracené“.

Lidovou hudbu po desetiletí propagovala sovětská kulturní politika a Ukrajinu měla v rámci Sovětského svazu i navenek reprezentovat především lidová kultura – byť ve své akademické, poněkud idealizované podobě. Už v šedesátých a sedmdesátých letech ale vznikaly alternativní proudy vycházející i z folklorní tradice. Na Ukrajině se tento žánr, představovaný skupinami Berezeň nebo Kobza, obvykle označuje jako folk beat. V Bělorusku podobnou hudbu hrála skupina Pěšňary, která si získala oblibu v celém SSSR. Opačný přístup představoval soubor Drevo, jenž se od konce sedmdesátých let věnoval autentické interpretaci původních lidových písní.

Právě se souborem Drevo začal Trojickij v devadesátých letech spolupracovat, brzy ovšem narazil na to, že hudebníci přistupují k folklóru až příliš pietně. Nové spolupracovnice našel v mladých zpěvačkách s odbornou folkloristickou přípravou, které předtím působily ve skupině Kralycja. Záhy se přidal ještě perkusista Marko Halanevyč, podle kterého nová skupina dokázala „s folklórem experimentovat a nepřistupovat k němu jako k posvátnému kánonu“. Tak vznikl styl, který jeho tvůrci začali označovat

Na počátku tisíciletí se etno vracelo do módy a skupina zaznamenala úspěch na populárních ukrajinských festivalech Šešory nebo Krajina mrij. První nahrávka *Na dobranič* (Dobrou noc, 2006) byla záznamem živého vystoupení, o rok později ale DachaBracha už vydala studiové album *Jahudky* (Bobulky, 2007). V té době také začaly muzikantky nosit vysoké kožešinové papachy, které nesmějí chybět na žádném vystoupení, a publikum tuto folklorní fantazii občas mylně považuje za součást ukrajinského lidového kroje. Značný ohlas mělo čtvrté album *Light* (2010), na němž se DachaBracha vzdálila původním lidovým předlohám svých písní a kde najdeme jednu z nejpokulárnějších skladeb skupiny Karpatskyj rep s nezaměnitelným zvukem brumle. Úspěchu určitě pomohl i hravý videoklip animátora Saši Danylenka.

V roce 2012 DachaBracha nahrála hudbu k sovětskému avantgardnímu filmu *Země* (Zemlja, 1930) od ukrajinského režiséra Olexandra Dovženka. Byl to náročný a poněkud paradoxní úkol – vždyť film oslavuje kolektivizaci, která na začátku třicátých let Ukrajině přinesla hladomor, jenž si vyžádal miliony životů. Světové publicity kapela dosáhla po vystoupení na Womexu v řecké Soluni na podzim téhož roku. O něco později, v roce 2014, magazín Rolling Stone skupinu popsal jako „folkdronové björkpunkové kvarteto“, jehož členové „za doprovodu truchlivé harmoniky řezou do cella, jako by měl nastat konec světa“.

Hudební velvyslanci

Bouřlivá koncertní aktivita způsobila, že se práce na dalším albu protáhla, a pátá deska *Šljach* (Cesta) tudíž vyšla až v roce 2016. Na rozdíl od předchozích nahrávek má jednotnou koncepci – skupina se na ní pokusila shromáždit písně ze všech regionů Ukrajiny, aby tak zdůraznila jednotu země ohrožené okupací a válkou. „Chtěli jsme vytvořit úplnou hudební mapu Ukrajiny,“ řekla Iryna Kovalenko v rozhovoru pro internetový hudební magazín Quietus. Na desce proto najdeme i krymskotatarskou píseň Salğır Boyu nebo skladbu Karamysly z Luhanské oblasti, kde zní místní rusko-ukrajinské nářečí.

Jedním z cílů skupiny je posílit sebevědomí Ukrajinců. Jak Halanevyč vysvětlil v loňském rozhovoru pro časopis Lokalna istorija, DachaBracha by světu chtěla dokázat, že „Ukrajinci jsou národ s plnohodnotnou kulturou“, ač ji sami zhusta chápou jako venkovskou a podřadnou. Světový úspěch DachaBrachy má napomoci tomu, aby o sobě získali lepší mínění. A zdá se, že se to daří. Ukrajinské publikum si ostatně svých „vyslanců“ ve světě patřičně cení. Výtky, že jejich folklorní experimenty jsou až příliš odvážné, už dávno utichly. Loni DachaBracha za svou hudební tvorbu obdržela státní Ševčenkovu cenu, dosud vyhrazenou jen představitelům „vysoké“ kultury. Také režisérka Anna Korž, která o skupině natáčí dokumentární film *DakhaBrakha: On the Road*, se domnívá, že skupina „má velkou misi – nést Ukrajinu do světa“.

Na zatím posledním, loňském albu *Alambari*, které skupina nahrála během pobytu v Brazílii, se s folklorním materiálem nakládá ještě volněji než kdy dřív. Narazíme tu na blues, ale také na báseň Lorelei od Heinricha Heineho, zpívanou na melodii lidové písně z ukrajinské Volyně. DachaBracha prostě pořád dokáže překvapovat a misionářský étos „neoficiálních velvyslanců Ukrajiny“ se na její tvorbě nijak negativně nepodepisuje. Muzika je to stejně tajuplná, radostná a svěží jako v době, kdy skupina začínala. Můžete se jí nechat unést kamsi do říše etnochaosu nebo se třeba zamyslet nad osudy Ukrajiny a okolnostmi, z nichž postoje hudebníků plynou.

Autor je ukrajinista.

DachaBracha s typickými kožešinovými papachami. Foto Tetiana Vilchynska

publika, v té době svá zahraniční vystoupení chápala jako poslání. Koncerty v USA, Kanadě, Francii nebo Polsku hudebníci doprovázeli hesly jako „Stop Putin!“ nebo „Ne válce!“ a na konci vystoupení nikdy neopomněli rozvinout ukrajinskou vlajku. Také jejich pražské vystoupení v květnu 2019 uzavřel vzkaz: „Peace, love and no Putin.“ Zájem o world music z Ukrajiny byl najednou takový, že skupina hrála mnohem častěji v cizině než doma.

Od folklóru k etnochaosu

Folklórem inspirovaná hudba měla na Ukrajině vždy významnou pozici. Tradice lidového zpěvu tvořila dokonce jeden z pilířů národní identity. K symbolům krátkého období nezávislosti, které Ukrajina zažila v letech 1917 až 1921, patří Ukrajinská republiková kapela. Sbor vedený skladatelem a hudebním pedagogem Olexandrem Košycem, který vznikl z iniciativy tehdejší hlavy státu Symona Petljury, vystoupil v řadě evropských zemí a do té doby skoro neznámý ukrajinský folklór vyvolal v Evropě nadšení. Českého muzikologa (a později komunistického ministra kultury) Zdeňka Nejedlého zaujal Košycův sbor

„etnochaos“. Poněkud překvapivé je, že první inscenací, na níž se DachaBracha podílela, byl Shakespearem inspirovaný cyklus *Ukraina mistyčna* (Mystická Ukrajina), s nímž Dach v roce 2007 vystoupil i v Londýně.

Folkdronové kvarteto

Zmiňovaná folkloristická průprava nespočívala jen v hudebních dovednostech, ale také ve shromažďování původního folklorního materiálu. Muzikantky se účastnily expedic na ukrajinský venkov, kde nahrávaly lidové písně. Samy se narodily v Kyjevě, a přímý vztah k lidové písňové kultuře tedy neměly. Materiály, které získaly převážně ještě před vznikem skupiny, jim dodnes slouží jako základ pro vlastní tvorbu. Někdy pozmění melodii, jindy zase přidají písní na dramatickosti či rytmickosti. Od autentické podoby ukrajinského folklóru hudbu DachaBrachy odlišuje především výrazný zvuk bicích nástrojů. Jsou to hlavně africké bubny djembe, na nahrávkách ale zaslechneme také egyptskou darbu či indická tabla. Kromě violoncella a akordeonu občas zazní i východoslovanská píšťala žalejka.

POP MESSE

23. — 24. 7. 2021 **BRNO**
ZA LUŽÁNKAMI

MODESELEKTOR

LIVE

BERT&FRIENDS

TOMMY CASH

BUTY

KRUDER

& DORFMEISTER

AISHA DEVI

BRUCE

DIMIT.RI

WEVAL II

CA\$HANOVA BULHAR

VANESSA

AMELIE SIBA

7KRÁT3

WCZASY

VENTOLIN

SYNY

OR:LA

ELENA

COLOMBI

DORIAN CONCEPT

FVLGRVM

PSJ

AVA KOLEKTIV

NINA PIXEL

FVCK KULT & EDUV SYN

EVA PORATING

POST-HUDBA

ZRNÍ

DVA

BEPS & JOHNNIES

SINKS

TORR

popmesse.cz

Vstupenky
v prodeji sítí GoOut

Mediální partner
LESPORT.cz
Důvěryhodně
E. Radio Wave

Společnost mediálních partnerů
FULLMOON

UDN

CC

LETA
MĚSTA
BRNA

U+I

COMO CULIN

BOB WALK

MTB

BRNO

Festival se koná pod záštitou
primátorky městského města Brno Markéty Vrákové
a hlavního sponzorského krále Jana Golicha.

BRNO

BRNO

BRNO

BRNO

BRNO

BRNO

Intimní lyrika Petra Veselého

Kurátorské hledání ve Fait Gallery

Petr Veselý ve své tvorbě pojednává nenápadné motivy, tvary a barevné tóny důvěrně poznaného, starobylého domova. Výstava Nůž v kredenci tak působí velmi jemně a intimně. V rozsáhlých prostorech Fait Gallery se ale ztrácejí souvislosti mezi jednotlivými díly. Nebylo by vhodnější je vystavit jiným způsobem?

ZBYNĚK FIŠER

V obou hlavních křídlech Fait Gallery v Brně je od letošního jara instalována výstava *Nůž v kredenci* malíře Petra Veselého. Autor, jehož žánrem je intimní lyrika, soustavně hledá a nalézá inspiraci v neokázalých, nenápadných motivech předmětů a prostorů starobylého domova. Selské stavení, architektonické detaily interiérů, okna, dveře, průhledy, stejně jako nářadí a náčiní poskytují vděčné náměty pro rozmanité výtvarné zpracování. Některé motivy jsou představeny jak v kresbě, tak i v malbě a objektové variaci a bezpochyby existují též jako miniatura básnická. Při náhledu do návštěvníckého katalogu výstavy se divákovi odkrývá nejedna inspirační linka. Nutková potřeba opracovávat inspirační zdroj, dokud nebude kreativní cestou odhalena jeho podstata, dokud nebude nahlédnuta jeho nová role – například v proměněné barevnosti nebo v objevené abstraktní formě, určuje Veselého naturel.

Ohmatávání věčnosti

Houževnatost a oddanost procesům hledání jsou charakteristické příznaky autorova přístupu ke světu: nelze přehlédnout urputnou snahu mu porozumět. Výsledkem veškerého snažení člověka na tomto světě jsou předměty a vztahy, které k nim vytváří. Malíř, kreslíř, sochař i básník shromažďují, vrství, přibližují zrcadlení těchto věcí a jejich detailů. Veselého výtvarná technika připomíná rekonstrukční postupy restaurátora. Oprýskaný nátěr, zašlá malba, vybledlá stěna, deštěm a sluncem vyšisovaný povrch či zoxidovaný nátěr neznamenaají dekadentní fascinaci zmarem a zánikem. Mnohem víc prozrazují respekt k tradici, pokoru před stářím, úctu k ověřeným hodnotám. Petr Veselý je fascinován tím, co nás přesahuje – trvalostí materiálu, tradicí řemesla, uměním technologie. Použité barevné tóny, kde převládá špinavá bílá, zažloutlá šedá, odstíny hnědé, jsou

příznačné pro odcházející rurální svět. Jsou to tóny a hlasy ztišení, rozjímání, zadumání. Jsou to úvahy a reflexe vyslovované hrotem tužky a štětce. Autorovy postupy vnímám jako opatrné dotýkání a ohmatávání věčnosti.

Výstava *Nůž v kredenci* nabízí ponor do umělcových osobních světů. Je pozvánkou do intimních sfér jeho vidění, prožívání a vnímání světa rodinných vzpomínek a legend, zkazek a příběhů, které autor dokáže vyčíst z každého místa, z každého obyčejného předmětu. S nadsázkou bych mohl napsat, že Petr Veselý se v obrazech nože, vany, dveří, stolu dotýká duše prostých věcí. (V oblasti poezie přesahuje jeho úsporná lyrika do úsporné spirituality.) Tato důvěrně blízká motivika nemusí však vycházet z vlastní rodové archeologie – Petr Veselý svou projekční empatii a pozorovací talent dokáže uplatnit v zobrazení i cizích rodinných archiválií, samozřejmě fikčně dotvořených (nejednou například u Janáčků v Brně). Takovými obrazy pak rozzáří výstavní síň, rozsvítí kout, potěší v pokojovém šeru.

Dílo ztracené v prostoru

V rozlehlé hale Faitovy galerie však sbírka výtvarné intimní a spirituální lyriky mlčí. Díla uvnitř výstavní síně jako by nedokázala navázat dialog mezi sebou. A důraz na neokázalost malířova sémantického gesta ještě nápadněji vyslovuje nespojitost vybraných motivů. Výstava působí jako pohled na nedokončené dílo, dílo, které možná ani nikdy dokončeno být nechtělo. Snad je to další rys, byť i nevědomý – věčná nedotaženost, nedořečenost. Možná je to jen nevědomý účinek takto vystaveného díla. Ovšem pro tak jedinečnou příležitost, jakou nabízí prostor Fait Gallery, je to troufale málo. Je-li to záměr vědomý, pak prokazuje kurátorka Barbora Kundračíková autorovi a galerii medvědí službu. Poselství výstavy jako celku tady a teď vyzní jako zklamání: autor se tentokrát nevyslovil.

Ne každý dokáže zvládnout rozsáhlý výstavní prostor někdejších Wannieckových sléváren. Podařilo se to Janu Nálevkovi (a i zde byly do obou hal zapuštěny motivicky samonosné záseky); práci s průhledy až k horizontu kurátoři působivě využili v nedávné instalaci Jiřího Kovandy, čímž divákovi nabídli význačné propojení jednotlivých okruhů v jediném pohledu, jako byste postupně vrstvěli průhledné fólie. Petr Veselý ovšem netvoří monumenty. Zde by se proto nabízela koncepce *kunstkammer*, jak ji s pozdním dílem vyzývá Mark Rothko nebo jak ji ve zdařilých případech naplňuje František Skála. Přitom by nehrozilo nebezpečí záměny nebo imitace – sbírkový inventář z ateliérů Petra Veselého je dosti jiné povahy.

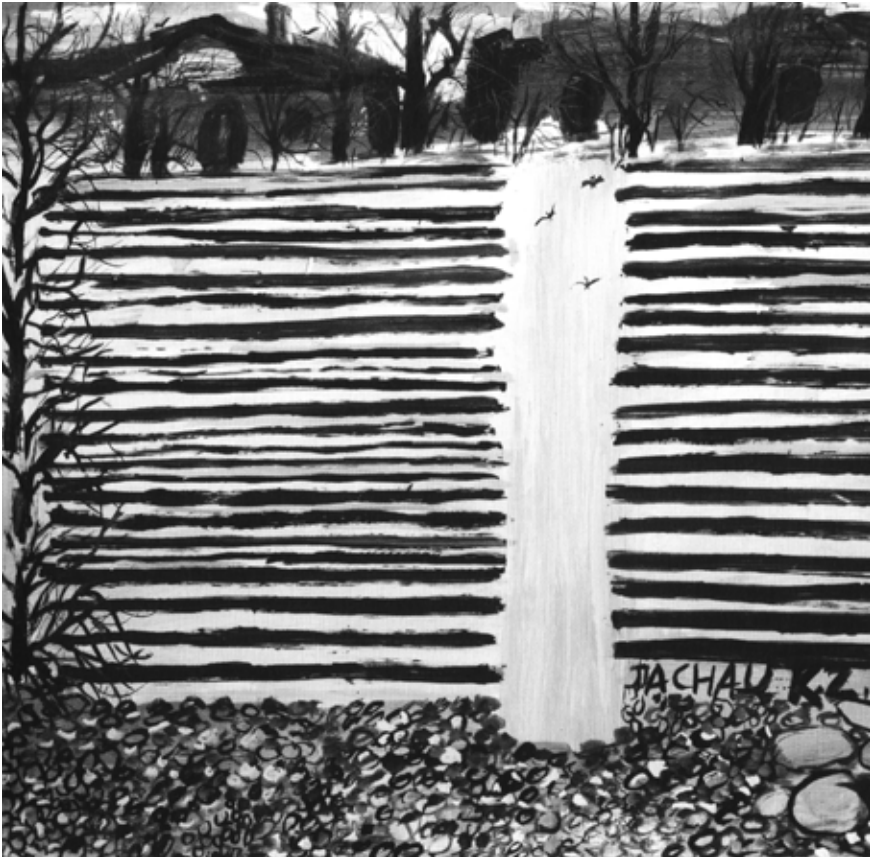
Na výstavě *Nůž v kredenci* mají použité modely, plastiky, kresby či dopisy kolem sebe tolik místa, že divák nejednou neví, s čím a zda si je má spojit, a vzniká tak intenzivní pocit roztěkanosti. Proč jen sem tam leží jakoby náhodně pohozené kousky trubek nebo klín? Proč například nejsou uspořádány do nějakého znakového systému? Proč nevyužít hloubku a lesk sálu a místo jednoho chudinkého modelu nenainstalovat van aspoň dvanáct? Mohlo být vystaveno toto či ono, ale jako náhodou je tu něco jiného. Bez autointerpretálního komentáře v kurátorském textu bychom ani mnohé souvislosti s jinými autorovými díly netušili. (A že je máme pochopit, je díky obsahu katalogu nasnadě.) Koncepce umělecké sbírky exkluzivních artefaktů Petra Veselého se bohužel neuskutečnila. Něco chybí. Někdo chybí. Anebo kurátorka nenápadně prosadila obsedantní strategii hledání a pravého Petra Veselého si musí divák najít sám?

Autor je literární vědec a spisovatel.

Petr Veselý: Nůž v kredenci. Fait Gallery, Brno, 12. 5. – 14. 8. 2021.

Pohled do výstavy Petra Veselého ve Fait Gallery. Foto Martin Polák

Ceija Stojka (1933–2013) byla rakouská romská spisovatelka, výtvarná umělkyně, aktivistka a hudebnice. Spolu se svou matkou a čtyřmi bratry prošla koncentračními tábory Auschwitz, Ravensbrück a Bergen-Belsen. V roce 1988 vyšla první ze tří jejích autobiografických knih *Wir leben im Verborgenen*. *Erinnerungen einer Rom-Zigeunerin* (česky byla vydána v roce 2009 pod názvem *Žijeme ve skrytu*. Vyprávění rakouské Romky). Od devadesátých let se Stojka věnovala výtvarné tvorbě. Vytvořila rozsáhlé soubory kreseb a maleb, většina z nich vychází z traumatických zkušeností z let strávených v koncentračních táborech.

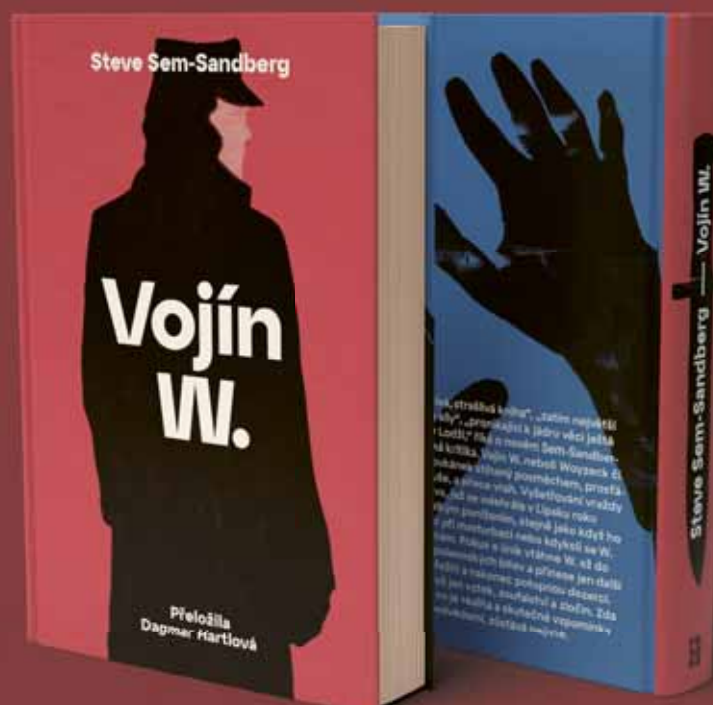
V noci z 2. na 3. srpna 1944 nacisté zlikvidovali tzv. rodinný tábor, který byl součástí koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau. Podle odhadů bylo zavražděno 2 900 až 4 200 Romů a Sintů. Na základě této události je 2. srpen připomínán jako Památný den romského holocaustu.

Zde prezentujeme výběr děl z monografické publikace *Ceija Stojka: Even Death Is Terrified of Auschwitz* (Ceija Stojka. Dokonce i smrt má hrůzu z Osvětimi), Moderne Kunst, Norimberk 2015.

STEVE SEM-SANDBERG

Vojín W.

Autor bestselleru *Chudí v Lodži* se vydal do doby napoleonských válek. Vykresluje přesvědčivý obraz doby i titulní postavu, jejíž vnitřní zmatek, bloudění i duševní strádání vede k vraždě ze žárlivosti. Z románu *Vojín W.* přímo dýchá duch počátku devatenáctého století.

JAKUB KÖNIG

Vřeteno

Hudebník známý jako Kittchen nebo frontman kapely Zvíře jménem podzim debutuje dystopickým románem *Vřeteno*, jehož hlavním hrdinou je mladík Key. Ze čtvrti jménem Mnohohvůr stoupá ze spodních pater společnosti až mezi aristokraty.

HANA KULASOVÁ

Kapka kámen vyhloubí

Deník odvážné mámy o autismu a socialismu. Jak se „obyčejná žena v domácnosti“ v šedesátých letech 20. století dovedla poprat s úkoly, které trápí spoustu rodičů i dnes? Staršímu synovi Hany Kulasové byl diagnostikován autismus, mladší byl nadprůměrně inteligentní a pěkně neposedný.

Město jako (ná)stroj času

Jak chronopolitika ovlivňuje budoucnost?

Čas hraje v politice i v podobě měst zásadní roli. Kdo a jak ho využívá, kdo určuje horizonty budoucností a kdo o ně přichází? Odpovědi hledají členové nové urbánní platformy, která nedávno vznikla v Ústí nad Labem. Chronopolitika má vliv i na revitalizační projekty (nejen) v tomto městě.

HANA KOKŠALOVÁ
LADISLAV ZÁŘECKÝ

„V Rize se vypráví legenda. Z řeky Daugavy, která protéká městem, se čas od času vynoří netvor, který se ptá: ‚Bylo město již dokončeno?‘ Odpověď, kterou by měl okamžitě dostat, je: ‚Ne!‘, protože prorocství říká, že až bude město dokončeno, bude zničeno.“ Malý exkurs do litevského folklóru, se kterým přichází architekt Krzysztof Nawratek ve své knize *City As a Political Idea* (Město jako politická idea, 2011), funguje jako ideální úvod do myšlení o městě jakožto procesu. Město je v tomto pojetí dynamická, nezavršená hybridní entita, vždy napjatá v rozporné jednotě přítomných časů, jež jsou nestabilní, mizí, chřadnou, vyhnívají nebo se vracejí z historických rezervoárů v podobě lokálních revivalů kulturní identity. Města vždy existují mezi tím, čím byla a čím se stávají, jak píše například filosof Tony Fry. Nacházejí se vždy ve stavu mezi konstrukcí a destrukcí, péčí a zanedbáváním, konzervací a transformací, budoucností a její ztrátou.

Čas v městské politice

Město je médiem, skrze které můžeme myslet čas, historii, budoucnost; je jejich nástrojem, obsahem i výsledkem, způsobem, jímž čas ovládáme. Město uvádí věci do pohybu a zároveň je záznamem těchto procesů. Pro sociologii dvacátého století bylo heuristickým prostředím ke zkoumání nových společenských procesů – industrializace, urbanizace či odcizení. V teoriích modernity jej myslitelé vnímali jako zásadní materiálně-sociální faktor, který narušil situaci, kdy se očekávání kryje se zkušeností, totiž cyklické pojetí času.

O fundamentálním určení města se často mluví – slovy Tonyho Frye – jako o „komplexním metabolickém procesu kontinuální a zrychlující se tvorby a destrukce“. Důležitě je ovšem zamyslet se nad tímto tvrzením politicky. Procesuální a systémová metaforika vycházející z přírodních věd nesmí popisovat městskou dynamiku jako neutrální a přirozenou, ale měla by do sebe zahrnovat celou řadu otázek: Kdo z těchto procesů těží a kdo je za tímto účelem uvádí do pohybu, kdo prostřednictvím města (a jeho procesualit) vyhrává a kdo prohrává? Kdo určuje horizonty budoucností a kdo o ně přichází? Pokud je „věčnou pravdou“ města to, že všechny věčné pravdy se v jeho toku rozpouštějí, můžeme mluvit o nějakých strategických vstupech, které umožňují mít moc nad jeho osudem? Zmíněný stav mezi přítomností a budoucností je totiž prostorem politiky, čistého potenciálu, jenž mizí a znovu se objevuje v praxi re-apropriace městského časoprostoru.

V roce 1970 přišel sociolog George W. Wallis s termínem chronopolitika, aby jím popsal a zdůraznil vztah mezi politickým chováním jednotlivců či skupin a jejich časovými perspektivami. Ty jsou formulovány a formovány na základě dobových představ o společnosti a sociálních změnách. Čas jako faktor sociální dezorganizace pak hraje pochopitelně i zásadní roli v případě městské politiky. Město si lze odstupňovat do určujících struktur a praxí v oblasti politiky času: jde o lokální

sociální dynamiku (praxe každodennosti), zásahy městského plánování, operacionalizovanou lokální historii a procesy globalizovaného a urbanizovaného kapitálu. Struktury se vzájemně všelijak podmiňují, vylučují, zastiňují, zahrnují do sebe a podobně, což nám ale může naznačit, že jejich síly nejsou vyrovnané. Podléhají hierarchizaci, v níž se abstraktní čas ekonomiky, byrokracie a institucionalizované politiky stává určující silou. Reprezentace času v institucích vytváří rozdílné sociální rytmy, jež společně s globálními diskursy kolidují nebo konvergují s místními okolnostmi.

Rychlovlakem k zářné budoucnosti

Když jsme zakládali minulý rok v Ústí nad Labem Platformu pro urbánní kreativitu a kritiku jako prostor pro městskou spolupráci, sdílení poznatků, diskusi a výzkum města, byli jsme si tohoto chronopolitického rozměru vědomi a aktivně jsme ho chtěli v našich výzkumných intervencích zdůrazňovat. Ostatně ve městě, které se už dlouhou

naděje na jeho změnu. „Zaostalé“, „pomalejší“ Ústí nad Labem „se konečně vyrovná“ vyspělejším centřům, „dožene“ je, rychleji se v něm projeví překotně se vyvíjející technologický pokrok i globální trendy. Tento abstraktní horizont budoucnosti, do kterého jsou projektovány naděje určitých zájmových skupin a velkých hráčů, však koliduje s hlasy, jež poukazují na fakt, že po rychlodráze lidský kapitál spíše odeče do bohatých regionů. A nejen to, rezidenti přilehlých obcí budou vystaveni rachotu nákladních vlaků v minutových intervalech.

Jako další příklad můžeme uvést roli ruin a brownfieldů v operacionalizaci městského času. Zatímco ústecký kmotr Patrik Oulický využil času jako zdroje pro to, aby nechal zchátralé budovy u Západního nádraží dojít do nezvratného bodu zkázy za účelem levného prodeje pozemků, jiné materiální pozůstatky průmyslové éry naopak začínají být vnímány jako ohniska revitalizačního potenciálu a změny. „Zanedbaná území jsou místa, kam se bude vepisovat vize města,“ píše

obětem vyhnout? Je možné vystoupit z mezi-městské konkurence? Má se převádět přidělená vize do praxe, nebo prostřednictvím praxe budovat specifická vize? A jak při tom neupadnout do naivního lokalismu?

Ve stínu nového netvora

A k tomu všemu se musíme potýkat s novou podobou bájněho netvora, kterým jsme začali a kterého můžeme vnímat jako symbol završení, jež se rovná zastavení času, a tedy i budoucnosti. Modernismus (a jeho město) šel budoucnosti vstříc, dnes nám budoucnost sama šlape na paty. Jedna měla naplnit ideální představu lidského společenství, ta druhá přichází sama jako neodvratná katastrofa. Mluvíme o klimatické krizi. V souvislosti s touto hrozbou se objevuje snaha vytvořit město odolné. To lze chápat jako trénování institucí i obyvatel ve vytváření pevných a zároveň flexibilních strategií krizového managementu ve smyslu „žádná krize nás nepřekvapí, jakýmkoli změnám se dokážeme přizpůsobit“ a „z krize vycházíme silnější“. Tyto snahy jsou

Miroslav Machotka: Bez názvu, 1987

dobu cítí být buďto na rozcestí, nebo v úpadku, nepřekročitelnou trhlinou oddělené od své slavné minulosti „malé Paříže na Labi“, v chronotopech načatých a materializovaných utopií reálného socialismu a fragmentární ironie kapitalismu, se čas ve vzduchu chvěje vždy jako silné politikum, což můžeme ukázat na několika příkladech revitalizačních diskursů.

Řada revitalizačních projektů v ústeckém regionu musí v současnosti zřejmě ustoupit vysokorychlostní trati Brno–Praha–Dráždany. Rychlodráha se stala horizontem revitalizace, který má město zachránit přímějším a logisticky efektivnějším napojením na regionální a nadregionální cirkulaci. Podle zastánců tratě bude díky této časoprostorové kompresi jednodušší dopravit do hlavního krajského města kapitál a jeho sociální vehikl, vyšší střední třídu. Tlak na zkvalitnění života pak bude vznikat samovolně. Společenská legitimizace vítání rychlodráhy stojí na upevňování jistého obrazu města a vzbuzování falešné

architektka Jitka Žambochová, iniciátorka projektu Re-vize Ústí ve stejnojmenné brožuře. Brownfieldy skutečně můžeme považovat za metaforu Ústí, města proluk, které na jedné straně umožňují nové začátky, ale také nové formy vykořisťování a kolonizace ze strany zájmových skupin a jejich vizí budoucnosti. Jak ironicky podotýká autonomistické hnutí Neviditelný výbor (Comité invisible) s odkazem na podobnou, ale nikoli totožnou situaci v Detroitu: „Trvalé pobízení k inovacím, k podnikání, k tvořivé činnosti nefunguje nikde tak dobře jako na hromadě ruin.“

V těchto a dalších případech upozorňujeme na tlak diskursů zvnějšku a na to, jakým způsobem přetváří konkrétní lokální prostředí. Zkusme ale uvažovat v opačném směru. Jak mohou lokální síly odolávat navrhovaným budoucnostem? Jakou výhodu má „zaostalost“? Musíme přijímat každou příležitost k rozvoji? Můžeme odolávat tlakům na dohnání ostatních? Co ti, kteří nás předběhli, museli obětovat a můžeme se my těmto

však často spíše přípravou na krize kapitálu, a místo aby zkoumaly podstatu samotných krizí, pouze obrňují město před všudypřítomným „nepřítelem“. Upřednostňují silné před slabými a netvoří ohleduplnou obec, která by hledala společné řešení.

Nechceme určovat podobu ideální budoucnosti ani spravovat a harmonizovat temporální nahodilosti města, vyplývající ze sociální dynamiky. Chceme poskytnout důstojné podmínky k tomu, aby se tyto nahodilosti staly součástí stavu, kdy má každý možnost určit svobodně svoji budoucnost. Mezi budoucností úpadku a praxí investičních pobídek musí probleskovat jiný zdroj, jiná naděje a tomu odpovídající praktická re-apropriace blízké budoucnosti. Takové se jako platforma snažíme pomoci nalézt a artikulovat. Nutno podotknout, že v naší, specifické temporalitě, kterou můžeme označit jako temporalitu citlivého hledání alternativ. A ta si žádá svůj čas.

Autoři působí v Participativní platformě pro urbánní kritiku a kreativitu.

BOHUMILA GRÖGGEROVÁ

setiny.cz

17. 6. – 31. 10. 2021
Letohrádek Hvězda
Obora Hvězda

Výstavu pořádají Památník
národního písemnictví
a A2 kulturní čtrnáctideník.

SETINY

VYVÝŠENÍ

Milen Ruskov

Do letošní letní literární přílohy, v níž jsme se zaměřili na současné Bulharsko a Polsko, jsme zařadili nejen poezii a prózu dosud nepřekládaných autorek a autorů, ale i reportáž a esej. Začínáme ukázkou z románu Vyvýšení, za nějž bulharský spisovatel Milen Ruskov získal Cenu Evropské unie za literaturu. V příběhu o bojích Bulharů proti Osmanské říši jedinečným způsobem kombinuje obrozenecký jazyk 19. století s obecnou mluvou: „Ale já nechci furt jen dřepěti v dílně u posranýho plstěnýho sukna a fachati pro Turky! Jáť jsem se zaslíbil naší Věci a Revoluci!“

Dvacátýho sedmýho dne měsíce Ounora*. Áááá! Tohle nejní život! Třeskutá zima, mrzne, až praští. Dnešního dne vyrazíme z Kotle, ač bych se dřívěj sám býval vypravil na cestu, kdybych nebyl musel vyčkávatí Asenča z Žeruny, svého druha. Zdalipak nezapad někde s vozem do sněhu? Na něho jest spoléháno, že koně sežene – buď skrzevá koupí, nebo kradbu, jak se to zrovinka přinatrefí, poněvác z domu jej vzítí nemohu. Vode mne se vočekávají vonačejší věci... Chladno, hoto-vý holomráz! Kotel jest zastrčen až v samé řiti Balkánu, jak by jej Hospodin tvořil ve snách. Jest-li jej ale stvořil člověk, pak mi hlava neběře, ký divous nelidská by ho takhle zastrčil, věru však neměl všech pět po hromadě. To jest, já vím, co praví staré hloupé lidové bájesloví, jak se prej nějakým vesničanům ze vsi Novačka jednou ztratili koně, no a tihle šimlové dorazili semhle k pramenům, kde je našli ty vesničani, a místočko se jim tolikéž zalíbilo, že si svou selskou mozkovnou z toho vyvodili: „Zrovinka tadydle se znova usadíme,“ a tak tahle verbež všivácká založila ves Kotel. Do rozcapený prdele vaší zatrolený máti! Kvůli vám se tedky v tomhle sněžnym peklem potácím naloženej jak soumar! Vostatně, tady se vánice střídají s chumelenicema celou zimu, nevyhneš se jim. Je-li ti na vobtíž zajetí k moři, můžeš klidně uto-nouti i tady v nějaký závěji. Druhdy napadne

tolika sněhu, že v zákrutách na úpatí Razbojny bývá naváto až po vrcholky stromů. Rekovsky jsem si zavalal rakije z placatice. Zde není zcela vhodno pítí, jelikož jsem stanul vedle Galatské školy a uvnitř jsou děcka. Hledí ven a se učí – všecko, co vidí, chtějí sama činiti. Zočí, že piješ – i taktéž zabaží po pítí. Prostínek rozumě děcký! Potom je musíš dusiti a pražiti, vobčas je i zjebatí, třebaš kůži z nich sedřiti, dokavaď se to nevodnaučí. Povídám si, radši se ke škole votočím zády, aby mne nemohl nikdo vočumovati. A hele, když se vobhlídnu do prava, spatřím nápis „Pomoziž mi vyvýšiti tě“. Škola jest nová, necho-dil jsem semka, nýbrž do staré, jež Kotelská akademie zove. Chodil jsem tam od první do třetí třídy a pak, po roční přestávce, ještě do páté. I Asenčo se tam učil, pro blaho své i pro blaho národa. Aspoň tak se to říká. Abys byl vyvýšen, aby se ti voči vodevěřely do kořán, aby ses, holenku, povzneseš k vědění a ušlechtilým myšlénkám, aby sis uvědomil sebe jakožto tvora řečí vobdařena a jakožto člověka. Vodtud k naší Věci zbejvá jediný krok. Znovu jsem pozdvihl zrak k nápisu: „Pomoziž mi vyvýšiti tě.“ Toť jest v pravdě tak. Naproti, přes cestu, stojí hospoda Vasila Kontárova, kde Vasil Levski založil Bulharský revoluční ústřední výbor. A pročpak, namítneš, se vlastně – čeka-je na Asenča, až přijde ze Žeruny – nevýdáš

na druhý konec Kotle sám jemu v ústřety, nýbrž místo toho trčíš jako nějaký lesorostlý peň až tady, v Galatě? – Tobě se to snadno mluví! Jenže nevíš, že jsem si spakoval velikou bagáž, včetně pušky, mám tam ještě náhradní šatstvo na cestu, jídlo a taky knížky ku čtení, až pak vyrazíme do Balkánu, naší velebné Staré planiny. No a tady za tou zatáčkou mám bydlo, popatříš-li tamo, zočíš voploce-ní našeho domu, takovýho podlouhlýho sta-vení, takorčka lazaretu. To proto, že tam má otec soukennickou dílnu, a tak v celým domě, jakož i po dvoře jest každého léta všade samý hrubý plstěný sukno. Von pak ty látky vozí do Burgasu a prodává je tamějším vypatlan-cům, co je nosejí. Teda jsou to hlavně Turčíni z vosmanský armády, naše fortelný sukno nosejí nad vyzáblejma prdelema a chovají si v něm blechy, zatímco nám za látky platí kulatýma zlatákama. Čoveče, nic blbějšího a zaprděnějšího nad tureckou armádu na světě nejní! Jestlis nikdá vosmanskýho vojska nespátřil, věz, že začíná přesně tam, kde končí ta největší vypatlanost. Kde končí ta největší vypatlanost a dál za tím, co ani nedokážeš pojmenovati, tak přesně tam se nachází vos-manská armáda. A tak podělaný má i jméno! Z tutý příčiny jsem se zastavil až tadydle, čekaje na Asenča. Pravda, aby se ke mně dostal, bude mu třeba projiti celým Kotlem naskrz, ale pokud se člověk vydá po úpatí

Vidu, kotelský křivolaký ulice mu ledva budou vzdorovati.

Avšak, vopáčíš, proč jste vy, nezkušený synci, vopustili své starostlivý matere a vyrazili do té strašné metelice a sněhočiny, abyste se závějemí brodili jako nějáci duchové zesnulých v této sněžné pustině, a kam jste se, vy šulíni zamrzlí, vydali? Já tyhle lidi jako ty znám. Tobě se to lehko řekne, když na všechno shůry a svrchu nahlížíš, jak božstvo jakési hellénské. Nechej tentokráte i mne, abych se tě voptal, jak se nám zdaří doraziti na umluvenou schůzku s Dimitrem Obštým počátkem Března tohoto, pokud nevyrazíme tedky? A tudle záležitost nesmíme propásnouti. Poněvác to jest záležitost celonárodní, pro Věc a Revoluci! Měsíce Dubna, a někdáž, povězme, i koncem Března, vyrazěj turecký erární kasy na cestu do Cařihradu napříč Balkánem. A my si na ně se spoludruhy a s vynikajícím revolucijonářem Dimitrem Obštým v kratochvilném rozpoložení počkáme v hustolesých staroplaninských prosmycích, a ohó! – pojď ke mně, tebe arci potřebuju! Abysme se připravili na Duben, musíme se sebrati již v Březnu, povohlídnouti se – kdo zde, koho tu není, co je kdo zač, přinachystati si to i vono, a potom jenom – drž se, srdce čacké! I nastane Duben a po něm pak celé léto Turci vozejí erární kasy balkánskými průsmyky. Co blbějšího bys nevmyslil! Jenže kudy jinudy by mohli projeti? Ta svoloč mohamedánská za námi někdáž ve své barské žůřivosti vysílá pátrací čty, aby nás pronásledovaly. Avšak když se do toho pustí čacky ostrílení junáci? Kteríž navíc přebývají v staroplaninském hrdém a stinném úkrytu! V líbezném lese můžeš vzíti leda starýmu popovi brko a huliti mu ho, až se budou balkánské hvozdy zelenati. Stará planina byla vodnepaměti milým outočiskem rekoných bulharských hajduků, kteří se tam shromažďovali, chrabrokrevně se mstíce vši té chásce mohamedánské – jedněm nabančili, druhé voškubali čili – stručně a krátce řečeno – poslali je i s jejich materefama do prdele. Nedali se arcit ještě tou pravou cestou, národní cit se ještě u těchto junákův nebyl zcela probudil, jednali totiž výlučně z vosobní msty, a nikoli ve jméně nějaké společné Věci. Inu, byla to jistá chyba, leč tedky byla napravena. Běda chátře muslimánské! Z těch vašich prdelí naděláme fašírku, to jim vod plic povim.

My tydlety peníze z erárních kas shromažďujeme a dáváme stranou na Revoluci, no a něco málo si ponecháváme i pro vlastní potřebu, na vydržování, na zimní výdaje (zásoby jídla) a na další podobné. Letos vemu do hor i Asenča, půjde s sebou ponejprv, nebožák! Otec na mne hledí nevraživě a zasmušile: „Zůstaň,“ povídá, „tady u nás na robotu, kde by ses po všech čertech toulal s tou verbeží holoprdskou,“ durdí se malounko. Ale já nechci furt jen dřepěti u dílně u posranýho plstěnýho sukna a fachati pro Turkey! Ját jsem se zaslíbil naší Věci a Revoluci!

A tak jsme vyrazili za Dimitrem, setkati se s ním na tajném klášterním shromaždišti, kterého nesmím tu vyzraditi, poněvác podlíhá nejvyššímu utajení. Takže hned potom se již chopíme naší Věci.

A tuto máme našeho Asenča, vynořuje se nahoře na ulici. Jede na voze jedním koněm taženém. Vzal si tlustou pasteveckou šiřici, ale místo kapuce nasadil si čapku z liščiny, z níž dolů visejí tři liščí vohony, jako tureckej policajt, čaúšové se jim říká, voni přesně takový čepice nosej. Asenčo jest drobounký a v tý šiřici a liščí čapce mu vobličej svítí jak myška vyčuhující z díry, nebo jako by veveruše řít z listí vystrkovala. Nebožák, celý se z té zimy scvrknul, že vyhlíží ještě outlejší, dohromady s tou šiřicí, musil vymrznouti jak prašivej čokl (toulavej pes), nežli sem dorazil. A sotva mě zmerčil, pozdvihnul ruku na pozdrav, volá: „Bud’ zdrav, brate Gičo...“ a ještě cosi houknul, ale kvůliiva pumelenici jsem ho neslyšel.

Tak jsem si řekl, do toho, milý brachu, naše Věc se započala!, nato jsem si loknul z placatky a vydal se bodrým, mužně rázným krokem, jak se sluší a patří, Asenčovi v ústrety. Bůh s námi!

(...)

I následujícího dne jsme se ve městě K. zastavili v zájezdním hostinci, abysme se krapánek prospali. A tam, člověče, jeden Frančan. Kdož ví, ký vítr ho sem z Frankrajchu přivál. Hostinský říká, že jest prej inženýr. Hledím na toho Frančana – ztepilý muž v poevropejsku upjatých šatech, redingot mu sahá až po kolena, šíjí mu vobepíná zlato-černá pruhovaná cravate (vázanka), v ruce třímá buřinku, též nohavice jsou s pruhy – šedými a černými –, lakované střevíce se mu na slunkku blyští. Milý brachu! Elegance sama! Krásno býti Evropejcem, to

vám povim! Jak tak naň patřím, i já dostal zálsk na něco podobného – říkám si, taktéž bych se chtěl tak vobléci, řádně se vyšňoriti, jak se sluší na člověka, když jde mezi lidi, a ne jako usídlenec jakési barsbarské říše, břídký nevolník sultána Abdulazize. Ech, děl jsem k sobě, život neměří všeckněm stejně.

Byl jsem zpraven a poinformován (jak se tomu dí ve frančtině), že tuten Frančan prej pracuje pro rakouskou tak zvanou železnou dráhu a že zkoumá, kudy by mohla vésti. V Turkách již pomalu všechno začlo býti rakouské: rakouská pošta, rakouská železnice... Jednoho dne posadí na trůn i rakouského sultána, dej na mne. Turecko se, člověče, rozpadá! Angličané, hrdí Britanci, mají všechno v Anatolji fest pod palcem – teda vše, coť stojí víc než pěták; proto s takou milostnou rozechvělostí hledí na Turecko, neboť je tak rozechvívá pohled na vlastní kapsu. Ačkoli-věk s nimi pranic nesoucítím, jedno chápu (Je comprendre) – též mne rozechvívá pomyšlení na vlastní kapsu, a to nejsem žádnéj Angličan. Kdežto voni jsou Angličané, navíc i hrdí Evropejci, což značí – mají Vyšší cíl vobchodní (merkantynlní), jenž jim slouží jako vůdčí hvězda po černém nebi divošské Asie a jež s nevtupitelnou eneržijí sledují v čackém tom vopanovávání a lačnoretném vysávání všelijakých divošských národností a řiší, z jichž jedněch jediných prostých prsů blaženě ssají zlatavé mléko blahobytu, pro nej-svrchovanější rozkvět a všeobecný prospěch této nepředstihnuteelné evropejské Sivilizace, jakéž druhé takové nikdáž předtím nebylo. A ku kteréž jsme i my, srdcem k ní přilnuvše, ducha svého upínali, abysme se stali jejími oudy. Jenže my nejsme nijaký oudi, jsme prostá národnost. Kteráž bude až na kost vohlodána, poněvác si to zaslouží.

Ale Anatolji z toho vynech a podívej se, že s téhle strany podělanýho Bosporu dostali všechno pod kontrolu Rakušáci. „U Bosporu hluk se zdvíhá, šavle, štíty – život chraň! Car Symeon vrahy stíhá, vojevody volá v zbraň.“ Ten volá leda tak švakrovo tetu! Voni totiž Rakušáci a vůbec Evropejci umějí po všem řádně chňapnouti. Vztáhnou ruku na cožkoli. A ten svrchuzmiňovaný Frančan se dobrovolně požertvoval tomu cizímu národu rakouskému za pravidelnou měsíční gáži, aby kasíroval pořádněj balík za uskutečnění a zrealisování (fr:!) dotyčného Vyššího cíle vobchodního. Co v noci dělá, vo tom vim prd,

zato ve dne, vobcházeje po širokém vokolí, zpytuje měřičskými methodami, kudyma – aspoň jak vyprávějí místní domorodí vesničané – povede tak zvaná železná dráha. Já jsem ničehož takého jaktěživ neviděl. Natož Asenčo, po něm se mne již neptej vůbec! Já ti jednu břinknu, proč mi, do prdele, kladeš tak hloupý votázky, plýtvaje mým drahocenným časem vyhrazeným pro Revoluci? Fakt mě čílíš! Mysli trochu!

Bulhaři, Bulhaři... Jak jsem se jenom mezi vás dostal? Toť největší vomyl celého mého žití. (Malšáns se tomu dí ve frančtině.) Nechá-pavé plémě, milý brachu! A aby toho málo nebylo, podmanili si ho navíc sveřepí anatolští Turčini. Já rku, vyskočili za ouplňku z šerého asijského hvozdu, majíce podobu vlkodlaků a lunochodců-náměsíčníků. To nejsou žádní přejemněli, po čertech intelligentní Franci a Frankyně, ale divá sběr asijská! Pokud je nějakej Frank spatří, šlehne sebou vo zem jen z toho jejich aróma. A my s tou havětí žijeme v jednom carství. Leč nic jinšího si nezasloužíme, poněvác, to ti řeknu, i my jsme ouplný nýmandi!

Čili ten Frank, vo kterýmžto jsem vám byl výše porozprávěl, bydlí u nás na patře, na druhém konci chodby. A podívej, jak Sudba určila, že když jsme se s Asenčem dosyta vyspali, vstanu do brzkého vospůldne a sejdu dolů na dvůr napíti se pramenité vody a zastaviti se pro něco k snědku v hostinci a najednou koukám – proti mně stojí můj Frančan, právě se vrací dom, a jak se tak mjíjme, přátelsky mi kyná, letmo nadzvedl buřinku na hlavě. Po několika kročejích jsem se rychle votočil, bych viděl, kam půjde, a zmerčil jsem ho, an stoupá po schodišti, a posléz jsem zaslechl vrznutí dveří – zjevně se již byl nalézal uvnitř jizby. Tož jsem se ale zamysлил a vodesel pryč, abych se napil vody, načež jsem se zas vrátil, nastraživ uši u jeho dvíř, bych zjistil, zda něco uslyším – ticho, čoveče, možná ten chlap spí, kdožpak ví. Navrátiv se zpět do své sednice, pravil jsem Asenčovi:

„Asenčo,“ řekl jsem, „sejdi, milý brachu, dolů a zapráhni Starouše Ivana, ať jsme připraveni neprodleně vyraziti.“

„Proč?“ podivil se Asenčo.

„Hele,“ vopáčím, „prostě vo tom nepřemítej, konej! Vysvětlím ti to potom.“

„Ale proč?“ dí na to von.

I byl jsem přinucen vše mu vyjasniti. Sešel dolů, kdežto mou mysl upoutal Frančan. Podívejme, kampak s ním Sudba mrštila. Zaváděti u nás železnici. Chlapík inženýrská! Toť není snadná práce. Možná jsem železnici neviděl, ale leccos jsem slyšel vo tom, jak vyhlíží. Já rku, toť železný oř pokroku! Safra, to mě poserte, jak to štymuje! Však von vypadá na chlápka, co dokáže jezdit na železnym šimlu. Rajtuje na něm s buřinkou a zdraví vokolostojící lid.

A ejhle, Asenčo, co jezdí na našem koni, jest již zase zde – zrovinka se vrátil a hláší: „Hoto-vo,“ povídá. Jednou jsem procházel chodbou a zaposlouchal se u dveří, zdali uvnitř nezachytím nějaký ruch, bych zjistil, jest-li tam jsou náci lidi, leč neslyšel jsem ani ň. Delší čas jsem prodlel před Frančanovo dveřma a tam jsem něco zaslechl, slabý vozvuk nějakého šukání či vrznutí dvířek vod almary, něco na ten způsob.

Poté jsem se vrátil, vzal si přítele Colta a další zavazadla a svižným krokem jsme s Asenčem vstoupili do Frančanovo pokoje. Dokážeš si představiti, že byl kapetálně překvapenej. Stojí uprostřed sedničky a zírá na nás jak svatá dala, nevěděla komu. Zamířil jsem k němu a čapnul ho přátelsky za loket.

„Dej mi,“ povídám, „příteli, ten redingot. A taky buřinku, pokud nákou máš.“

A Frančan se cuká a cosi mluví, jenže se mu nedá rozuměti. Něco ve frančtině. Něco jako „žužú-mužů, žua-mua, ón-bón“. Jedno slovo jsem mu však rozuměl zcela jasně – „teríbl, teríbl“. Nevím, co to značí. Juknu se potom k Bogorovovi do francko-bulharského slovníku. Ale chci říci todle – jemu nikdo nerozumí, inu, evropejský člověk! Hrál jsem po koženym míšku a vytáhl z něj zlaták, vobjasniv Frančanovi, seč jsem byl, že mu více dáti nemůžeme, poněvác ty peníze potřebujem na Revoluci. A jakmile jsem to řekl, podal jsem mu vonu zlatou minci a začal mu sundávati ten elegantní kabát. Von na to:

„Ón-bón,“ šveholí, „žua-mua,“ a při tom si sahá do váčku s penězma, ať ještě přitlačím.

„To zas prrrr,“ povidám, „rač prominouti, ale víc dostaneš ledas hovno. To máme na Revolúci.“ A popořed blíž, přichýlil jsem k němu hlavu, aby mě pochopil, a pronesu: „Revolúce, Revolúce.“

A von znova:
„Teríbl, teríbl.“

„Revolúce jest předce slovo z frančtiny, jak mu teda můžeš nerozuměti?“ rozhodil jsem rukama. „Jsem z tebe, čoveče, s nervama hin!“

A tehdáž mě vosvítla ta, ať nedím, zářná myšlénka, i povidám Asenčovi:

„Podej mi ‚Starožitnosti!‘“

A i jemu to rychle sepnulo a ve vokamženi se rozpomněl, že mám zřetel k Rakovského časopisu „Bulharské starožitnosti“, jehož jedno číslo jsem nosil v tlumoku. Asenčo tam hnedle hrábnul a dal mi je. A já rozevřel stránky na samém počátku, kde jest úvod, a ukázal jsem Frančanovi vono místo, kdež stojí:

„Zde jest, co o tom praví jeden učenec:

La philosophie Indienne est tellement vaste, que tous les systèmes de philosophie s’y rencontrent, qu’elle forme un monde philosophique, et qu’on peut dire à la lettre que l’histoire de la philosophie de l’Inde est un abrégé de l’histoire entière de la philosophie.“

A to značí, což jest níže objasněno:

„Libomudrctví indické jest natolik rozlehle, že se v něm vseckny libomudrcké systémy spotýkají, vytvářejíce celý mudroslovný svět, ba možno i výslovně říci, že děje indického libomudrctví jsou dějinami veškerá libomudrctví v krátkosti.“

Zrovinka tohle místo jsem ukázal Frančanovi, jest to předce napsáno jeho vlastní řečí a není to ničehož, řekněme, strach vyvolávajícího, ale jen myšlénky vo mudrosloví, jenže von na mne kouká, jako by užel herku s třema nohama, anebo co já vím ještě. Povidám mu:

„My přicházíme v dobrým, rozumíš? Kapíruješ? Ty comprendre?“

Avšak von toliko mává rukou a cosi bleskurychle drmolí, žua-mua, něco na ten způsob, a nato dostal cukatúru frknouti, tož jsem ho musil chytnouti za revér redingotu.

„Do frasa,“ říkám Asenčovi, „narazili jsme na nejblbějšího Franka v celým Frankrajchu.“

A Asenčo vopáčí:

„Uch,“ povídá, „s tímdle chlápkem se nedohodnem. Kvůliava jazykům jsou mezi náma strašný rozdílly a ouplná nepochopitelnost.“

Ve mně však nazrála myšlénka, a tak mu pravím:

„Já ho,“ povidám, „praštím hlavištěm flinty po kebuli, aby to nezůstalo rozdělaný. Jináč se s tímhle chlapisem nedomluvíme.“

Během téže chvíle Frančan šátrá ve vácku s penězma, ukazuje na kabát a něco mluví – ón-món, lijé-poblíje.

Ech, natáhl jsem se a klepnul ho pažbou po čele, dáváje pozor, ať ho nezraním, jenže von couvl cosi zakvičev, ale nespadl, poněvác jsem ho byl majznul příliš jemně. Musel jsem ho praštiti znova, tedky juž tvrdějč, a von padl na zem v bezvědomí, jak žok jakýsi. Asenčo se nad něj sklonil, bedlivě ho zkoumá a povídá: „Brate Gičo, snad jsi toho chlápka nepoškodil? To nesmíš!“

„Nic mu nejni!“ díím. „Jestit’ to evropejský muž. Votřepe se. A jináč bysme se s ním nedorozuměli, dyť to vidíš. Chvilku si poleží a vzpomatuje se.“

Ne že bych si tím byl tak zcela jist, jenže co jinšího říci?

Pak jsme našemu Frančanovi svlíkli redingot, jakož i pruhované nohavice a rovněž košili. Vázanku i buřinku jsem zmerčil viseti na věšáku, tož jsem vzal i je. Nakonec jsme mu stáhli i botky do robotky. Vostatní věci jsou jakž takž a ty pantaloóny, když se trošinku založí, budou pasovat tip top, jako by mi je nějaký krejčík ušil na míru, jenom ty boty jsou mi krapánek velký, co naděláš. Ten člověk jest voproti nám vo něco statnější. To proto, že pochází vod germánských národův. To jsou k posrání statný lidi, nakopati ty tupohlavé nařachance do prdele.

„Semka bude třeba něco dodatí,“ povidám Asenčovi, „aby nám paty neplandaly.“

Asenčo se začal rozhlížeti kolkolem, nebožák, když pojednou se mu tvář rozzářila a praví: „Rozpářeme polštáře, a bude čím plniti.“

Každě jsme si teda vzali po jednom polštářu a rozkuchnuli ho, ale pak jsem si na něco

vzpomněl, i povidám: „K čemu nám, ty vole, voba budou, když nám stačí jeden,“ a tak jsme jeden nechali stranou, kdežto z druhého jsme vzali peří a vycpali si jím tu i vonde volný místa, že mi rázem ty botky padly jak ulitý!

Potom jsem trochu zaváhal, ačkolivěk jsem na stole zanechal dva zlatáky. Narvi si je mezi půlky, dyť je to dvě stě grošů! Pokud to nevystačí na ouplně všecko šatstvo, nasichr to vystačí skorem na všecko. Jináč by to znamenalo, že ani jako vobchodníkovi ti nedovolej smlouvatí vo ceně. A pokud se nemůžeš bavití vo ceně, kam ses to vůbec do tohodle světa pustil! Jest ovšem třeba míti taktěž na zřeteli, že toto jest vobnošený šatstvo, použitý. Za dvě stě grošů se dá dokonce mnohdy poříditi i víc. Ale nešť, ať si ten cucák ve zdraví užije mý velkorysostě a ať žije Arabakonackej prosmyk!

Z bulharského originálu **Vázvišenie** (Žanet 45, Plovdiv 2011, s. 7–11 a 162–169) přeložil **Marcel Černý**.

* Protože mě z nakladatelství výslovně poprosili, aby na ně nepadlo podezření – ostatně zcela nezasloužené – z negramotnosti, podávám zde následující vysvětlení. Pravopis se v této knize neřídí současnými zavedenými spisovnými normami, nýbrž často dodržuje zvláštnosti bulharské obrozenecké literatury, která je sama o sobě dost různorodá a nedůsledná, a tím představuje cosi jako prvotní organizovaný chaos: jeden a týž člověk píše jedno a totéž dvěma různými způsoby v rámci jedné knihy, ba někdy dokonce i jednoho odstavce. Literatura tehdy byla silně liberálním počinem a celkem vzato měl každý své vlastní mínění o tom, jak by měla tato záležitost vypadat, což se navíc mohlo, řekněme od rána do večera, změnit. Jako vstřícný krok vůči současnému čtenáři byl pravopis podřízen určitým pravidlům a byl do něj zaveden jistý řád, avšak ne natolik přísný, aby se vytratil duch doby. Takže kniha je kompromisem mezi současným přísným pravopisem a liberálním obrozenským chaosem. (Pozn. aut.)

Milen Ruskov je mezinárodně známý bulharský spisovatel a překladatel z angličtiny. Narodil se 23. června 1966 v Burgasu, ale od studentských let žije v Sofii. Je autorem čtyř románů: *Džobna enciklopedija na misteriiite* (Kapesní atlas mysterií, 2004); *Zachvárlen v prirodata* (Uvržen do přírody, 2008), o němž se psalo i u nás (viz Tvar č. 20/2012); *Vyvýšení* (Vázvišenie, 2011), z nějž přinášíme ukázkou; a *Čamkorija* (do roku 1942 název známého zimního střediska Borovec; 2017). Ruskov postupně nasbíral řadu prestižních literárních cen, včetně Ceny Evropské unie za literaturu (2014). Podle románu *Vyvýšení natočil režisér Viktor Božinov stejnojmenný film* (2017), který byl promítán i v Česku v rámci festivalu bulharských filmů. Román *Vyvýšení* je psán vysoce stylizovaným jazykem, experimentálně integrujícím lexikálně-gramatickou strukturu obrozenecké řeči, její specifickou obraznost a emocionalitu (pro tento kód, vytvořený s velkou dávkou erudice i hravosti, autorovi posloužila znalost východobulharského nářečí z okolí Kotelu a především texty „bulharského Garibaldiho“ Georgiho S. Rakovského), což na bulharského čtenáře působí dojmem domovské starosvětskosti a zároveň komičnosti, umocňovaným zábavně postmoderním střetáváním vysokého s nízkým, podmanivým prolínáním vážného až patetického s parodickým a ironickým. Vystihnout tuto rovinu adekvátní češtinou není snadný úkol, neboť se nabízí celá řada řešení. Kompletní román navzdory této skutečnosti již vyšel polsky, srbsky, makedonsky, maďarsky a lotyšsky. Děj románu se navrácí do počátku sedmdesátých let 19. století, do období vlády zpočátku reformního, posléze zpátečnického sultána Abdülaize (1830–1876), kdy v bulharských zemích, jež byly v poníženém postavení součástí dohasínající

Osmanské říše, přerůstalo domácí obrozenecké hnutí do své třetí, politické fáze a kdy vrcholil národněosvobozenecký zápas přípravou všelidového povstání proti turecké nadvládě. Ruskov se ve svém díle zaměřuje na problematiku, která obzvlášť přitahuje bulharské literární etnopsychology: Po jakém ideálu toužil člověk obrozenecké epochy a nakolik v něm soupeřila osobní přání se zájmy porobeného národa? V čem spočívá univerzálnost individuální sebeoběti pro vyšší celek? Jakým pokušením a překážkám museli čelit bulharští komitité, organizovaní protiturečtí odbojáři, v každodenních pŕtčkách nejen s molochem Osmanské říše, nýbrž i s vlastními slabostmi, vášněmi a nízkými pudy? Jak se může člověk v mezní situaci, ovládaný základní existenční nutností, duchovně obrodit? Jak dosáhnout onoho kýženého „vyvýšení“, v němž tkví klíč k překonání pomíjivosti? Dva ústřední protagonisté – mentorující polovzdělanec Gičo, románový vypravěč, a prostší a charakterově ne zcela ryzí Asenčo –, jež doprovází vyzábly kůň Starouš Ivan, vyrazili z Kotelu, aby se připojili k četě, kterou vede Dimităr Obšti, a společně s ostatními komity – trochu revolucionáři, trochu zbojníky, jimž se na Balkáně říká hajduci – přepadli turecký poštovní vůz v Arabakonackém průsmyku (k této historické události skutečně došlo 22. září 1872). To je však jen začátek jejich strastiplné cesty, znamenané pátráním po národním revolučním vůdci Vasilu Levském, pronásledováním osmanskou policií, živořením a bídou, ale i spěním k výšinám v okamžiku hořkého konce. Archaický název románu *Vyvýšení* totiž vedle svého abstraktního významu označuje i menší pahorek, vyvýšeninu, jež nabývá v závěru díla platnosti tragického symbolu – k povznesení či pozvednutí („vyvýšení“) může totiž dospět jen mysl, duch, kdežto tělo jest prach podléhající smrtelnosti a rozkladu... -mč-

NA VÝCHOD OD ZÁPADU

Miroslav Penkov

Baladická povídka bulharsko-amerického spisovatele Miroslava Penkova se odehrává ve vesnici, kterou dějiny rozdělily na bulharskou a jugoslávskou část. Příbuzní a milenci na sebe mohou pokřikovat přes řeku – anebo se ji snažit přeplavat a riskovat tím život. Kraj se vylidňuje i po roce 1989 a nakonec se s ním loučí také vypravěč: „Kdo poutá člověka k zemi či k vodě, když ne on sám?“

Trvalo mi třicet let, během nichž jsem ztratil své milované, než jsem konečně dorazil do Bělehradu. Teď pochoduju sem a tam před bytem své sestřenice, kytici v jedné ruce a tabulku čokolády v druhé, a nacvičuju si jednoduchou otázku, kterou jí chci položit. Před chvílíčkou na mě plivl srbský taxikář a já si dávám načas s otíráním skvrny z košile. Počítám do jedenácti. *Vero*, opakuju si znovu v hlavě, *vezmeš si mě?*

Poprvé jsem Veru potkal v létě roku 1970; to mi bylo šest. Tehdy jsme s rodinou žili na bulharské straně řeky ve vesnici jménem Bulgarsko Selo, zatímco ona a její příbuzní obývali druhý břeh, Srbsko Selo. Před dávnými časy obě vesnice tvořily jednu, Staro Selo, ale po dvou balkánských válkách Bulharsko přišlo o část území a tenhle kus dostali Srbové. Řeka rozdělující vesnici na dvě malé osady posloužila jako hranice: co leželo na východ od ní, zůstalo v Bulharsku, co leželo na západ, připadlo Srbsku.

Kvůli neobvyklé a obtížné situaci, v níž se obě vesnice ocitly, se našim lidem podařilo zajistit od obou zemí povolení uspořádat každých pět let velké setkání zvané *sbor*. Oficiálně se pořádalo proto, abychom nezapomněli na své kořeny. Ve skutečnosti to ale pro všechny byla prostě další záminka sníst hromadu grilovaného masa a vypít litry rakije. Člověk musel jíst tak dlouho, dokud mu z jídla nebylo zle, a pak musel pít, dokud mu nepřestalo být jedno, že mu je zle z jídla. V létě 1970 se setkání mělo konat v Srbsku, což znamenalo, že jsme nejříve museli překročit řeku.

Takhle ji překračujeme: Ohlušující rámus a oblaka kouře nad vodou. Mihalaki připlouvá po řece na své lodi. Loď je velkolepá. Vlastně to není loď, ale vor s motorem. Mihalaki vzal sedadlo ze starého moskviče, ruského auta s motorem jako tank, a tohle sedadlo přitloukl k voru a vypořstoval ho kozí kůží. Srstí nahoru. Černé a bílé skvrny, mezi tím hnědá. Sedí na svém trůně, klidný, hrozivý. Potahuje z dýmky s ebonovým náustkem a dlouhé bílé vlasy za ním vlají jako vlajka.

Na březích stojí naši lidé. Čekají. Můj otec drží pod jednou paží bílé jehně a na rameni mu balancuje demižon hroznové rakije. Zářící oči upírá k loďce. Olízne si rty. Za ním leží dřevěný soudek plný bílého syra. Na soudku sedí můj strejda a počítá bulharské peníze.

„Snad budou mít na prodej deutschmarky,“ zadoufá.

„Vždycky mají,“ ujistí ho otec.

Matka se drží za nimi. Nese dva pytle. Jeden je plný *terliků* – pletených bačkor, které pletla už několik měsíců dopředu jako dárky pro naše příbuzné na druhé straně. Druhý pytel je zapnutý na zip a nevidím, co v něm je, ale vím to. Lahvičky růžového oleje, rtěnky a řasenky. Ty prodá nebo je vymění za jiné druhy parfémů nebo rtěnek nebo řasek. Vedle ní je moje sestra Elica. K hrudi si tiskne malého plyšového medvídka vycpaného penězi. Naspořila si a chce si koupit džíny.

„Levisky,“ říká. „Jako rocková hvězda.“

Sestra toho ví o Západu hodně.

Já stojím mezi babičkou a dědou. Babička si oblékla své nejkrásnější šaty – tradiční кроj, který zdělila po své babičce a jednoho dne ho předá mojí sestře. Pestrobarevně vzorovaná zástěra, bílá konopná halena, výšivka. V uších má svůj nejcennější šperk – stříbrné náušnice. Dědeček si kroutí špičky kníru.

„Ten malej parchant,“ říká, „by mi měl šupem zaplatit. To by teda měl.“

Hovoří o svém bratranci, strejdovi Radkovi, který mu dluží peníze po fotbalové sázce. Strejda Radko dovedl ovce k útesům, kde se řeka zužuje, a když viděl, že na opačném strémém břehu děda shání dohromady své stádo, zakřičel: „Vsadím se, že vy Bulhaři to v Londýně projedete!“ a děda zakřičel v odpověď: „Tak o co se vsadíme?“ A takhle tu sázku uzavřeli, bylo to před třiceti lety.

Na břehu se nás shromáždila skoro stovka a Mihalakimu trvá celý den, než všechny dostane přes řeku. Celní záležitosti se neřeší – muži zaplatí celníkům nějaké peníze a tím je to vyřízeno. Když vstoupí na srbskou půdu poslední člověk, měsíc už jasně září na obloze a ve vzduchu se vznáší vůně grilovaného vepřového a šumivého vína.

Jídlo, pití, tanec. Celou noc. Do rána všichni odpadnou někde na louce. Jediné dvě duše nespí ani nepijí. Jedna z nich jsem já a druhá, která zrovna prohledává příbuzným kapsy, je moje sestřenice Vera.

Na sestřenici mě výrazně zaujaly dvě věci: džíny a tenisky. Jinak to byla vyzáblá holka s kulatým bledým obličejem. Na ramenou se jí loupala kůže spálená od slunce. Myslím, že měla dlouhé vlasy – nebo to byly vlasy mojí sestry, které sahaly až do pasu? To si nepamatuju. Ale dobře si pamatuju první věc, kterou mi sestřenice kdy řekla:

„Pusť mi ty vlasy,“ řekla, „nebo ti rozbiju hubu.“

Nepustil jsem je, protože jsem jí musel zabránit v kradení, takže jak řekla, tak udělala. Jenže neměla dobrou mušku. Její pěst mi přistála na nose a rozdrtila ho jako máslovou sušenku. Zbytek *sboru* jsem strávil s náplastí na obličejí a smrkal krev. Od té doby se poznám podle nevzhledného frňáku. Proto mi taky každý, kromě vlastní mámy, říká Čumáku.

Uplynulo pět let. Chodil jsem ve vesnici do školy a odpoledne pomáhal otci na poli. Otec jezdil na traktoru MTZ-50 vyrobeném v Minsku. Posazoval si mě na klín a nutil mě držet volant, jenže v mých rukou se volant klepal a cukal, traktor oral po úhlopříčce a nechával za sebou příšerně křivé brázdy.

„Bolí mě ruce,“ stěžoval jsem si. „Ten volant jde moc ztuha.“

„Čumáku,“ řekl otec, „přestaň fňukat. Ty nedržíš jenom ten volant. Ty držíš život pod krkem. Takže se dej do pucu a nauč se, jak toho parchanta přidusit, protože ten šmejď už ví, jak přidusit tebe.“

Matka pracovala jako učitelka ve škole. To mě stavělo do zvláštní situace, protože jsem jí ve třídě nikdy nemohl říkat „mami“ a protože vždycky věděla, jestli jsem udělal domácí úkoly, nebo ne. Ale měl jsem přístup k jejím šanonům a mohl jsem krást zadání testů a prodávat je ostatním dětem.

V roce nového *sboru*, 1975, odešel do důchodu náš učitel zeměpisu a matka převzala i jeho hodiny. Pro mě to znamenalo víc testů k prodeji a vydělal jsem si docela slušné peníze. Měl jsem konkrétní cíl. Pořádně jsem si promnul oči, aby to vypadalo, že jsou plné slz, šel jsem za sestrou Elicou a nejpokornějším a nejbezbrannějším hlasem se jí zeptal: „Kolik chceš za ty džíny?“

„Čumáku,“ řekla, „mám tě fakt ráda, ale tyhle džíny budu nosit až do smrti smrtoucí.“

Snažil jsem se vypadat zdrceně, ale byla neústupná. Nicméně mi poradila:

„Popros o jedny sestřenku Veru. Zaplatíš jí na *sboru*.“ Pak vytáhla ze zavařovačky na nočním stolku desetilevovou bankovku a nacpala mi ji do kapsy. „Poříd si nějaký pěkný,“ dodala.

Dva měsíce předtím, než nastal čas setkání, jsem šel k řece. Hulákal jsem tak dlouho, dokud se neobjevil nějaký kluk, a toho jsem požádal, aby mi zavolal sestřenici. Přišla za hodinu.

„Co chceš, Čumáku?“

„Levisky!“ zakřičel jsem.

„Tak to bys měl mít prachy!“ zakřičela zpátky.

Mihalaki dorazil s kouřem a burácením. A s ním přijel Západ. Z lodi vystoupila sestřenice Vera a všechno na ní křičelo: *Žijeme líp než vy, máme víc věcí, věcí, které vy mít nemůžete a nikdy mít nebudete*. Na nohou měla bílé kožené boty s drobnými kytičkami a vysvětlila mi, že se jmenují adidasky. Taky měla džíny a na tričku napsáno něco anglicky.

„Co to znamená?“

„To je jméno takový kapely. V jedny jejich písničky se zpívá ‚Smooooouk on d voootr‘. Slyšels to někdy?“

„Jasně.“ Ale ona tušila, jak se věci mají.

Po obědě dospěli tancovali kolem ohně a pak přiopilí hráli fotbal. Elica tam většinu času chyběla, a když se konečně vrátila, měla ohnivě rudé rty a oči jí zářily víc, než jsem kdy viděl. Odtáhla mě stranou a zašeptala mi do ucha: „Slib mi, že to nikomu nepovíš.“ Pak ukázala na jednoho tmavovlasého kluka ze Srbska, hubeného s dlouhým krkem, který se zrovna zapojoval do fotbalu. „Boban a já jsme se líbali v lese. Bylo to úžasný,“ řekla a přeskočil jí hlas. Dloubla mě do žeber a ukázala prstem na sestřenku Veru – seděla u ohně, zívala a přehrabovala uhlíky klacíkem.

„No tak, Čumáku, buď chlap. Vem ji do lesa.“

A rozesmála se tak nahlas, že se po nás otočily i hluché staré babičky.

Odběhl jsem pryč, znechucený a zahanbený, ale nakonec jsem za Verou šel musel. Zeptal jsem se jí, jestli pro mě má ty džíny, pak jsem vytáhl peníze a začal je přepočítávat.

„Tady ne, ty pako,“ řekla a přetáhla mě přes ruku doutnajícím klackem.

Procházeli jsme vesnicí, až jsme dorazili ke starému mostu, který stál osaměle uprostřed cesty. Mezi kameny rostla žlutá tráva a dno řeky bylo vyschlé a rozpraskané.

Schovali jsme se pod mostem a dokončili transakci. Třicet leva za jedny džíny. Nejlepší obchod, jaký jsem kdy udělal.

„Nechceš se ještě trochu projít?“ zeptala se Vera poté, co dvakrát přepočítala bankovky. Otrěla si je o tvář, jako to dělávali naši otcové, a strčila si je do kapsy.

Sbírali jsme v lese houby a ona mi vyprávěla, jak to chodí u nich ve škole, a stěžovala si na jednoho srbského kluka, který ji pořád otravuje.

„Já bych mu to vysvětlil ručně,“ řekl jsem. „Příště, až přijedu, tak mi na něj jenom ukaž prstem.“

„Jo, Čumáku, jakože ty se umíš prát.“

A pak, prostě zničehonic, mě praštila do nosu. A zase, i podruhé, ho rozmáčkla jako sušenku. „Proč jsi to udělala?“

Pokřčila rameny. Sevřel jsem ruku v pěst, abych jí tu ránu vrátil, ale copak můžeš praštit holku? A ostatně jak by ti rána do cizího obličeje pomohla zastavit krev, která se ti valí z nosu? Pokusil jsem se to potlačit a tvářit se, jako že se mnou ta bolest skoro nic nedělá.

Miroslav Penkov (nar. 1982 v Gabrovu) je bulharsko-americký spisovatel, píšící převážně anglicky. Školní léta strávil v Sofii a v roce 2001 odešel do Arkansasu, kde studoval psychologii a tvůrčí psaní. Vydal sbírku povídek *East of the West* (Na východ od Západu, 2011) a román *Stork Mountain* (Čapí hora, 2016). Obě knihy sám přeložil do bulharštiny. Je držitelem několika cen včetně Mezinárodní ceny BBC za povídku. Působí na Univerzitě severního Texasu a byl redaktorem univerzitou vydávaného časopisu *American Literary Review*.

Vzala mě za ruku a táhla mě k řece.
„Líbíš se mi, Čumáčku,“ řekla. „Pojď se umejt.“

Leželi jsme na břehu a žvýkali lístky tymiánu. „Čumáku,“ začala sestřenka, „víš, co nám říká-li ve škole?“

Přetočila se na bok a já udělal to samé, abych se jí mohl dívat do očí. Měla je hodně tma-vé, ve tvaru meruňkových pecek. Obličej měla celý pihovatý a na horním rtu malické znamín-ko, nenápadné, těžko postřehnutelné, které zrudlo, když byla nervózní nebo rozzlobená. A teď bylo červené.

„Vypadáš jako myš,“ sdělil jsem jí.
Obrátila oči v sloup.
„Náš dějepisář říkal, že jsme všichni Srbové,“ prozradila mi. „Chápeš. Jakože na sto procent.“
„No, ty mluvíš tak vtípně,“ řekl jsem. „Chci říct, že mluvíš po srbsku.“
„Takže myslíš, že jsem Srbka?“
„Kde bydlíš?“ zeptal jsem se jí.
„Přece víš, kde bydlím.“
„Ale bydlíš v Srbsku, nebo v Bulharsku?“

Očí jí ztmavly a na dlouhou chvíli je nechala zavřeně. Věděl jsem, že je smutná. A líbilo se mi to. Měla pěkné boty a džíny, mohla poslouchat kapely ze Západu, ale já vlastnil něco, o co ona navzdýcky přišla.

„Jedinej Bulhar jsem tu já,“ řekl jsem jí.
Vstala a zírala na řeku. „Pojďme si zaplavat k potopenému kostelu,“ navrhla.
„Nechci se nechat zastřelit.“
„Zastřelit? Koho zajímají kostely v hraničních vodách? A kromě toho já už jsem tam plavala.“ Vstala, svlékla si tričko a skočila do vody. Zaka-lená voda se zavinila kolem jejích ramen a ta se zaleskla jako kulaté hladké oblázky, které řeka omílá už celé věky. Ale kůži měla hebkou, to jsem si dokázal představit. Málem jsem se natáhl, abych se jí dotkl.
Pomalu jsme plavali v řece a drželi se u břehu. Chytil jsem pod kamenem malého tloušť, ale Vera mě donutila ho pustit. Nakonec jsme uviděli z vody vyčnívat obrovský kříž se zrezivělou základnou a rameny, která odrážela večerní slunce.
Příběh potopeného kostela jsme všichni dobře znali. Kdysi dávno před balkánskými

válkami žil na východním břehu řeky jeden bohatý muž. Neměl manželku ani potomky, a proto, když nadešla jeho poslední hodin-ka, zavolal si svého sluhu a sdělil mu posled-ní přání: ať za jeho peníze postaví ve vesnici kostel. Tak se také stalo, na západním břehu řeky, a rolníci povolali z velké dálky mladého *zografa*, mistra ikonomalby. Mistr maloval dva roky, pak potkal jednu dívku, zamiloval se do ní a vzal si ji za ženu. I oni žili na západním břehu poblíž kostela.

Pak přišly balkánské války a následně první světová válka. Všechny tyto války Bulharsko prohrálo a značná část jeho území připadla Srbsku. Do vesnice přijeli tři úředníci – jeden Rus, jeden Francouz a jeden Brit. Prohlásili: Území na východ od řeky zůstává Bulharsku. Co je na západ od ní, patří nyní Srbsku. Bře-hy strážili vojáci a chystali se strhnout most, a když se vrátil mladý mistr, který odjel pra-covat na jiném kostele, vojáci ho odmítli pus-tit přes hranici zpátky k manželce.

Ze zoufalství shromáždil lidi a přesvědčil je, aby odklonili řeku, aby ji zatlačili na západ, dokud nebude vesnici obtékat zvenčí. Proto-že podle nařízení to, co leželo na východ od řeky, zůstávalo Bulharsku.

Jak odnosili všechny ty kameny, všechny trá-my, jak je navršili na sebe, to si nedovedu před-stavit. Proč je vojáci nezastavili, nevím. Řeka se posunula na západ a vypadalo to, že se bude stáčet kolem vesnice. Ale pak se zkroutila, zavrtěla a jazykem ochutnala cestu menšího odporu – smetla dolní část vesnice a polyka-la lidi i domy. V jejím břiše zmizel i ten kostel, kterému mistr obětoval dva roky života.

Chvilí jsme zírali na kříž. Pak jsem vylezl na břeh a posadil se na slunce.
„Je to dost hluboko,“ řekl jsem. „Víš to jistě, žes tam dole už byla?“

Položila mi dlaň na záda. „To nevadí, jestli se bojíš.“
Ale vadilo to. Zavřel jsem oči, zhluboka se nadechl a ponořil se u břehu do vody.
„Plav k tomu kříži!“ křičela za mnou.
Plaval jsem, jako bych měl boty ze železa. Pevně jsem se chytil kříže a stoupl si na slizkou kupoli pod sebou. Vera se brzy zjevila vedle mě a taky sevřela kříž, aby neuklouzla a proud ji neodnesl pryč.

„Pojďme se podívat na zdi,“ řekla.
„Co když se tam zasekneme?“
„Tak se utopíme.“
Zasmála se a šťouchla mě do hrudníku.
„No tak, Čumáčku, udělej to pro mě.“
Nejdřív bylo těžké udržet oči otevřené. Proud nás táhl pryč, takže jsme museli zabožovat, abychom se dostali k malému okénku pod kupolí. Přitáhli jsme se za mříže a nahlédli dovnitř. I přes kalnou vodu se moje oči upřely na malbu vousatého muže klečícího se sepyatý-ma rukama u skály. Muž se díval dolů a z dál-ky se k němu blížil malý ptáček. Pod tím ptáč-kem jsem viděl šálek.
„Je to pěkný kostel,“ řekla Vera, když jsme se vynořili.
„Chceš se ještě potopit?“
„Ne.“ Přiblížila se a rychle mě políbila na rty.
„Proč jsi to udělala?“ zeptal jsem se a cítil, jak se mi zježily chlupy na pažích i na šíji, i když byly mokré.
Pokrčila rameny, pak se odrazila od kupole a se smíchem a cákáním plavala řekou.

Džíny, které mi Vera toho léta prodala, byly asi o dvě čísla větší a zdálo se, že už je někdo předtím nosil, ale to mě netrápilo. Dokonce jsem v nich i spal. Líbilo se mi, jak jsou mi v pase volné, kolik prostoru, kolik západní svobody poskytují mým nohám.
Ale život mojí sestry Elici se zhoršil. Západ jí nabídl sny. Často chodívala k řece a celé hodi-ny seděla na břehu a tiše zírala do dálky. Vzdy-chala a kostnatá ramena se jí choulila, jako by ji země zespoda tahala za ruce.

Týdny ubíhaly a její obličej ztrácel svou bucla-tost. Kůže zešedla a oči zmatněly. U večere klopila oči a hrála si s jídlem. Vůbec nemluvi-la, ani s matkou, ani se mnou. Byla tichá jako obraz pověšený na zdi.
Přišel doktor a odešel zmatený. „Odcházím zmatený,“ řekl, „je zdravá. Já prostě nevím, co jí chybí.“
Ale já to věděl. Tu touhu v sestřiných očích, to zklamání už jsem předtím viděl ve Veřiných

očích toho dne, kdy si přála být Bulharka. Ten-týž výraz porážky, děsivý a nakažlivý – kvůli tomu pohledu jsem si udržoval odstup.

Veru jsem celý rok neviděl. A pak, jednoho let-ního dne roku 1976, na mě zakřičela z dru-hého břehu, zrovna když jsem si v řece pral džíny.
„Čumáku, ty jsi úplně nahatej.“
Mělo mě to zahanbit, ale já nehnul brvou.
„Rád vystrkuju zadek směrem k Západu!“ zakřičel jsem v odpověď a zvedl džíny, ze kte-rých odkapávalo mýdlo.
„Cože?“ hulákala.
„Rád...“ Mávl jsem rukou. „Co chceš?“
„Čumáku, něco jsem pro tebe sehnala. Počkej do kostela. Domluveno?“
„Cože?“
„Vydrž do tmy. A plav. Slyšíš mě?“
„Jo, slyším tě. A ty tam budeš?“
„Cože?“
Neřešil jsem to. Zamával jsem, předklonil se a pokračoval v praní džín.

Počkal jsem, až rodina půjde na kutě, a pak se vyplížil oknem. U sestry v pokoji bylo pořád rozsvíceno a já si představoval, jak leží v posteli s očima tragicky upřenýma na strop.
Schoval jsem si oblečení pod keř a vlezl do studené vody. Na druhé straně jsem viděl baterku strážce a konec jeho cigarety rudě žhnoucí do tmy. Plaval jsem pomalu, abych nadělal co nejmenší hluk. V některých místech se řeka zužovala tak, že lidé mohli stát na březích naproti sobě, povídat si a skoro se slyšeli, ale kolem potopeného kostela byla řeka širo-ká, čtyři sta metrů mezi břehy.
Stoupl jsem si na kupoli slizkou řasami a pře-jel prsty po provázku uvázaném k patě kříže. Na jeho konci byl přivázaný igelitový sáček. Vysvobodil jsem ho a hodlal s ním uplavat, ale v tu chvíli nějaký hlas řekl: „To je pro tebe.“
„Vero?“
„Snad se ti budou líbit.“
Připlavala blíž a náhle se ocitla uprostřed svě-telného kruhu. ▶

„Kdo je tam?“ zařval strážce a jeho pes se rozštěkal.

„Tak šup šup, hlupáčku,“ řekla Vera a s cáknutím mizela. Kruh prsa jako dospělá žena.

Držel jsem se pevně kříže a nevydal ani hlásku. Věděl jsem, že to není žádná legrace. Strážci by po lidech nelegálně překračujících hranice střídali, kdyby museli. Ale Vera plavala nevzrušeně.

„Pohyb!“ zakřičel strážce. „Zmizte odsud!“

Paprskek světla prořízl noc a otřel se o její nahé tělo. Měla prsa jako dospělá žena.

Něco po ní chtěl a ona mu odpověděla. Pak jí dal facku. Přidržel si ji hodně blízko a osahával ji. Kopla ho kolenem do rozkroku. Smál se vleže na zemi ještě dlouho poté, co nahá utekla pryč.

Samozřejmě jsem to celé sledoval mlčky. Mohl jsem něco zařvat, abych ho zastavil, ale přece jen měl pušku. A tak jsem se držel kříže a řeka kolem mě černě plynula nocí a i poté, co jsem vylezl na břeh, jsem si z té špinavé vody připadal ulepený.

V pytlíku ležely Veřiny staré adidasky. Tkaňičky už měly to nejlepší za sebou a levá bota byla na špičce trochu prodřená, ale pořád byly překrásné. A zničehonic se všechen stud vytratil a srdce mi tak silně tlouklo novým vzrušením, až jsem se bál, že je to slyšet ke strážcům. Na břehu jsem si boty obul a seděly skvěle. No, možná mi byly trošičku malé – vlastně mě fakt hrozně tlačily – ale za tu bolest to stálo. Nešel jsem jen tak. Plul jsem vzduchem.

Vykračoval jsem si zpátky domů a najednou se v křoví někdo zahihňal. Tráva zašustila. Zaváhal jsem, ale protáhl jsem se tmou a uviděl, jak se po zemi válejí dva lidi; pozoroval bych je tajně, nebyt těch vrzavých bot.

„Čumáku, to jsi ty?“ zeptala se holka. Škubla sebou a pokusila se zakrýt tričkem, ale té noci jsem spatřil druhá prsa v životě. Tahle patříla mojí sestře.

Ležel jsem v pokoji s hlavou pod dekou a pokoušel se nějak si urovnat, co jsem viděl. Vtom někdo vešel dovnitř.

„Čumáku? Spíš?“

Sestra usedla na postel a položila mi ruku na hrudník.

„No tak. Já vím, že jsi vzhůru.“

„Co chceš?“ odhodil jsem deku. Ve tmě jsem jí neviděl do obličeje, ale cítil jsem její pronikavý pohled. V domě bylo ticho. Jen ve vedlejším pokoji chrápal otec.

„Řekneš jim to?“ zeptala se.

„Ne. Co děláš, je tvoje věc.“

Naklonila se a políbila mě na čelo.

„Táhnou z tebe cigára,“ řekl jsem.

„Dobrou noc, Čumáku.“

Vstala k odchodu, ale stáhl jsem ji zpátky.

„Elico, za co se stydíš? Proč jim to neřekneš?“

„Oni to nepochopí. Boban je ze Srbska.“

„No a co?“

Posadil jsem se na posteli a vzal ji za studenou ruku.

„Co chceš dělat?“ zeptal jsem se. Pokrčila rameny.

„Chci s ním utéct,“ řekla a najednou její hlas změkl, zklidnil se, i když to, o čem mluvila, mě hluboce zneklidňovalo. „Chceme vyrazit na Západ. Vzit se, mít děti. Chci dělat v Mnichově kadeřnici. Boban tam má sestřenici. Ta je kadeřnice nebo koupe psy nebo tak něco.“ Prohrábla mi vlasy. „Ach jo, Čumáku,“ dodala. „Porad' mi, co mám dělat.“

Poradit jsem jí nedokázal. A tak dál žila nešťastně. Chtěla s tím klukem trávit dny i noci, ale vídali se zřídka a na tajňačku. „Připadám si, že žiju,“ prozradila mi, „jenom když jsem s ním.“ A pak vykládala o jejich plánech: stopovat do Mnichova, spát u Bobanovy sestřenice a pomáhat jí v kadeřnickém salónu. „Je to jasný jako facka, Čumáku,“ prohlásila a já jí věřil.

Na jaře 1980 zemřel Josip Tito a i já jsem chápal, že se v Jugoslávii dají věci do pohybu. Staří muži z naší vesnice si mezi sebou šeptali, že když je jugoslávský prezident konečně uložený v mauzoleu, náš západní soused se rozpadne. Představoval jsem si tu zvrácenost, kterou jsem viděl ve filmu, monstrum sešité dohromady z nohou a rukou a trupu různých lidí. Představoval jsem si, jak někdo zatáhne

za provázek, který drží ty části těla pohromadě, a provázek se začne rozmotávat, až od sebe ty nohy a ruce a tělo odpadnou. Pak bychom mohli chňapnout po jednom prstu, tom území za řekou, a přisít si ho zpátky k nám. O tomhle všem ti staříci vykládali při pití rakije v krčmě. Mezitím mladí lidé prchali do města za novou prací. Ve vesnici už nebylo dost dětí, abychom si obhájili vlastní školu, a tak jsme museli chodit do jiné vesnice a učit se s dalšími dětmi. Matka přišla o práci. Děda onemocněl zápallem plic, ale babička mu měsíc dávala bylinky a on se uzdravil. Víceméně. Otec pracoval ve dvou zaměstnáních a o víkendy ještě obíracel seno. Už neměl čas brát mě s sebou orat.

Ale Vera a já jsme se vídali často, někdy i dvakrát za měsíc. Nikdy jsem nenašel odvahu mluvit o tom vojákovi. V noci jsme plavali k potopenému kostelu a hráli si kolem kříže, velice tiše, jako říční krysy. A tam, u kříže, jsme si dali první opravdovou pusu. Byla to radost, co jsem cítil? Nebo to byl smutek? Pevně ji držet a cítit její dech, její rty, přejet jí prstem po šiji, po rameni, dolů po zádech. Položit jí dlaň na prsa a vědět, že to už udělal někdo jiný, násilím, zatímco já to sledoval a držel jazyk za zuby. Její tvář měla v měsíčním světle stříbrnou barvu a z vlasů ukapávala temná voda.

„Miluješ mě?“ zeptala se.

„Ano. Hrozně moc,“ řekl jsem. A dodal: „Chtěl bych, abychom už nikdy nemuseli ven z vody.“

„Ty blázne,“ políbila mě znovu. „Lidi nemůžou žít v řece.“

Toho roku v červnu, dva měsíce před *sbor*em, se rodiče dozvěděli o Bobanovi. Jednoho večera jsem po návratu domů na večeri našel celou rodinu na dvorku pod pergolou. Mlčeli. Byl tam i vesnický kněz. Místní doktor. Elica vzlykala, ve tváři celá rudá. Kněz ji přiměl políbit železný kříž a pokropil ji svěcenou vodou z obří kroupenky. Doktor si zapnul brašnu, a když ji zvedl, uvnitř zacinkalo sklo. Mrkl na mě a vyrazil k bráně. Cestou ven mi kněz šlehl po čele zimostrázovou větví.

„Co se tu děje?“ ptal jsem se a kapala ze mě svěcená voda.

Děda potřásl hlavou. Matka položila svou ruku na sestřinu. „Už ses naplakala dost,“ řekla.

„Tati,“ vyzvídal jsem, „proč na mě doktor mrkal? A proč si kněz přinesl tak velikánskou kroupenku?“

Otec se na mě podíval se vzteklym výrazem. „Protože tvoje sestra, Čumáku,“ řekl, „by potřebovala k očištění olympijský bazén.“

„Což znamená?“ ujašňoval jsem si.

„Což znamená,“ odpověděl, „že tvoje sestra je těhotná. Což znamená,“ dodal, „že ji bude muset provdat.“

Moje rodina, slavnostně oblečená, se vydala k řece. Na druhé straně už na nás čekala rodina Bobanova. Matka mi vymáchala límeček košile v cukrové vodě, aby zůstal tuhý, a teď jsem měl pocit, jako by mi ten cukr tekł po zádech upoceným hustým čůrkem. Svědilo to a já jsem se zkusil poškrábat, ale děda mi nařídil, ať se přestanu vrtět a chovám se jako chlap. Zádá svědila ještě víc.

Z druhé strany na nás zakřičel Bobanův otec:

„Chceme ruku vaší dcery!“

Otec vytáhl placatku, napil se rakije a poslal ji dokola. Nápoj chutnal hnusně a páčil mě v krku jako oheň. Rozkašlal jsem se, děda mě plácl po zádech a potřásl hlavou. Otec si ode mě vzal placatku a rozlil trochu kořalky na zem pro zesnulé. Rodina na druhé straně provedla totéž.

„Dávám ti ruku své dcery!“ zařval otec. „Oddám je na *sboru*.“

Elicina svatba se měla stát vyvrcholením celé *sboru*, a tak se všichni chystali. Vera mi řekla, že Mihalaki se speciálním povolením přepravil přes řeku sedm telat a dvě už byla poražena na sušené maso. My dva jsme se potkávali často, tajně, u potopeného kostela.

Jednou po večeri se celá rodina opět sešla pod pergolou. Dospělí kouřili a mluvili o svatbě. Já a sestra jsme poslouchali a usmáli jsme se na sebe, kdykoli se naše pohledy setkaly.

„Elico,“ prohlásila babička a položila na stůl objemný ranec, „tohle je teď tvoje.“

Sestra rozvázala ranec a oči se jí naplnily slzami. Poznala babiččin nejlepší kraj, nachystaný na svatbu. Rozložily každou část šatů zvlášť: bílou konopnou košili, pestrobarevnou zástěru, lněné šaty, šňůry mincí, složitě propracované stříbrné náušnice. Elica zvedla šaty, promnula len mezi prsty a pak si je začala oblékat.

„Proboha, dítě,“ vyjádřila se matka, „snad si sundáš ty džíny.“

Beze studu, protože jsme všichni jedna rodina, si Elica složila džíny stranou a opatrně vklouzla do nádherných šatů. Matka jí pomohla s halenou. Děda zavázal zástěru a otec jí roztřesenými prsty připnul do uší stříbrné náušnice.

Probudil jsem se uprostřed noci, protože jsem ze spaní zaslechl vytí psů. Rozsvítil jsem a posadil se, celý zpocení, ale v tichu. Šel jsem do kuchyně napít se vody a uviděl Elicu, připravenou vykrást se ven.

„Co to děláš?“ zeptal jsem se.

„Tiše, *dečko*. Hned jsem zpátky.“

„To jdeš ven za ním?“

„Chci mu je ukázat.“ Zahoupala náušnicemi v ruce.

„A když tě chytnou?“

Přiložila si prst ke rtům a pak se otočila na patě. Džíny tiše zašustily a sestra zmizela ve tmě. Scházelo jen malinko, abych probudil otce, ale jak můžete soudit ostatní, když jde o lásku? Věřil jsem jí, že ví, co dělá.

Hrozně dlouho jsem nemohl usnout a vybavoval si toho vyjícího psa ze snu. A pak od řeky zarachotil samopal. Strážní psi začali štěkat a psi z vesnice jim odpovídali. Ležel jsem v posteli jako přimrazený a nepohnul se, ani když pak někdo zabušil na vrata.

Sestra neměla ve zvyku plavat na srbskou stranu. Boban pokaždé přišel za ní na náš břeh. Ale tu noc se kupodivu rozhodli potkat se naposled před svatbou zrovna v Srbsku. Voják ve výcviku ji viděl, jak leze z řeky. Oběma přikázal, ať se zastaví. Elica se pokusila utéct a zády jí proletěly dvě kulky.

Na tenhle okamžik života nechci znova vzpomínat:

Mihalaki v kouři a burácení jede přes řeku a na jeho lodi leží moje sestra.

Toho roku se *sbor* nekonal. Místo toho proběhly dva pohřby. Oblékli jsme Elicu do svatebního kroje a uložili její překrásné tělo do ohavné rakve. Stříbrné náušnice tam s ní nespočinuly. Na naší straně řeky se shromáždila celá vesnice. Na druhém břehu druhá vesnice pohřbívala svého chlapce. Viděl jsem hrob, který vykopali, a zem byla stejná a jeho hloubka byla taky stejná.

Na naší straně stáli tři kněží, protože babička by nedopustila nějakou komunistickou bezbožnost. Každý z nás držel svíčku, lidé naproti nám také drželi svíčky a oba břehy obživly ohněm, dvě ohnivé ruce, které se nemohly spojit. Mezi nimi tekla řeka.

První kněz začal zpívat a obě strany naslouchaly. Nespouštěl jsem oči z Elici. Nedokázal jsem ji propustit a myšlenky se mi zamlžovaly. „Jedno pokolení odchází“ – myslím, že něco takového zpíval ten kněz – „a další přichází, ale země zůstává navždy. Slunce vychází a zase zapadá a pak spěchá k místu, odkud znovu vyjde. Vítr fouká západním směrem, k Srbsku, a všechny řeky tečou od východu na západ. Co bylo, je i tím, co bude, a co se stalo, je i tím, co se stane. Pod sluncem není nic nového.“

Hlas kněze umlkl a pak zpíval kněz z druhého břehu. Slova mi dopadala do srdce jako kameny a přemýšlel jsem o tom, jak moc bych si přál být jako řeka, která nemá paměť, a jak málo jako země, která nedokáže zapomenout.

Matka odešla z továrny a zavřela se doma. Tvrdila, že ji na rukou pálí dcerčina krev. Otec začal často navštěvovat družstevní palírnu na konci vesnice. Nejdřív tvrdil, že mu pomoc lidem s páchováním švestek, broskví

a hroznů do kotlů čistí hlavu. Pak už říkal, že prostě testuje první rakiji, která vyteče z kohoutku, aby mohl lidem radit, jak pálit lepší pití.

Brzy přišel o obě práce, takže obživa rodiny zůstala na mně. Začal jsem pracovat v uhelných dolech, protože tam dobře platili a protože jsem chtěl krumpáčem vykuchat zemi, po níž jsme chodili.

Hraniční kontroly se zpřísnily. Obě země natáhly podél břehů sítě a zablokovaly nárazníkovou území tam, kde byla řeka užší a kam na sebe vesničané chodili volat. *Sbory* byly zrušeny. S Verou jsme se už nescházeli, i když jsme našli dva malé kopečky, odkud jsme víceméně mohli jeden druhého vidět jako tečku v dálce. Ale ty kopce byly hrozně daleko a moc často jsme tam nechodili.

Skoro každou noc se mi zdálo o Elice.

„Viděl jsem ji těsně před odchodem,“ říkal jsem matce. „Mohl jsem ji zastavit.“

„Tak proč jsi ji nezastavil?“ ptala se.

Někdy jsem chodil k řece, házel přes plot do vody kameny a představoval si ty dvě stříbrné náušnice zapadlé do bahna na dně.

„Vrat ty náušnice,“ křičel jsem, „ty hnusná, bahnitá zlodějko!“

Dřel jsem v dole na dvojitých směnách a dařilo se mi odkládat si něco stranou. Staral jsem se o matku, která vůbec nevstávala z postele, a občas nosil otci do palírny chleba a sýr. „Matka je nemocná,“ říkal jsem mu, ale předstíral, že neslyší. „Přitopit,“ volal a klekal si ke kohoutku, aby ozkoušel trochu *párvaku*.

Vera a já jsme si chvíli psali dopisy, ale po každém z nich následovalo delší období mlčení, než dorazila odpověď. Jednoho dne v létě 1990 jsem obdržel krátký vzvak:

Milý Čumáčku, buď se vdávat. Chci tě mít na svatbě. Žiju teď v Bělehradě. Posílám ti peníze. Prosím, přijď.

V obálce samozřejmě žádné peníze nebyly. Někdo je cestou ukradl.

Každý den jsem si četl dopis znovu a přemýšlel o tom, jak Vera ta slova napsala, svým elegantním jemným rukopisem, a myslel jsem na toho muže, do kterého se zamilovala, a uvažoval jsem, jestli ho milovala tolik jako mě, u toho kříže v řece. Naplánoval jsem si, jak si seženu pas.

Dva týdny před tou svatbou matka zemřela. Doktor nám nedokázal říct, na co. Na smutek, prohlásily plačky a přehodily si černé šátky přes popelavé hlavy. Otec si provinile přenesl své nezřízené pití do prázdného domu. Jednoho dne mi nalil sklenici rakije a donutil mě vypít ji na ex. Tu lahev jsme pokořili. Pak mi pohlédl do očí a popadl mě za ruku. Chudák, myslel si, že ji pevně tiskne. „Synu,“ prohlásil, „chci vidět pole.“

Vyklopýtali jsme z vesnice a přitom dopíjeli druhou lahev. Dorazili jsme k polím, sedli si a mlčky se dívali. Po pádu komunismu na mnoha místech odumřelo organizované zemědělství a všechno zarostlo trním a kopřivami. „Co se stalo, Čumáku?“ zeptal se otec. „Myslel jsem, že ho držíme pořádně, toho parchanta, oběma rukama. Pamatuješ, jak jsem tě to učil? Pořádně to chytني, toho šmejda přiškrt' a všechno bude dobrý? A hovno, Čumáku. Spletl jsem se.“

A plívl proti větru, sobě do obličeje.

Uplynuly tři roky, než Vera opět napsala. *Čumáčku, mám syna. Posílám ti fotku. Jmenuje se Vladislav. Hádej, po kom jsme ho pojmenovali? Přijed na návštěvu. Máme teď peníze, takže s tím si nedělej starosti. Goran se zrovna vrátil z mise v Kosovu. Přijedeš?*

Otec chtěl tu fotku vidět. Dlouho na ni zíral a pak se mu oči zarosily.

„Proboha, Čumáku,“ řekl. „Já nic nevidím. Myslím, že jsem nakonec oslepl.“

„Chceš, abych zavolał doktora?“

„Jo,“ odpověděl, „ale pro sebe. Zabal to v tom dole, nebo tě ten kašel zničí.“

„A jak si vyděláme peníze?“

„Na můj funus něco seženeš. A pak odsud vypadneš.“

Sedl jsem si vedle něj a položil mu ruku na čelo. „Ty jenom hoříš. Zavolám doktora.“ „Čumáku,“ řekl, „konečně jsem si dal dvě a dvě dohromady. Tohle je moje otcovská rada: Odjed' pryč. Tady nemůžeš žít. Musíš zapomenout na sestru, na mámu, na mě. Jeď na Západ. Sežeň si práci ve Španělsku, v Německu nebo kde chceš – začni odznova. Zpřetrhej všechny pouta. Tahle země je děvka a od děvky nemůžeš čekat nic dobrýho.“

Vzal mě za ruku a políbil ji. „Běž sehnat kněze,“ řekl.

Pracoval jsem v dole až do události z léta 1995: můj šéf, který přijel na východ z nějakého velkého a důležitého města, mě třikrát po sobě požádal, abych zopakoval svou žádost o směnu navíc. Opakoval jsem to třikrát, a on nakonec zoufale rozhodil rukama. „Já nerozumím tomu tvému dialektu, *majna*,“ prohlásil. „Je na mě moc srbský.“ Tak jsem ho zmlátil a vyrazili mě.

Poté jsem trávil dny ve vesnické krčmě a čas od času si zvedal dlaň před oči, abych zkontroloval, jestli jsem nakonec taky neoslepl. Je těžký úděl zůstat v pokrevní linii poslední. Myslel jsem na otcovu radu, která mi připadala bláznivá, myslel jsem na sestru a její plány odjet na Západ a na to, jak jsem neudělal vůbec nic, čím bych jí zabránil plavat vstříc smrti.

Skoro každou noc se mi zdál ten samý sen. Nořil jsem se do vody k potopenému kostelu a díval se jeho oknem na zdi, kde už chyběly nástěnné malby svatých a mučedníků. Místo nich jsem viděl sestru a matku, otce, dědu, babičku, Veru, lidi z naší vesnice a z vesnice za hranicí, nehybné, namalované na zdech, ale s očima upřenýma na mě. A pokaždé, když jsem se pokusil odrazit se vzhůru směrem k hladině, zjistil jsem, že mám ruce spoutané na druhé straně mříží.

Probouzel jsem se s výkřikem a místností se rozléhal hlas mojí sestry.

Mám určité pochyby, říkávala, určité podezření, že tyhle náušnice ve skutečnosti vůbec nejsou stříbrné.

Na jaře 1999 Srbsko napadly Spojené státy. Kosovo, území, kde kdysi před mnoha stáletími Srbové kapitulovali před Turky, se znovu stalo bitevním polem. Třikrát nebo čtyřikrát jsem viděl americká letadla, jak se s třeskem přehnal nad naší vesnicí. Srbsko zřejmě na jejich manévry v nadzvukové rychlosti nebyla dost velká země. Uřízla nám roh oblohy

a vrátila se shodit bomby na naše sousedy. Zpráva o tom, že Veřin manžel padl, mě vůbec nepřekvapila. Její dopis končil slovy: *Čumáčku, mám jen syna a tebe. Prosím přijeď. Už nikdo jiný nezbyl.*

V den, kdy jsem dopis obdržel, jsem plaval k potopenému kostelu, aniž jsem se svlékl nebo si zul boty. Svíral jsem kříž a dlouho se u něj třásl, až jsem nakonec začal klesat níž a níž až ke kamenitému dnu. Pevně jsem sevřel mříže kostelních vrat a naslouchal řevu svých plic, z nichž se tlačily ven poslední molekuly kyslíku. Rád bych řekl, že se mi před očima promítl celý život minutu po minutě: šťastné okamžiky střídané smutkem, nebo že moje sestra zalitá nádherným světlem vyšla z kostela a vzala mě za tonoucí ruku. Ale viděl jsem jen tmu a slyšel dunění vody a krve.

Ano, jsem zbabělec. Mám ošklivý nos a krysí srdíčko a dokážu se utopit nanejvýš v lahvi rakije. Vyplaval jsem ven a ležel na břehu. A zatímco jsem se s obnovenou žízní nadechoval, vzduchem otrásla rána a já jsem uviděl stříbrné letadlo svištět pryč ze Srbska. Letadlo mi burácelo nad hlavou a za ním jsem uviděl raketovou střelu, která rychle ztrácela výšku. Se zasyčením probodla vodní hladinu, rezavý kříž i potopený kostel pod ním. Do nebe zahrozil veliký blátivý prst.

Obratem jsem odepsal Veře. *Když zemřela sestra, psal jsem, myslel jsem, že mi naplňl skončil svět. S rodiči skončila i druhá polovina. Myslí, že mě tyto smrti měly za něco potrestat. Byl jsem připoutaný k téhle vesnici a magnetismu všech těch kostí pode mnou se nedalo uniknout. Ale teď vidím, že ta úmrtí mi měla rozvázat ruce, rozpohybovat mě. Jako když přecvakneš oka řetězu, jedno po druhém. Jestli se ten kostel dokáže odtrhnout od svých cihlových kořenů, dokážu to i já. Konečně jsem svobodný, tak na mě počkej. Přijedu hned, jak našetřím nějaké peníze.*

Nedlouho poté jedna řecká firma otevřela ve vesnici drůbežárnu. Mým úkolem bylo hlídat, aby do kartonů nepřišla špatná vejce. Našetřil jsem nějaké peníze a snažil se méně pít. Dokonce jsem uklidil dům. Ve sklepě, v zaprášené bedně z kaštanového dřeva, jsem našel kožené boty, ty staré zapomenuté kytičky. Uřízl jsem špičky a obul si je. Rázem jsem si připadal úžasně, tak rychlý a lehký. Nešťastní, ubozí bratříčkové. Bez tkaniček, s ošoupnými podrážkami od chození dokola. Kam pak mě donesete?

Vykopal jsem dvě zavařovací sklenice s penězi, které jsem schovával na dvoře, a nasedl

na autobus do města. Sehnat americké dolary nebylo nijak složité. Vrátil jsem se do vesnice, položil na hroby karafiáty a požádal mrtvé o odpuštění. Pak jsem se vydal k řece. Většinu peněz a fotku Vladislava jsem vložil do igelitového sáčku, nacpal si ho do kapsy spolu s nějakou hotovostí na úplatky a se zavřenýma očima plaval směr Srbsko.

Studená voda, tah proudu, víry starého hnědého listí. Kolem pluje tlustá větev, bez kůry, ohlazená a prohnílá. Co váže člověka k zemi nebo k vodě?

Když jsem vylezl na srbský břeh, už na mě dva strážci mířili samopaly.

„Dvě stovky,“ řekl jsem a vylovil promočený paplík.

„Mohli bychom tě místo toho odprásknout.“

„Nebo políbit. Plácnout po zadku?“

Rozesmáli se. To dobré na našich státech, ta uklidňující věc, kvůli níž upadáme víc a víc, je, že pokud si něco nemůžete koupit za peníze, můžete si to koupit za hodně peněz. Odpočítal jsem další dvě stovky.

Vedli mě po silnici až k hraničnímu kameni, kde jsem zaplatil poslední připravenou stovku. Turecký kamionák souhlasil, že mě vezme do Bělehradu. Tam jsem si chytil taxíka a ukázal mu obálku, kterou mi Vera poslala.

„Sem se potřebuju dostat,“ řekl jsem.

„Jste Bulhar?“ zeptal se taxikář.

„Záleží na tom?“

„No to teda záleží, doprdele. Jestli jste Srb, tak v pohodě. Ale jestli jste Bugar, tak ne. V pohodě není ani, jestli jste Albánec nebo Chorvat. A jestli jste muslim, tak to taky kurva není v pohodě.“

„Prostě mě dovezte tady na tu adresu.“

Taxikář se otočil a zabodl do mě pohled modrých očí.

„Ptám se naposled,“ řekl. „Jste Bulhar, nebo Srb?“

„Nevím.“

„Aha,“ prohlásil, „tak to kurva vypadni z mého taxíku a nejdřív si to rozmysli. Ty šmejde bulharská s křivým frňákem. Nechat Amíky, aby nás vybombardovali, uvolnit jim svoje základny. Slovanský bratři!“

A jak jsem vystupoval, plívl na mě.

Jsmo zpátky na začátku. Stojím před Veřiným bytem, kytici v jedné ruce a tabulku čokolády Milka v druhé. Nacvičuju si svou otázku. Přemýšlím, jak ji pozdravím nebo co řeknu. Budu se tomu chlapečkovi líbit? Budu se líbit jí? Dovolí mi, abych jí pomáhal s jeho výchovou? Budeme se moct vzít a mít vlastní děti? Protože teď jsem konečně připravený.

Dveře chrání železná bezpečnostní mříž. Stisknu zvonek a na druhé straně zadupou malé nožky.

„Kdo je tam?“ zeptá se tenký hlásek.

„Tady Čumák,“ řeknu.

„Pojďte blíž ke kukátku.“

Nakloním se kupředu.

„Ne, k tomu nižšímu.“ Kleknu si, aby chlapec mohl zamžourat do díry vyvrtané v jeho výšce.

„Dejte obličej blíž,“ řekne. Na chvíličku zmlkne. „To udělala máma?“

„Celkem o nic nejde.“

Odemkne dveře, ale nechává mezi námi železnou mříž.

„Pardon, že to říkám, ale vypadá to, jako že o něco šlo,“ řekne s plnou vážností.

„Můžu dál?“

„Jsem sám doma. Ale můžete si sednout venku a čekat, až se vrátí. Budu vám dělat společnost.“

Sedíme každý z jedné strany mříže. Chlapec je drobný a podobný Veře. Její oči, její brada, její jasný světlý obličej. To všechno se časem změní.

„Milku jsem neměl už strašně dlouho,“ řekne, když mu skrz mříž podám čokoládu. „Díky, strejdo.“

„Nejez nic, co ti dává někdo cizí.“

„Ty nejsi cizí. Ty jsi Čumáček.“

Vypráví mi o školce. O nějakém klukovi, který ho tluče. Tváří se u toho vážně. Ach, kamarádíčku, tyhle drobné starosti ti teď připadají obrovské.

„Ale já jsem voják,“ říká, „jako táta. Já se nevzdám. Já budu bojovat.“

Pak zmlkne. Žvýká čokoládu. Kousek mi nabídne, ale já odmítnu.

„Stýská se ti po tátovi?“ zeptám se.

Přikývne. „Ale teď máme Dadana a máma je veselá.“

„Kdo je Dadan?“ Vyschne mi v krku.

„Dadan,“ opakuje chlapec. „Můj další táta.“

„Tvůj další táta,“ řeknu a opru si hlavu o chladné železo.

„Je na mě moc hodnej,“ dodává chlapec. „Jo, moc hodnej.“

Mluví tím sladkým hláskem a já se snažím odolat jedu ve své hlavě.

S lomozem přijede výtah. Dveře se otevrou, z kabiny vyšlehně jasné světlo. Dadan, vysoký a s pohlednou tváří, vyjde ven a nese síťovku s potravinami: brambory, jogurt, jarní cibulka, bílý chleba. Podívá se na mě a zmateně pokývne.

Pak se vynoří Vera. Jasný pihovatý obličej, pevně šťavnaté rty.

„Bože můj,“ pronese. Staré znaménko nad jejím rtem zčerveneá a ona se mi pověsí na krk.

Ztratím kontrolu, zemi pod nohama. Začíná mi připadat, že všechno skončilo. Našla si někoho jiného, kdo se o ni postará, vybudovala si nový život, v němž pro mě není místo. Za okamžik se zdvořile usměju a následuju je k nim domů, sním večeři, kterou mi podají – musaku s taratorem. Poslechnu si, jak Vladislav zpívá písničky a recituje básničky. Pak, zatímco ho bude Vera ukládat k spánku, si pohovořím s Dadanem – nebo spíš on se mnou: o tom, jak moc ji miluje, o *jejich* plánech – a já budu poslouchat a souhlasit. Nakonec půjde spát i on a pod tlumeným kuchyňským světlem se s Verou ponoříme hluboko do noci. Ona dopije víno, o které se s ní Dadan dělil u večeře, ona položí ruku na tu mou. „Můj milý Čumáčku,“ řekne, nebo něco v tom smyslu. Ale ani pak nenajdu odvahu promluvit. Zlomený vstanu brzy po probdělé noci a opět zbaběle vyklouznu ven a odjedu stopem domů.

„Můj milý Čumáčku,“ říká teď Vera a opravdu mne vede dovnitř do bytu, „vypadáš zmlácený cestou.“ *Zmlácený*, přesně tohle slovo použije. A pak mě to zasáhne, jako když motyka trefí hada přímo do lebky. Tohle je poslední oko řetězu, které se právě rozpadlo. Vera a Dadan mě vypustí na svobodu. Právě s nimi mizí poslední spojení s minulostí.

Kdo poutá člověka k zemi či k vodě, přemýšlím, když ne on sám?

„Ještě nikdy mi nebylo líp,“ odpovím a myslím to vážně. Sleduju ji, jak mě vede tmavou chodbou. Nejsem řeka, ale taky nejsem uplácáný z hlíny.

Z anglického originálu **East of the West** (Farrar, Straus and Giroux, New York 2011, s. 25–51) přeložila **Silvie Miltenerová**.

TANČÍCÍ MEDVĚDI

Witold Szabłowski

Polsko s Bulharskem spojuje mimo jiné dlouhá historie medvědářství, které provozovali především místní Romové. V Bulharsku ale tento způsob obživy zanikl až po roce 2000. Witold Szabłowski ve své reportážní knize vypráví o tom, jak se bulharští medvědi učí žít znovu na svobodě – podobně jako východoevropské národy. Dojde ale i na příběhy o zapojení medvěďářů do protifašistického odboje.

IV.

Historie

1.

„Něco vám povím, ale je to tajemství,“ říká mi Marijka, žena Dimitra Stanieva, a zadívá se mi do očí, jako by z nich chtěla vyčíst, zda umím tajemství udržet, anebo jestli ho budu taky roztrubovat na všechny strany. Marijka chvíli přemýšlí, měří si mě pohledem, jako by chtěla uhádnout, zda jsem přítel, nebo ne. Konečně promluví: „Komunisti chtěli po válce drezuru medvěďů zakázat. A podařilo by se jim to, stejně jako v jiných zemích. Jenže to nemohli udělat z jednoho důvodu. Můj tchán měl takové telefonní číslo, že mohl měnit rozhodnutí samotné centrály komunistické strany v Sofii.“

Nevěřím. Marijka si toho musela všimnout, protože se zeptá:

„Chcete vědět, odkud to číslo měl?“

A vypráví příběh svého tchána.

Příběh začíná v době druhé světové války. Soudruh Penčo Kubadinski, pohledný brunet krátce po dvacítce, který díky ročnímu pobytu u partyzánů zmužněl a zvážněl, se musí ukrývat.

Bulharsko v době druhé světové války úzce spolupracovalo s Hitlerem. Jeho vojáci se účastnili invaze třetí říše do Řecka a Jugoslávie. Posílali je, aby po celém Balkánu hlídali pořádek a potírali místní odboj. Nebyl to problém, protože v samotném Bulharsku bylo odbojové hnutí slabé, roztržštěné a dlouhou dobu nepředstavovalo pro vládní vojska žádné výraznější ohrožení.

Byly ovšem i výjimky. Jednou z nich byl Kubadinského oddíl „Avgust Popov“, který se skládal především z předválečných komunistů a od roku 1942 systematicky nahloďoval bulharské vojsko v lesnaté krajině kolem Šumenu a Razgradu.

Na jaře roku 1943 bylo bulharské odbojové hnutí sice stále slabé, přesto ale začalo být natolik dotěrné, že to přimělo vládu v Sofii k zahájení ofenzivy. Vojáci jezdili po vesnicích, hledali partyzány a pronásledovali lidi, kteří jim napomáhali. Smyčka kolem krku Kubadinského a jeho soudruhů se začínala pomalu stahovat.

Naštěstí znal soudruh Penčo ještě z doby před válkou několik Cikánů; bydleli pár vesnic od jeho rodného městečka Loznica. Poprosil je o pomoc.

Cikáni neodmítli.

Tak začal jeden z nejzajímavějších příběhů bulharského odboje. Cikáni, které Kubadinski znal, provozovali medvědářství. Stát sice předvádění medvěďů v době války zakázal, nikdo ale neměl čas, aby dodržování zákazu vymáhal. Medvěďáři chodili stejně jako dřív

od vesnice k vesnici a odměnou za vystoupení dostávali od lidí vajíčka, mléko, někdy i trochu masa.

Penčo Kubadinski se k nim přidal. Zda strávil s medvěďáři několik dní, nebo snad několik měsíců, to už dnes nikdo neví. Z těch dob zůstalo už jen pár legend.

Například že tábor, v němž soudruh Penčo pobýval, jednoho dne obklíčili vojáci. Cikáni rychle převlékli soudruha za ženu – oblékli mu dlouhé květované šaty a barevný šátek – a vyvedli ho tak z pasti.

Nebo že se soudruh naučil vodit medvědy a oni byli nebyvale poslušní, jako by vycítili, že mají co do činění s člověkem neobyčejného charakteru.

Anebo že se soudruh osobně pokoušel zápasit s medvědem a že se mu to docela dobře dařilo.

Nejbližším přítelem soudruha Kubadinského se stal Stanko Staniev, tchán Marijky a otec Dimitra a Penča. Téhož Dimitra, který jako poslední odevzdal své medvědy Čtyřem tlapám, a téhož Penča, který vzal z lesa divokou medvědici a dokázal ji vycvičit k tanci.

Prý se skamarádili natolik, že Penčo dostal své jméno právě na počest soudruha Kubadinského.

„Tchán mu zachránil život. Bulharští vojáci by ho na místě zastřelili,“ říká Marijka. „Nikdy na to nezapomněl. A když chtěli komunisti zakázat medvědářství, stál Penčo na naší straně. Jezdil k nám domů, pil s námi rakiji. Tchán mohl zavolat Kubadinskému v jakékoliv záležitosti. Jestli mu telefonoval? Nemusel. Všichni věděli, že může zavolat, a to stačilo.“

2.

Po válce vykročilo Bulharsko rozhodným krokem cestou komunismu a soudruh Penčo na této cestě hrál stále významnější roli. Ve struktuře komunistické moci dojde na samotný vrchol – bude jedním z nejbližších spolupracovníků diktátora Todora Živkova.

Kariéra toho druhého je splněný *american dream*, jen v socialistické verzi: od nuzného pasáčka k prvnímu tajemníkovi strany. Živkov pocházel z chudé pastýřské rodiny z městečka Pravec. Jako sedmnáctiletý se zapsal do svazu komunistické mládeže. Za války bojuje podobně jako Kubadinski v protifašistickém partyzánském odboji, jen se pohybuje v okolí Sofie.

Hned po válce se mladý partyzán stává šéfem milice v bulharském hlavním městě a současně stoupá na žebříčku komunistické strany stále výš. Prosazuje ho samotný Válko Červenkov, první tajemník bulharské komunistické strany, kovaný stalinista, který řídí Bulharsko pevnou rukou, podle sovětského vzoru. Živkov si je vědom, že pokud chce vystoupat vysoko, musí se držet co nejbliž Červenkovovi. Pomýšlí na nejvyšší posty.

Šance na jejich obsazení se objevuje nečekaně rychle, po Stalinově smrti v roce 1953. Červenkov tehdy ztrácí vliv. Aby se zachránil před naprostým pádem, navrhuje dvačtyřicetiletého chráněnce jako svého nástupce v křesle prvního tajemníka. Sám by si rád zachoval premiérské křeslo.

Živkov tou dobou není mezi soudruhy příliš znám, takže všichni považují Červenkovovo rozhodnutí za geniální: nový první tajemník bude loutkou toho stávajícího. Červenkov bude všechno řídit ze zákulisí.

Soudruzí však Živkova podcenili; už pěkných pár let usiluje o upevnění své pozice ve straně a formuje skupinu lidí, která pro něj bude pracovat.

V této skupině je Penčo Kubadinski.

Hned v roce 1956, na vlně oblevy po slavném Chruščovově projevu, v němž poprvé otevřeně řekl, co byl stalinismus zač, odebere Živkov Červenkovovi zbytek moci, kterou ještě měl. Tempo, v jakém je do té doby všemocný premiér svržen člověkem, který mu vděčil za všechno, je impozantní. Od té doby vede Živkov Bulharsko bez přerušení až do roku 1989. „Nejdéle ze všech tajemníků v téhle části světa,“ zdůrazňuje Ilja Hristov, historik ze Sofie.

Po celou tu dobu je Kubadinski na jeho straně. I tehdy, když se v šedesátých a sedmdesátých letech vojsko několikrát pokusí o státní převrat. I tehdy, když si Živkov objednává vraždy svých politických protivníků. I tehdy, když posílá příslušníky opozice do tábora v Belene, vytvořeného po vzoru sovětských gulagů. I tehdy, když žádá Chruščova, aby začlenil Bulharsko do Svazu sovětských socialistických republik jako jeho další republiku (Chruščov to odmítl).

„Kubadinski je velice nejednoznačná postava,“ říká Ilja Hristov. „Na jedné straně by jistě ani on neměl nic proti přičlenění naší země k SSSR. Spolu se Živkovem velice intenzivně usilovali například o to, aby vojska Varšavské smlouvy vpadla do Československa. O Turcích, kterých máme v Bulharsku přes milion a které komunisté pronásledovali, mluvil urážlivě. Na druhou stranu to byl skutečně člověk z lidu, opravdu komunismu věřil, nebyl falešný a cynický jako mnoho jiných aparátčků. Protože opravdu nevím, zda věřil v komunismus takový Živkov. Myslím, že spíš věřil sám v sebe. A že jediné, na čem mu záleželo, byla kariéra a židle.“

Spojovala je partyzánská minulost a nevy-máchaná huba.

„Někteří tvrdí, že se naše vláda otrásá. Beraní koule se taky třesou a nespadnou!“ řekl prý Živkov během otevření jedné továrny.

„Naše ženy si v dopisech komunistické straně stěžovaly, že mají příliš mnoho práce. Kdyby tomu tak skutečně bylo, neměly by podle mě kdy psát dopisy,“ prohlásil Kubadinski u příležitosti... Dne žen.

„Živkov vládl tak dlouho díky tomu, že v Moskvě dokázal najít společnou řeč s každým, kdo byl právě u moci,“ říká Ilja Hristov. „Neskutečně absurdní bylo, když se v SSSR dostal k moci Michail Gorbačov a Živkov začal ze dne na den hlásat potřebu... perez strojky, glasnosti a demokratizace! Jsem přesvědčený, že kdyby komunismus nepadl, vlezl by Živkov do zadku i Gorbačovovi a vládl by dál.“

Změny v komunistickém bloku však postupovaly mnohem dál. V červnu 1989 proběhly v Polsku první svobodné volby. O několik měsíců později strhli Němci Berlínskou zeď a Rumuni zastřelili Nicolae Ceaușesca a jeho ženu. Přestože to v celém regionu vřelo, jedinými lidmi, kteří v Bulharsku otevřeně protestovali, byli komunisty pronásledovaní Turci. Teprve začátkem listopadu zorganizovala čerstvě povoláná bulharská sekce Helsinského výboru v Sofii první legální manifestaci. A i když se jí zúčastnilo sotva osm tisíc lidí, znamenalo to, že dny komunistického Bulharska už jsou sečteny.

„Komunismus v Bulharsku padl do velké míry díky Kubadinskému,“ říká Ilja Hristov. „Jeho hlas převážil, když reformátoři pod vedením Petara Mladenova v roce 1989 požádali o odstavení Živkova od vlády. Když došlo na nejdůležitější hlasování, Penčo hlasoval proti Živkovovi. A tím i proti své vlastní biografii.“

Beraní koule spadly 10. listopadu 1989. Oficiálně z důvodu Živkovova „pokročilého věku a pracovního přetížení“.

„V roce 1990 u nás proběhl kulatý stůl vládní moci s opozičními stranami a hned po něm nastaly demokratické změny,“ říká historik Hristov. Kubadinského si Bulhaři pamatují kvůli dvěma věcem. Za prvé byl velkým milovníkem lovu a čestným předsedou všech možných loveckých organizací. Za druhé měl první a po mnoho let jediný terénní vůz v Bulharsku, byla to toyota.

3.

Válečné zkušenosti Kubadinského byly inspirací pro tvůrce filmu *Na každém kilometru*, největšího bulharského seriálu všech dob, proslulého asi jako polští *Čtyři z tanku a pes*. V jednom z dílů padne hlavní hrdina, který je taky partyzánem a komunistou, do léčky bulharských vojáků. Od medvěďářů dostane moták, že se blíží pomoc. Krásná Cikánka odvede pozornost vojáků tancem, zatímco její kolega v té chvíli mluví s vězněným komunistou.

„Medvěďáři pravděpodobně pomáhali bulharskému odboji v mnoha dalších situacích,“ vypráví novinář Krasimir Krumov. „Pronášeli hlášení, informovali o pohybech vojska. Stejně to fungovalo i během války o vysvobození z turecké nadvlády.“ Klíčové byly písně medvěďářů, příběhy o mnoha slokách, tak zajímavé, že nikdo nedokázal odejít, dokud si je neposlechl až do konce. Fungovaly jako televizní seriál: nutně potřebuješ vědět, jak to bude dál. Písně měly často patriotický ráz, vyprávěly o šarvátkách bulharských povstalců, o jejich černoookých láskách a o zlých Turcích.

Gijorgij Mirčev, medvěďář z Drjanovce, nám vyprávěl obsah jedné písně, kterou zpíval on sám a před ním už jeho otec a děd.

Rodina mladého, pohledného a bohatého mládence pozve na jeho svatbu honracy z celého okolí. Pozvou kněze i starostu, pozvou skoro každého, kdo bydlí poblíž, ale nešťastně zapomenou na Turka, kterého všichni sousedé znají jako škodolibého člověka.

Svatba se skvěle vydaří, všichni vypijí ohromné množství rakije a jsou okouzleni půvabem mladé nevěsty a bohatstvím jejího muže. Jako stín však leží rodině na srdci výčitka, že nepozvali Turka. Na jednu stranu je to okupant a známý potměšilec. Zároveň je to ale souseď a podle tradice náleží souseďovi účta, ať je jakýkoli.

Rodina dlouho přemýšlí, jak se má v téhle situaci zachovat. Nakonec k němu zajede novomanžel spolu se svými bratry a nabízejí Turkovi různé pochoutky.

Nabízejí mu chalvu – Turek nechce.

Přemlouvají ho, aby si vzal cukroví – Turek opět nechce.

Přivezou koláče – Turek se znechuceně odvrací.

Rodina mladého pána poté několik dní debatuje, jak ze situace vybruslit. Nakonec opět přijedou k Turkovi a nabízejí mu, že zvláště pro něj zorganizují ještě jednu slavnost, na níž bude čestným hostem a bude sedět hned vedle mladého páru.

Turek opět odmítne. Dodá však, že se přestane zlobit, jen pokud si mu mladá žena sedne na klín.

Pro bulharskou rodinu je to urážka. Žádná slušná dívka ani žena si nesedne na klín cizímu muži, a už vůbec ne tureckému okupantovi. Mladý muž k němu proto přijde a tne ho sekerou do hlavy. Turek umírá a muž se poté musí ukrývat před pomstou dalších Turků. Odkaz písně je jasný: Turek je tvůj nepřítel. Nedovol mu příliš mnoho.

„Taková píseň účinkuje několika způsoby,“ říká Kasimir Krumov. „Podporuje boj

s okupanty. Povzbuzuje odvalu. A kromě toho medvědáři předávali v písniích klíčové informace; skrytá znamení pro odbojové hnutí. Bohužel to nikdy nikdo pořádně nepopsal, takže tenhle fascinující svět odejde spolu s posledními medvědáři.“

4. (...) Takovouhle legendu o počátcích své profese vyprávěli celá léta medvědáři na Balkáně. Historii medvěďářství prozkoumala Pelin Tünaydinová z univerzity Sabanci v Istanbulu; píše o medvěďářích doktorskou práci. „Vzpomínám si na tancující medvědy z dětství, z Istanbulu,“ vypráví mi v kavárně u Bosporského průlivu. „Pro dítě to byl neuvěřitelný pohled – divoké zvíře, které si stoupne na zadní tlapy a tančí. Cikáni je nechávali přes noc v malém parku nedaleko Taksimského náměstí, přivázané ke stromům. A jednoho dne přišli ráno do parku, koukají – medvědi nikde. Vláda zavedla ze dne na den zákaz dre-

dával ho do Smarhoně k výchově. Nejlepší medvědáři s ním strávili několik sezón, učili ho tanci a různým hrám.

Jakým? Například Cikán řekl: „Míšo, ukaž, jak se vracejí sedláci z roboty.“ A medvěd se narovnal a se záplem začal stříhat nohama, jako by pochodoval.

Anebo Cikán řekl: „Míšo, ukaž, jak se Kościuszko vrátí do Polska.“ A medvěd salutoval a maširoval jako voják.

Takhle psal o smarhoňské akademii vynikající znalec Cikánů Jerzy Ficowski: „Z knížecích lesů byli do akademie přivedeni mladí medvědi za tímto účelem pochytaní – bývalo jich tu několik desítek kusů. (...) Nastálo zde pracovalo něco přes deset Cikánů, chovali je a cvičili. Studia na tomto učilišti trvala přibližně šest let. Cikánští medvědi se poté, co získali královské svolení, rozešli spolu s absolventy do světa (...).“

Ficowski dále cituje knihu *Obrazy domáciho života na Litvě*, kterou sepsal hrabě Eustach

bylo vystláno jehličím a větvemi. Tam medvědi upadali do zimního spánku.

Za vlády Sasů se anglický vyslanec v Polsku v dopise do Londýna vysmíval úrovni polského vzdělání a psal, že „nejlepší [v této zemi] je smarhoňská akademie v Litvě, kde cvičí medvědy k tanci“.

Smarhoňskou akademii zavřela carská vláda v době listopadového povstání, ale Smarhoňští mají dodnes medvěda v erbu, který jim potvrdil prezident Lukašenko. Vedení města plánuje vybudovat v centru fontánu, která by měla akademii připomínat.

Ještě v meziválečném dvacetiletí bylo rčení „ty smarhoňský akademiku“ těžkou urážkou.

V krajích kolem Visly bylo vodění medvěďů zakázáno už před válkou, ale Karol Parno Gierliński z cikánské skupiny Sinto vzpomíná, že ještě v padesátých letech byli v táboře, s nímž jezdil, dva medvěďáři. „Už tolik netančili, spíš léčili,“ vyprávěl. „Lidé na vsi totiž věřili, že medvěd je lepší než ten nejchytřejší lékař.“

zírovat medvědy k tanci, takže v noci přijela policie a zrekvírovala je. Neměli ani komu si postěžovat. Chvilí se tam motali, naříkali a vrátili se domů. Muselo to na mě udělat obrovský dojem, protože po letech jsem bez jakýchkoli pochybností věděla, že chci psát doktorát právě o tom.“

Nejstarší důkazy, že se lidé pokoušeli ochotit medvědy, jak píše Tünaydinová v jednom ze svých článků, jsou ostatky medvěda nalezené na území dnešní Francie. Z deformací lze vidět, že zvíře žilo v zajetí. Vědci odhadli, že lebka pochází ze šestého století před naším letopočtem.

Nešlo však o tancujícího medvěda. Tancující medvědi přišli s Cikány odjinud: z Indie. Tak to alespoň tvrdí specialisté, neboť za prvé je možné setkat se s nimi po celé trase a dodneška jsou k vidění v Pákistánu. V Indii byli tancující medvědi zakázáni teprve před několika lety.

A za druhé, medvědáři v Indii cvičili své medvědy přesně tím způsobem jako medvědáři v Polsku nebo Bulharsku. Jak jedni, tak druzí nasazovali medvědům do čenichu *holku*, kovový kroužek, stejně jako Gijorgij Mirčev své Vele.

Důležitá centra výcviku medvěďů k tanci se nacházela na Balkáně, v Rusku a v Polsku. Nejslavnější bylo právě v Polsku, v zemi, která byla k medvěďářům nejpřívětivější. Ve městě Smarhoň (dnes Bělorusko) dal kníže nebolí „milovaný pán“ Karol Radziwiłł Cikánům pozemek, aby na něm provozovali akademii pro tancující medvědy. Kdo měl medvěda a chtěl své zvíře naučit nějaké kousky,

Tyszkiewicz, archeolog a historik, jehož otec „jako skutečný Litevec vždy míval doma medvěda, chovaného u kuchyně“. Když oblíbenec projevoval talent k tanci, byl poslán na studia do Smarhoně. „Při zápisu učně zde bylo méně potíží než ve Vilniusu, neboť nebyl vyžadován ani křestní list, ani osvědčení o očkování proti neštovicím, a důkazy původu byly víc než zřejmé,“ píše Tyszkiewicz. A dále: „Cikán učil medvěda, jak se má na zadní nohy stavět. Byla to velká světnice, v ní místo podlahy kachlová kamna se sloupem uprostřed, k němuž byl učen za zadní nohy přivázan; kamna se rozpálila doruda, medvědovi byly ovázaný zadní tlapy do onucí a láptí, učen tam byl vpuštěn, a když si spálil přední tlapy, bezděky se postavil na zadní. Cikán stojící u dveří v tu chvíli udeřil do trubky. Takovým způsobem byl medvěd uvykán na zvuk trubky, a protože byl přítom přesvědčen, že ho zase budou nohy pálit, stavěl se na zadní a různocviky všelijaké předváděl.“

Různé historické zprávy hovoří o tom, že na rozdíl od bulharských medvěďářů, kteří upřednostňovali medvědí samice, přijímali Smarhoňští pouze samce. Bulharští Cikáni říkají, že samice se dají lépe drezírovat, nejsou tak agresivní a nenapadají lidi. Polští Cikáni však považovali cvičení samic za nečestné. Samice podle nich měly rodit mláďata, aby medvěďářům nikdy nechyběli medvědi k práci.

V Bulharsku se také nedovolovalo medvěďům hibernovat, zatímco ve Smarhoni ano. Od prvního listopadu do konce února byla akademie zavřená a několik jejích místností

5. Medvědice Vela strávila s rodinou Mirčevových patnáct let. Tedy celý svůj život – Gijorgij Mirčev Marinov ji totiž koupil, když jí byly sotva dva měsíce. Každý její rok vypadal podobně: na jaře a v létě chodila po vesnických jarmarcích a přímořských letoviscích. Ukazovala své kousky, nechávala se hladit, aby pak lidi vyhráli v lotynce, uzdravili se nebo našli lepší práci.

Podzim a zimu tráвила Vela přivázaná k dřevěnému kůlu uprostřed dvorku Mirčevových, ve stavu poloviční hibernace.

Až jednoho dne došlo v jejím životě k sérii neobvyklých událostí, s nimiž si její medvědí hlava nevěděla rady.

Nejdříve přijeli lidé v zeleném oblečení, zavřeli ji do klece a pak ji spoustu hodin někam vezli.

Potom přenesli klec do místnosti, kde bylo všechno bílé.

Tam ucítila píchnutí, po kterém usnula. Když se probudila, zjistila, že se s jejím čenichem stalo něco divného. Jako by byl menší. Něco mu chybělo.

Taky ji přestal bolet – předtím pro ni byla bolest čenichu tak samozřejmá jako dýchání.

Vela si to všechno nedokázala ve své medvědí hlavě uspořádat. Celé dny tráвила tím, že se držela tlapy za čenich. Ryčela, odírala se o strom. Hryzala si tlapy.

S překvapením zjistila, že není připoutaná za čenich ke stromu ani k plotu. Poprvé v životě se mohla pohybovat volně.

Vůbec netušila, co to všechno znamená a jak si má v této nové situaci počínat.

„Naši medvědi měli *holku* celý život,“ říká ředitel parku v Belici Dimităr Ivanov. „Je to, jako bychom jim amputovali kus těla. Nebo kus osobnosti. Právě ten kousek, který z nich dělal nevolníky.“

Většinu kroužků vytáhl osobně doktor Amir Khalil, šéf projektů ve Čtyřech tlapách. Dělal to rád. Byl to podle něj pro medvěda mimořádný okamžik, symbolické vrácení svobody.

„Děláme to vždy pod narkózou. Medvědi na chybějící kroužek reagují různě. Některí se cítí několik dní nesví, sahají si tlapami na tvář, jsou dočista ztraceni. Takhle to probíhalo s Velou.“

Vela si mnoho dní sahala tlapami na čenich, hledala *holku*. Přestože jí celý život způsobovala bolest, teď, když ji najednou neměla, nevěděla si s tím rady. Jako by si tak zvykla na nevolnictví, že nečekanou svobodu považovala za ohrožení a bála se jí víc než bolesti.

Podobné to bylo s Mimou, která byla odebrána rodině Stanievových.

Jsou ale také medvědi, kteří se již po několika minutách cítí skvěle a vůbec neřeší, kam se poděl kousek kovu, který jim po celý dosavadní život působil bolest.

Tak tomu bylo s Mišou a Světlou. Na odstranění *holky* reagovali tak, jako by to byla ta nej-samozřejmější věc na světě. Okamžitě začali bojovat o své místo ve skupině a později se pustili i do milkování. Chybějící *holka* je nevyvedla z míry ani na minutu.

(...)

Z polského originálu **Tańczące niedźwiedzie** (Agora, Varšava 2018; 2. vydání) přeložila **Lenka Kuhar Daňhelová**.

Witold Szablowski (nar. 1980 v Ostrowi Mazowiecké) je polský reportér a publicista, držitel řady literárních a novinářských ocenění. *Zaměřuje se na východní Evropu a na Turecko, kde strávil rok na studiích. Turecku se věnuje jeho první reportážní kniha Vrah z města meruněk (2010, česky 2016). V češtině vyšly i knihy Spravedliví zrádci. Sousedé z Volyně (2016, česky 2018) a Jak nakrmit diktátora (2019, česky 2021). Knihu Tančící medvědi (2014) připravují k vydání nakladatelství Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj.*

NEPOTŘEBNÉ ZBYTKY MĚST

Agnieszka Wolny-Hamkało a Katarzyna Szweda patří v Polsku k nejvýraznějším básnířkám mladší generace. Szweda se v debutu s titulem Bosorka noří do lesů, řek a paměti rodných Nízkých Beskyd, Wolny-Hamkało ve svých sbírkách modeluje spíš těkavé městské krajiny. U obou se ale v pozadí ozývá „znepokojivé slovanství“ polského romantismu, jak o něm psala loni zesnulá Maria Janion.

Agnieszka Wolny-Hamkało

rozvážně uspořádaný stát

Nevlídny listopad má jen jedno oko, co se týče druhého, povíš mi to, až převalíš na druhou stranu úst
svůj máselný jazyk
a srst na víčkách se ti naježí jako písečná kápě.

Břichomluvkyně Vratislav nás vyplivla na točně, ohlušené šumy a šepoty. Už otevírá hranatou závorku plnou smolnatého obsahu [ořechový granulát je všude, jeho „stopové množství“ nás dusí po večerní kávě].

Dále čteme. Usínám na každé pětadvacáté straně, zatímco ty už ani nesníš, už ani spánkem nejsi. Kdyby ses nechal chytit, byla bych superježek, celý

stulený do dlaně. Když jsem se dotýkala Man-Motha posledně, nebyla jsem ještě tak hbitá ani tak trpělivá.

novéna ve Staniszwě

Ano, Inga a Greta by si mohly vymodlit těch několik dnů utvořených ze slunce. Na koupel v jezeře Svítež, na jalové selfie v bodláčí, na smrt v lázeňském duchu. Mezitím běž pomaličku k plovárně, poskakuj po betonu, abys nerozmačkala žáby a slimáka v šeru přízračného dopoledne, zatímco svatební hosté z minulého vydání si ještě mnou oči a pozorují, jak skáčeš panáka se zcela neznámými pravidly a rytmem, jmenuje se to ona mu podává maliny z košíku a on jí květiny do věnce, jistě je milencem té dívky, jistě je jeho milenkou.

Zdalipak je ta tečka kurzívou? Zdalipak jsme si dovezly přízraky notebooků? Odpalujeme je ironicky v lese bez wifiny, bez jakéhokoli kontaktu se světem, pro který je tento fotogenický rybník jako zapomenutý agent z dob studené války. Vynořuje se z vody jako nymfa, které by to chtělo vymyslet jiné jméno, s klíčem na skrání, s poklesem napětí v kontrolkách? Zdalipak si Inga a Greta nemohly pro dnešek vymodlit nějakou jinou tapetu?

a my

Víš, tvoje nápady jsou příliš dobré na to, abychom je uskutečnili, takže řekni jasně, jestli máš opravdu rád eskalaci požadavků: pivo ze sklenice od hořčice, dotyk Gertrudiny kůže, ten slavný telefonát nad mrtvolou Polonia, kdy Hamlet říká Gertrudě, co je teď nejdůležitější (přestaň už konečně píchat s Claudiem). Jasná věc:

je lepší mít na starosti klapku než být kmotrem průzkumné lodi, která tone zrána, zatímco já jsem ještě celá v modré, nepřipravená, a tak dál. No co, oba víme, žeš oblékl Majku jako idiotku a do školky jsi přišel pozdě, s půjčkou v rezavé bance, kde se odkrývá ideologie. V červenobílé flísce plné drobků rozhazuješ rukama: *I am a messy eater!* Jasně, nejde tě za to nemilovat. Bez emocí, bez dramatického napětí ve šlachách a rychle, protože z hlediska teorie nám chybí trpělivost na rozvíjení zkratk. Za námi opodál kráčí duch romantismu, zdálky vypadá jako obyčejný duch.

rovnodennost

A najednou spustila muzika – něco jako light jazz odněkud z Ohia, akorát že někde v Horním Slezsku. V tu chvíli se vlasy slečinky za oknem začaly pohupovat do rytmu a k tomu něco jako scénografie: pohyblivý jeřáb, nebe fialové jako genciánka.

Prasklina se pohnula a přesunula směrem k centru.

rekonstrukce lva

Vyprávěj o kočkách se šesti prsty. A jak jsi s příšerným zpožděním jel na krakovské sídliště Prądnik Czerwony ponořit se do vody černého Prądniku, zatímco J. už sdílela fotku za fotkou, na nich boty se světélky. Ten úterek chcípál jako taxikářovo stanoviště. Prosinec tekł z mostu, prezident dodal roušky do Lidlu, církev postovala něco o konci dějin, strachu ze smrti (někdo nám hleděl do očí, láska, někdo nám do očí hleděl). Ve zvířené vodě stíny vyder, duha se příliš rychle rozpadla v bolidech. Přestalo tě to zajímat hned zkraje, přemýšlel jsi o hluku, o poselství představení: dům se zkrátka nedá uklidit snadno.

Katarzyna Szweda

domiv

nejistým krokem se vraceli domů
z dalekých výprav z dobrovolného vysídlení
místo bydliště jizba
místo narození pec

znám taková místa

byl jsem v takových místech s výhledem na hory
s výhledem nebo bez byl jsem v takových místech narození

od narození jsem je značkoval jak pes

vasyl

pamatuju jak rozbil babičce hlavu rendlíkem

a žíly které se v něm vinuly jak řeka
vyschly v době letního sucha

visloka

onoho léta se nám sny zdály pozpátku
odtamtud vezli nás sem visla se vlévala do visloky
přivlekla nepotřebné zbytky měst

onoho léta už byl pozdní podzim

do země jsme vcházeli jemným seismickým pohybem
otevírala se doširoka jako pupeny
vkládali jsme do ní ostré předměty a nahé části těl

do řeky jsme vcházeli prudce jako pramen
z jejích břehů jsem lízal pěnu
byl jsem další přítok onoho roku

ale do každé jsem vešel jen jedinkrát

na čužyni

místní bůh jim mazal sádlem tlustý krajíc chleba
leželi v potocích chtěli se očistit od paměti
navštěvovala je jak stín který se nekrátí jak provaz
který se prodlužuje

kapsy si pro chvíle stesku nacpali zrním

mladým zalepovali ústa smůlou nebudeš brát
cizí zemi za vlastní nebudeš mít
jiného domu kromě jednoho

předpovědi se děly jak o svatojánské noci

dětem před spaním vyprávěli takové bajky
aby až ráno otevrou oči

nebyly nikdy na svém

bosorka

za soumraku všechny vylézaly na břeh

jednou do měsíce jim stékalo po lýtkách
mělo to nejspíš něco společného s fázemi
barvily visloku dočervena

mělo to nejspíš něco společného s jejím náhlým odlivem
odplouvala v botách připlouvala naboso
mělo to nejspíš něco společného s jejím náhlým přílivem
stoupala především v okolních potocích

za soumraku se nám to stávalo

jednou do měsíce jim stékala po lýtkách červená
byly mladé jen je svraštila voda visloky

divoký východ

staří lidé jako jablka na jabloni čekají na vítr
mladé zakopávají pod stromem
tam je bude lízat země vylíže jim
rány po strništi

rány říkala mu matka říkala mu babka
nikdo nepromluvil

tamti odcházejí ještě pomaleji
jako by se báli že jim něco vezmou
nezahrabou kde je třeba

vyčkávací

lidé v lesích ještě dlouho vyli a už byla tma

Z polských originálů uvedených v medailoncích vybrala a přeložila **Marie Iljašenko**.

Agnieszka Wolny-Hamkało (nar. 1979 ve Vratislavi) je polská básnířka, spisovatelka, dramatička. Je autorkou jedenácti básnických sbírek (poslední, *Raster Lichtensteina*, vyšla v roce 2021), tří románů a „anarchistické utopie pro děti“ *Nikt nas nie upomni* (Nikdo nás nenapomene, 2017). Byla nominována na řadu literárních cen. Jako doktorandka Institutu literární vědy Polské akademie věd se zabývá estetikou campu v nové polské poezii. Žije ve Vratislavi a je kurátorkou tamního Mezinárodního festivalu povídky. Nejprůléhavější charakteristikou její poetiky je nejspíš uvolněná obraznost spojená s neustálou proměnlivostí. Na čtenáře to klade nemalé nároky: „Báseň je ‚pohyblivá‘, proměnlivá, především abstraktnější části se ‚skládají‘ a ‚doladují‘ ke stavu a okamžiku, v němž jsou čteny. Temná místa při prvním čtení vyvolávají pocit cizoty, ale při dalším setkání je to ku prospěchu,“ říká k tomu sama autorka. Často si hraje s popkulturními prvky, s poetikou spektaklu, ale také s intertextuálními odkazy na polskou a světovou klasiku. V rámci jedné básně se tak mohou potkat klimatické aktivistky Greta Thunberg a Inga Zasowska s idylou Mickiewiczowey básně Svitezanka nebo svět superhrdinů („superježek“) a básnířky Elisabeth Bishop (tajemná bytost Man-Moth). Proměnlivý, chaotický a jakoby mihotavý obraz světa nejčastěji evokuje skrze městskou krajinu, erotično přetavuje do surrealistické obraznosti. Kritička Natasza Goerke o básnířčině vidění světa napsala: „Kdyby měli David Lynch a Stanisław Bareja dítě, byla by to Agnieszka Wolny-Hamkało.“ Vybrané básně pocházejí z výboru *Zerwane rozmowy. 105 wierszy na inne okazje* (Přerušené rozhovory. 105 básní k jiným příležitostem, 2020) a z novějšího rukopisu.

Katarzyna Szweda (nar. 1990) je polská básnířka a fotografa. Pochází z Nízkých Beskyd. Vystudovala univerzitu Johanna Wolfganga Goetha ve Frankfurtu nad Mohanem, původním povoláním je učitelka angličtiny a španělštiny. Byla vybrána do almanachu básnických debutů *Polów 2017* a uspěla v projektu První básnická kniha 2020, díky němuž vyšla její debutová sbírka *Bosorka*, odkud pocházejí otištěné básně. Szweda v ní reflektuje lemkovské (rusínské) kořeny své rodiny a osudy svého dědečka Vasyla, který byl i s celou rodinou v rámci akce Visla po druhé světové válce vysídlen do ukrajinské stepi. Vasyl je střídavě vyprávěčem a protagonistou knihy, v níž se mistry, například v lokálních názvech, pracuje s lemkovským nářečím. Autorce nicméně nejde jen o příběh jejich předků, ale o něco obecnějšího: „Na místě si museli vykopat zemljanky, žít se kopřivami, nejmenší děti umíraly hladem a zimou. Dědečkovi se později podařilo vrátit se do Polska. (...) Ve své knize nechci řešit žádné spory, hledat, kdo za to může, ohmatávat vinu. Na základě příběhu jedné rodiny představuji příběhy jiných rodin, které potkal podobný osud. Kdy? Možná mnohem dřív, možná právě tehdy, možná se s ním potýkají dnes, protože dějiny bohužel mají tu vlastnost, že se rády opakují.“ Kromě toho Szweda pracuje s dalším tématem, naznačeným v názvu sbírky: „V mé poezii je žena živel, burácející řeka, mění přírodní zákony, žije v lesích, bažinách a mokřadech. Je to bosorka, která umí způsobit, že kysne mléko, je stará, ošklivá plačka, čarodějka, upírka, krade matkám nemluvnata a místo nich dává do kolébky cizí děti. Všechny tyto ženy mi jsou velmi blízké. Je to takový můj manifest proti násilí.“ Také v připravované sbírce se zaměřuje na „divoký Východ a jeho kovboje“ – polsko-slovensko-ukrajinské pohraničí a provinční Halič.

-mi-

SLOVANÉ

Ziemowit Szczerek

O závěrečné zamyšlení jsme požádali polského spisovatele Ziemowita Szczereka. Autor několika reportážních knih ze slovanských zemí ale přiznává, že neví, co vlastně slovanství znamená: „Že by Slované byli jako brambory, které je potřeba teprve zalít omáčkou, osolit a přidat k nim nějaké maso nebo veganský masoid?“

Nevím, co dneska znamená být Slovan. Fakt nevím. Pátrám, pátrám – a odpověď je čím dál vzdálenější, i když po ní pátrám, co pamatuju. Nejsem si jistý, jestli vím aspoň to, co to znamenalo dřív. No co: ukážu aspoň cesty, po kterých jsem ve svém pátrání chodil. Ale nejsou to cesty obvyklé, protože jsem nezačínal od pohan-ských družin uctívajících Peruna nebo Svan-tovíta – říkal jsem si, že pokud na tom slovan-ství něco doopravdy je, měly by mě k tomu tyhle cesty dovést, a to spíš na konci pátrání než na jeho začátku. Nechtěl jsem začínat ani slovanským kýčem, jako jsou dřevěné chalupy, dřevěné ploty, sla-měné střechy, sedláci ve lněných košilích, pro-tože ani na tom jsem nenašel nic originální-ho: takhle prostě vypadají venkovské periferie v mírném podnebí, ať už slovanské nebo jiné. Leda bychom k tomu přidali jako distinktivní prvek věčný stereotypní bordel, který nad tím vším dlí asi jako Putin nad Lukašenkem. Nebo, řekněme, stejně stereotypní slovanské kní-ry. Vždyť se ani neví, jestli tyhle ty kníry byly charakteristické třebaš pro takového Lecha, Čecha nebo Rusa. Ani jestli byl bordel se slo-vanstvím neodlučně spjatý odjakživa. Ani jestli si ho všichni Slované spojují se sebou samými.

Ještě ke všemu se Slované objevili na evrop-ském historickém bojišti dost pozdě, přičemž pravděpodobně přišli z té největší prdele svě-ta, tedy z Polesí. Jejich kultura se navíc vždyc-ky ukázala jako méně rafinovaná než kultu-ra, která na místech, kam došli, byla původně. Aspoň na Západě. Později – to je jiná písnička. Dnes se Slova-né táhnou od Dalmácie přes střední Evropu nasycenou německým vlivem až po střední Asii a Sibiř. Co je pro všechny tyto regiony charakteristické? Co spojuje Chorvata z Hva-ru s Rusem žijícím někde u Orlu kromě toho, že ty samé věci vyslovují podobným způso-bem? Co spojuje slovinského „slovanskojazyč-ného Rakušana“ s podleským zemědělcem z polsko-běloruského pohraničí? Možná jsem ale zašel příliš daleko. Třeba je chorvatské slovanství – zpochybňované ostat-ně samotnými Chorvaty – přece jen výjimečné, protože na něj příliš silně zapůsobily středo-mořské vlivy. Ta kamenná města a osady, kra-jina s ostrovními útesy trčícími z moře a por-nokráša, až to bolí... Jeden můj chorvatský známý se kdysi podíval na alegorické vyobra-zení Srbska – čili na pole, zlaté klasy, bosou dívčinu v haleně a blondaté junáky v bílých lněných kalhotách – a zeptal se: „Co to má

kurva bejt, Ukrajina?“ No prosím. Podobným způsobem by se dali namalovat taky Slováci, akorát by se musely přidat hory. Nebo Mora-vani. Nebo Poláci. Nebo koneckonců Ukrajin-ci. Bělorusové. Rusové. Ale určitě i neslovan-ští Litevci. A obávám se, že i románští Rumuni, kdyby se jim přihodily vysoké pastýřské čapky. Nebo taky Germáni, než se rozvinuli natolik, že nejenže dobyli Řím, ale navíc rozšířili jeho civilizaci dál poté, co se celý středověk snaži-li postavit na vlastní nohy. Selskost. Agrární idyla. Ruritánie. Ale Ruritá-nie je koneckonců jenom představa periferie Západu. Místo, kde Čechy přecházejí v Mora-vu a germanoidní městská civilizace v pole, louky a vůbec celou tu „kurva, Ukrajinu“. Čert ví, jestli celé to slovanství nakonec není jenom lokální tabula rasa, do které se vepisují vyspělejší civilizace. Jasně, vím, jak to zní: Zra-da! Ale hovno. Prostě přemýšlím nahlas, his-torické procesy jsou tu vedlejší. Protože kam bych se měl vrátit, abych našel něco jako „spo-lečnou kulturu Slovanů“, pokud něco takového neexistovalo už ani těsně po stěhování náro-dů? Jistěže se můžu vracet až k Svantovitovi, legendě o Vinetě (která byla v podstatě skan-dinávská) a tak dále, ale co z toho všeho zbylo? Zajímavější je, že tohle všechno působilo většinou jedním směrem: to spíš Slované při-jímali jinou formu, než že by ji komukoli vtis-kovali. V zásadě teprve Rusko utvořilo půl Eurasie k obrazu svému, od NDR po Tádžikis-tán, a nepřímo taky Koreu a Mongolsko. Rus-ko napřed carské, později sovětské. Copak je ale ruskost slovanstvím? Západ jednoduše přijal současný stereo-tyt Slovana, když se holt nenašlo nic lepší-ho. Obrácená písmena předstírající cyrilici, hvězdy na budovách a knírači v podkasaných kalhotách tančící kozáčka, kožešinové čap-ky, zdravstvuj tavarišč, *cheeki breeki* a slovan-ský podřep. A polonahý Putin na medvědovi. No, ale co když já, jako – řekněme – Polák, s tím vším necítím žádnou zvláštní spjatost? Nebo vlastně vůbec žádnou? Protože co zůstane, jestli se budeme chtít vrátit k „našemu“, „slovanskému“? Co zbu-de, pokud se odřízneme od Západu nebo od Východu, abychom měli „originální“ for-mu? Ani Dugin by z toho nevyšel se svou „zemí a mořem“ nebo s nějakou děsivou pra-vooslavnou masovou fabrikou na kolektivis-mus, protože ani pravoslaví není „originál-ní“. A kolektivismus je jednoduše skupinový reflex z nejnižšího patra Maslowovy pyrami-dy: přežití vždycky předcházelo seberealizaci. Takže co? Nepopsaný list. Základní kultura z poleské prdele světa, kde až do 20. století lidi žili jako za krále Ječmínka? Že by Slované byli jako brambory, které je potřeba teprve zalít omáčkou, osolit a přidat k nim nějaké maso nebo veganský masoid? Nebo jsem vedle jak ta jedle? Ale přece jen. Kdysi jsem v knížce *Přijde Mordor a sežere nás* nacpal hlavnímu hrdi-novi do pusy dost smutné konstatování, že „slovanství dneska znamená totéž co aztéc-tví“; je to v zásadě mrtvá kultura, která byla podrobena jinou. Kultura, která už neplodí. Vážně? Nevím. Pátrám dál.

Z polštiny přeložil **Michael Alexa**.

Ziemowit Szczerek (nar. 1978 v Radomi) je spisovatel, novinář a překladatel. Vystudoval práva a politologii, zabývá se především kulturou zemí střední a východní Evropy a rozvíjí žánr tzv. gonzo reportáže. Je autorem dvanácti knih, mj. *Přijde Mordor a sežere nás aneb Tajná historie Slovanů* (2013, česky 2018) a *Tatuaž z tryzubem* (*Tetování s trojzubcem*, 2015), které byly nominovány na prestižní polskou literární cenu Nike. Podle jeho posledního detektivního románu *Cham z kulq w głowie* (*Chám s kulkou v hlavě*, 2020) se televize HBO Europe chystá natočit seriál. V A2 č. 14/2018 vyšel rozhovor s autorem a jeho reportáže o Praze a česko-polsko-německém trojmezí.

SETINY – Bohumila Grögerová

Doprovodné programy k výstavě ke stému výročí narození spisovatelky, autorky rozhlasových her a překladatelky Bohumily Grögerové.
Letohrádek Hvězda, obora Hvězda, Praha 6 – Liboc

Komentované prohlídky výstavy s kurátorkou Hanou Novákovou / 14. 7., 15. 9., 27. 10.; vždy od 17:00

SOBOTA 7. 8., 17:00 / koncert

Minifest k Setinám – ZDARMA
DBLV, Kolna, Reverb Machine, Mutanti hledaj východisko

STŘEDA 18. 8., 17:00 / přednáška

Přesah vizuální poezie do grafického designu
Barbora Toman Tylová

PÁTEK 3. 9., 18:00 / přednáška, koncert

„Stávám se sluncem.“ Uvedení tematického čísla kulturního čtrnáctideníku A2
Pásmo Dědictví světové experimentální poezie v současné literatuře
Koncert A2+
Stanislav Abrahám
Jindřiška Křivánková
Ondřej Parus

ČTVRTEK 23. 9., 17:00 / přednáška

„Dokud se nade mnou nezavře voda.“ K rozhlasovým hrám Bohumily Grögerové
Pavel Novotný

SOBOTA 25. 9., 30. 10., 19:00 / divadelní představení

Lenka Jungmannová: „Slovům každý rozumí“
Režie: Ivana Uhlířová. Dramaturgie: Tereza Marečková. Výprava: Tereza Beranová.
Účinkují: Tatjana Medvecká, Magdaléna Borová, Barbora Kubátová.

SOBOTA 2. 10., 19:00 / koncert

Koncert A2+
Petr Válek
Martin Režný

21. 10., 18:00 / křest, přednáška, koncert

Literární archiv č. 53 / Bohumila Grögerová a Josef Hiršal
Experimentální tvorba v uměleckých sbírkách PNP
Bohumila Grögerová a Josef Hiršal a Hvězda a jejich přátelé

Workshopy pro děti

NEDĚLE 25. 7., 15.00–16.30 / od 7 let

ZRCADLENÍ aneb nekonečno v nedohlednu

SOBOTA 7. 8., od 15.00, 16.00, 17.00 – ZDARMA

WORKSHOP PRO DĚTI I DOSPĚLÉ: KRASOHLEDY

NEDĚLE 29. 8., 15.00–16.30 / od 5 let

HRAVÁ PROHLÍDKA VÝSTAVY SETINY

NEDĚLE 19. 9., 15.00–16.30 / od 7 let

CO SE SLOVY VŠECHNO POVÍ

NEDĚLE 17. 10., 15.00–16.30 / od 7 let

ZAVARUJEME PALINDROMY / Nese zem, z meze sen

Emancipační slovanství?

Esencialistickým představám o mírumilovnosti všech Slovanů se s dnešním stavem historického poznání věří jen těžko. Hannah Arendt panslavismus označuje za „kontinentální nacionalismus“ podobný spádům zámořských kolonizátorů, který navíc dláždí cestu totalitarismu 20. století. K čemu potřeboval panslavismus revoucionář Bakunin? Je nějaký způsob, jak „vyrvat mýtus z rukou fašistů“?

ONDŘEJ SLAČÁLEK

Slovanská rétorika je u nás spojena s tím šovinističtějším z minulého režimu, dnes ji oprašují lidé pošilhávající po Putinově Rusku. V rámci ruské propagandistické ofenzivy občas můžeme narazit i na videa se sny o „slovanské říši“, včetně přepočtu toho, kolik by měla obyvatel. Jako kdyby nás někdo tahal za límec někam, kam jsme se nerozhodli patřit.

Častěji je ale slovanství v posledních třiceti letech objektem výsměchu. Bere se jako protiváha toho, že jednoznačně vzato „jsme Západ“, a podle toho se s ním zachází. Jestli mají některé panslovanské výlevy blízko k rasismu, některé protislovanské výlevy jim nezůstávají nic dlužné. Tak například před rokem zhodnotil Čechy v novinářském rozhovoru pop umělec David Černý: „Otázka je, kdo to ti Češi vlastně jsou. Jak říká můj kamarád Jan Lopatka, jsou to takzvaní german bastards, lehce naklonovaní slovanskou leností. Ze Slovanů máme nejvíce germánského genotypu a zaplatpábnůh za to, myslím, že bychom ho měli mít víc. Problém je, že jsme si ho vlastní vinou zastavili.“ „Vlastní vinou?“ „Nejdřív vinou samotných Němců a následně vlivem těch Pseudoslovanů. Druhá světová válka byla podle mě to nejhorší, co se nám Čechům mohlo stát.“ „Proč byste chtěl mít víc germánského genotypu?“ „Myslím si, že slovanská lenost a nedbalost je ve výsledku horší než germánská agresivita a preciznost.“

Rasismus nepřestává být rasismem jen proto, že je spojen s ostentativním sebepohrdáním. A ve světle tak úporné agrese je asi namístě se ptát, na co přesně chceme zapomenout, jaké možnosti hysterickým křičením „jsme Západ!“ vytěsňujeme. Nemůže tak být vzpomínka na slovanství nakonec inspirací pro naše současné přemýšlení o dekolonizaci?

Pilné holubičky

Zakládajícím mýtem slovanství je představa dávné mírumilovné slovanské demokracie. V kontrastu s poněkud dobytelskou minulostí byli Slované líčeni až jako jacísi raně středověcí hippies. Ani k založení státu se neměli, museli jim ho v Rusku stvořit Varjagové, které také mírumilovní Slované nechali nad sebou vládnout. U nás prý měli podobnou roli sehrát rovněž vikinští (nebo možná spíš franští) zabijáci Tunna a Gommon, zlotřilí družiníci kněžny Drahomíry, které si historie pamatuje jako vrahy svaté Ludmily.

Nikdo neudělal pro zpopularizování vize mírumilovných Slovanů a pro různé slovanské nacionalismy, které tuto vizi posléze dost krvavě popřely, tolik jako Johann Gottfried Herder na pouhých několika stránkách v šestnácté kapitole svých *Idejí k filozofii dějin lidstva* (vydané ve čtyřech dílech 1784–1791, ve zkráceném českém vydání v překladu Jana Patočky pod názvem *Vývoj lidskosti* z roku 1941), kde líčí dávné Slovany jako lidi „mravů krotkých, pohostinné až k rozhazovačnosti“, kteří „milovali volnost venkova, ale byli poddajní a poslušní, protivilo se jim loupení a plnění“. Právě tyto vlastnosti vystavily Slovany tyranii sousedů, zejména pak Němců, v důsledku čehož se zbytky Slovanů v Německu „podobají tomu, co učinili Španělé z obyvatel Peru“. „Po staletích ujařmení“ u Slovanů prý „klesla jejich měkká povaha až na stupeň lstivé, kruté otrocké lhovestnosti“, ač tam, kde mohou žít svobodně, rozvíjejí své staré ctnosti.

Neštěstí Slovanů podle Herdera spočívalo v postavení mezi válkychtivějšími Němci a Mongoly a v tom, že „při své mírnosti a lásce k domácí pilné práci nedovedli si zavést trvalé válečné zřízení, ač jim nechybělo statečnosti v rozhořčeném odporu“. Často se připomíná, že Herder věstil Slovanům skvělou budoucnost; méně se mluví o předpokladu, na němž tuto věštbu založil: měla přijít, „jelikož není také jinak možná, než že zákondárství a politika v Evropě bude muset stále

více podporovati tichou píli a pokojný vzájemný styk národů místo bojovnosti“, a právě to přinese osvobození Slovanů... Chtěl bych znát Patočkovy pocity, když tohle na přelomu třicátých a čtyřicátých let minulého století překládal.

Mýtus o mírumilovnosti a vrozeném demokratismu Slovanů se ujal. Proč ho kazit zprávami kronikářů a zjištěními historiků? Můžeme začít byzantským Prokopiem, jenž popsal řádění slovanských nájezdníků, kteří „nešetřili žádný věk a od okamžiku, kdy vykročili na římské území, pobíjeli každého na potkání bez rozdílu věku, takže téměř celá zem byla pokryta mrtvolami“. A skončit třeba Dušanem Třeštíkem, který popsal slovanskou říši Přemyslovců v desátém století jako nájezdnické impérium jímající otroky a prodávající je do celé Evropy na obrovském překladišti – v tehdejší Praze. Ano, roztomilá debata, jestli slovo Slovan pochází spíše od „slávy“ nebo „slova“, má poněkud obscenní komplement ve faktu, který připomněl vedle jiných také historik Jan Tesař: ve většině evropských zemí je výraz pro „Slovana“ a pro „otroka“ jedním a tím samým slovem. Jenže to nebylo jenom tak, že Slované byli obětmi obchodu s otroky, jak bychom si mohli myslet na základě Herdera. Bylo to také tak, že Slovany mnohdy jímali a prodávali do otroctví jiní Slované. Češi desátého století v tom byli podle všeho mistry.

Spiknutí slovenských luteránů

Češi někdy rádi připomínají, že slovanskou vzájemnost vymysleli oni – a hned dodají, že ji mysleli zcela jinak než ten zatracený ruský panslavismus. Jak už to tak bývá, pravda to je jen zčásti; spíše mají Češi zase jednu sklon přisvojovat si slovenskou minulost. Rané podoby diskursu o slovanské vzájemnosti bychom totiž asi nejvýstižněji mohli popsat jako spiknutí slovenských evangelíků.

Prvním z nich byl pochopitelně Ján Kollár. Jak ve svém mohutném a nedopsaném hejtu *Vývoj a zločiny panslavismu* (časopisecky 1993–1994, knižně 2011) připomněl Václav Černý, Kollár se láskou ke slovanství nakazil na studiích v Německu. Byl svědkem tamního německého obrození, které bylo dozvukem válek s Francií; měl se roku 1817 zúčastnit i lutherovských slavností u hradu Wartburgu, které skončily nejen odříkáváním modliteb za spásu Německa, ale také pálením konzervativních a „neněmeckých“ knih v ohni.

Kollár v Německu poznal také svou lásku, o níž posléze psal jako o „Míně“, předobrazu slovanské ženy. Friederika Wilhelmina Schmidt byla ovšem Němka z rodiny protestantského pastora, který sňatku nepřál. Kollár na ni vydržel čekat sedmnáct let a dokázal sám sobě namluvit, že určitě pochází z rodu poněmčených Slovanů. Těžko říct, zda to namluvil i jí, česky ani slovensky se každopádně nikdy nenaučila a dceru Ludmilu, kterou s pěvcem slovanství měla, vychovávala německy.

Kollár proslul především pokusem vyzpívat slovanskou vzájemnost v elegických distichách a sonetech, tedy formách převzatých z neslovanských jazyků. Zejména v prvním případě to v důsledku toho až legendárně skřípalo. Milosrdné zapomnění překrylo některé jeho „vědecké“ výzkumy, zejména snahu objevit slovanské stopy v severní Itálii a dokázat slovanský původ Etrusků.

Dalším významným (a mnohem serióznějším) slovanským vzdělavcem byl Pavel Josef Šafařík. Rovněž slovenský evangelík, protloukající se všelijak, včetně německé Jeny a Nového Sadu ve Vojvodině. Zkraje třicátých let přišel do Prahy, kde se čeští vzdělanci složili na slovanskou posilu, ovšem pod podmínkou, kterou mu řekl dost jasně jeho drahý český kolega František Palacký: „od teď, cokoliv

budete psát, budete to psát jen v českém jazyce“. Dnes se nějak podobně nakupují fotbalisté, tehdy se podobnými nákupy utvářel český národ.

Produktem slovenské interakce s Prahou byla i nejrozšířenější hymna slovanské vzájemnosti – příznačně se původně jmenovala „Hej Slováci“. Napsal ji slovenský evangelický kněz Samuel Tomášik, znechucený ze své návštěvy Prahy roku 1834, jako výraz smutku z toho, že se v očekávané „perle Slovanstva“ mluvilo víc německy než česky. Píseň se posléze masově rozšířila a stala se postupně hymnou panslavistického hnutí, českého Sokola, Tisovy Slovenské republiky za druhé světové války (pod svým původním názvem), poválečné socialistické Jugoslávie i jejího srbsko-černohorského zbytku.

Když se bratři setkají

Jak se často připomíná, česká politika se zejména pod vlivem Karla Havlíčka Borovského a Františka Palackého od panslavismu odvrátila. Havlíček odpověděl na heslo „Nejsi-li Slovan, nejsi Čech“ dost jasnými verši: „Jsem-li Slovan, jsem-li Čech,/ co se na to ptáte?/ Jsem-li s vámi, proti vám,/ což tak o to dbáte?/ Zde můj pevný úmysl je vysloven:/ věčně vám chci býti ve všem neroven,/ a náleželi jíměno „člověk“ vám,/ člověčenství milerád se odříkám.“

Právě Praha se přitom stala roku 1848 dějištěm prvního slovanského sjezdu. Je ovšem příznačné, že se zde Slované především nemohli shodnout, zda podporovat Rakousko, nebo se přidat k revoluci, ani jak se postavit k ruské monarchii. Rusové byli na sjezdu ostatně jen dva, jeden pravoslavný pop – a radikálně demokratický revolucionář Michail Bakunin. Než stačil sjezd dojít k nějakým závěrům, předčasně ho ukončila revoluce a jeho účastníci se rozešli, kam je srdce táhlo. Někteří, jako Palacký, se jali revolucionáře uklidňovat, jiní, jako Bakunin, si s nimi šli zastřílet na barikádě...

Více než půl roku po událostech, v lednu 1849 vyšel v Novinách Lípy slovanské na pokračování *Hlas k Slovanům* „od ruského vlastimila Michala Bakunina, úda sjezdu Slovanského v Praze“. V textu, který vyšel původně německy, Bakunin nastínil svou představu slovanské politiky: jasně se přidat k evropské revoluci proti kontrarevoluci, s cílem „volnost, rovnost a bratrství všech národů“ a „evropské federace republik“. Slovany Bakunin vyzýval k překonání všech dosavadních rozporů, k pomoci německé a maďarské revoluci i k boji za rozbití ruské a rakouské říše. „Hvězda revoluce nádherně se vznese v Moskvě z moře krve a ohně, a stane se vůdkyní a spásou celého člověčenstva,“ prorokoval Bakunin. I on používal různé esencialistické představy o slovanské měkkosti, mírnosti a bezstátnosti, nebylo ale jasné, k čemu je vlastně potřeboval, když jeho cílem byla univerzální revoluce.

Bakuninova vize nepřesvědčila, distancoval se od ní i její překladatel. Většina českých a slovenských Slovanů se tehdy dělila na ty, kteří očekávali záchranu od Rakouska, a na ty, kteří ji čekali od Ruska. I ti, kteří byli Bakuninovi ještě o rok dříve blízko, jako třeba Slovák Ludovít Štúr, vnímali maďarskou revoluci jako bezprostřední hrozbu; byla pro ně nástupem agresivní maďarizace, nikoli bratrskou vzpourou za svobodu. Zatímco Bakunin usiloval neúspěšně rozpoutat revoluci v Praze a skončil po revoluci v Drážďanech jako vězeň ruského cara, Štúr se snažil přispět k porážce maďarské revoluce. Když Bakunin po mnoha letech utekl z vyhnanství, vyvinul se brzy k revolučnímu socialismu a anarchismu. Štúr už byl v té době mrtev a zanechal po sobě pozoruhodný konzervativní spisek *Slovanstvo a svět budoucnosti*. Tento text, vydaný až posmrtně, poprvé ruský

O dějinách jednoho panhnutí

na slovanský sjezd v Moskvě 1867, předjímал mnohem lépe budoucnost všeslovanství: „Rusko má moc, obrovskou moc a kým aj poslanie a právo rozmetat všetky slovanské separatistické tendencie a nárokovat si na hegemoniu v celej rodine slovanských národov.“ Ve Štúrově spisku se projevuje i další zneklidňující element panslavismu, totiž antisemitismus (prost ho nebyl ani Bakunin, ale neprojevoval jej ve svých politických textech). Skutečnými mysliteli panslavismu se tu však pochopitelně už nestávají buditelé malých národů, ale spíš lidé, kteří chtějí být ideology říše, například ruský biolog a historický ideolog Nikolaj Danilevskij.

Logika panhnutí

Asi nejkrutější a nejvýmluvnější portrét panslavismu zanechala Hannah Arendt v jedné kapitole *Původu totalitarismu* (1951, česky 1996). Společně s pangermanismem jej označuje za „kontinentální nacionalismus“ a srovnává ho s imperialismy zámořských kolonizátorů, Británie či Francie. Zatímco tato impéria byla založena na oddělení domácího řádu a brutality v koloniích (domů se tato brutalita pochopitelně vracela, ale často až posléze a zprostředkovaně), opoždění reprezentanti evropského imperialismu žádnou jasnou mezeru mezi domovem a objektem expanze neměli. Když začali napodobovat koloniální panství, snažili se především ovládnout širší území na pevnině. Arendt připomíná, že někteří pangermáni navrhovali chovat se k jiným národům, jako třeba k Čechům, Polákům, Italům či Rusům, prostě jako k původním obyvatelům v koloniích (mohla klidně podobně jako Timothy Snyder citovat Hitlerův výrok „Volha je naše Mississippi“). Panslavismus zdánlivě nemá tak jasnou koloniální ambici. Ve skutečnosti je ale možné najít řadu koloniálních rysů nejen v ruském vztahu k upadající Osmanské říši, ale také v ruské expanzi na východ. Stačí vzpomenout na slova Dostojevského, velkého spisovatele, jehož panslavismus

proměnil v šovinistického štváče: „V Evropě jsme pochlebovači a otroky, ale do Asie vstupujeme jako páni.“

Podle Hannah Arendt ale nebyly pangermanismus a panslavismus pouhými šovinistickými a imperialistickými nacionalismy. Představovaly něco víc: chybějící vývojový článek na cestě k totalitarismům 20. století. Právě jim podle ní nacismus a stalinismus vděčily vůbec nejvíc. Panhnutí totiž nebyla pouhý nacionalismus, ale „kmenový nacionalismus“. Národ tu byl redukován zpět na „kmen“ (ať už jim byli Germáni či Slované), lokální historie a kultura překryta etnickou „podstatou“ a údajným biologickým substrátem. „Šovinistická mystika“ pěstovaná panhnutími spojovala neurčité vize počátku s vizí velké budoucnosti. Tato budoucnost přitom byla *kdo s koho*, možnosti kontinentální expanze byly omezené a cesty obou panhnutí na sebe musely nevyhnutelně narážet. Nikoli náhodou hrál v obou panhnutích roli antisemitismus: Židé byli v paranoidních fantaziích zpodobňováni jako nositelé „světovlády“, a přitom právě o tu daná hnutí usilovala.

Zatímco národ mohl, aspoň v určitém svém pojetí, být věcí volby a kulturní tvorby, panhnutí podle Arendt nabízela prostě „plemenou“ biologickou identifikaci. Kdo je „Germánem“ či „Slovanem“, rozhoduje sama příroda – a její pohotoví vykladači rádi přispěchají s vysvětlením, co je „podstata“ slovanství a germánství, a co tedy takové zařazení znamená. Jednu věc znamená jistě: nezbytnost bezohlednosti, protože v takto rozvrženém světě se hraje o vše. Pangermanismus i panslavismus, říká autorka, jsou charakteristické „bezzákonností“, pohrdáním zákony i jakýmkoli jinými limity pro prosazení své „posvátné“ vůle, právě tak jako stranami a politikou. Panslavisté a pangermáni tvořili „hnutí“, s vůlí po neomezené moci.

Popis Hannah Arendt je přesvědčivý; její vůle k symetrizaci už méně. Autorka přehlíží, že Rusko bylo přece jen o poznání opoždějším členem evropské „civilizace“ než Německo a ruská říše vždy představovala, slovy

Vjačeslava Morozova, „subalterní impérium“. Panslovanství po většinu času nevystupovalo se stejným typem kvazivědecké nabubřelosti jako pangermanismus, jako rovnocenný vyzyvatel Francie či Velké Británie. Místo toho se mnohem víc snažilo pózovat v roli mystické duchovní „hloubky“, která odporuje západní „prázdnotě“.

Pozoruhodné je také to, že alternativu k tribálně nacionalistickému třštění Arendt spatřuje v anglosaském politickém systému. Vzhledem k době, kdy svou knihu psala, je to srozumitelné. Ale čist stejný text v posledních letech působil zvláště. Neoživila se nakonec právě v Británii a v USA v osobách Donalda Trumpa a Borise Johnsona řada rysů, které autorka odhalila v panslavismu a pangermanismu, především ona vůle stát za svou skupinou bez ohledu na cokoli či skluz k tribalismu (v případě Trumpa už celkem nepokrytě adorace bílé rasy)?

Buď jak buď, odkaz klasického panslavismu může dnešním emancipačním a dekolonizačním hnutím předvést především to, že i myšlenky utlačovaných se mohou snadno stát myšlenkami utlačovatelskými, že stavět na jakékoli podstatě, a zejména té spojené s etnicitou, může být pěkně ošidné. To jistě platí i pro dnešní renesanci panslavismu, stejně jako pro jeho mladšího bratra, eurasianismus (který vznikl, když v sobě část meziválečné ruské emigrace doplnila slovanský šovinismus nově objevenou hrdostí také na své údajné mongolské kořeny).

Západ Východu a východ Západu

S takovými dějinami se nejde divit, že mluvit o slovanství není v našich podmínkách příliš cool. Inspirativní je pak přístup polské literární vědkyně Marie Janion (viz A2 č. 20/2020), rozvíjený v knize *Niesamowita Słowiańszczyzna* (Znepokojivé slovanství, 2006), která se pokouší propojit slovanské kořeny středoevropských zemí s postkoloniální teorií a zároveň promyšlet otázky identity tak, aby neupadla ani do nacionalismu, ani do nekritického prozápadního liberálníhoho

prázdná. Janion se nevěnuje módě liberálů po roce 1989, všelijakému „boření mýtů“. Hlásí se místo toho k projektu Thomase Manna: „vyrvat mýtus z rukou fašistů“. V návaznosti na polské romantiky 19. století se vrací k polskému pohanství a ptá se, jaké důsledky měla původní kolonizace raného středověku: christianizace.

Proč vlastně naše společnosti znají mnohem lépe antickou nebo i keltskou či vikinskou mytologii než mýty dávných Slovanů, ptá se Janion. Od těchto jednoduchých otázek se propracovává k hlubším vrstvám našeho odcizení a studu. Distance od slovanství bývá často propojená s protiruskou xenofobií, která ve skutečnosti útočí na některé aspekty nás samotných. Skrývá ale také komplex vůči Západu, ať už se projevuje horečnou imitací, nebo naopak zakomplexovanou agresivní kritikou (zhruba v duchu, jaký dnes slyšíme častěji a častěji od lidí, jako jsou Jiří Peňás či Alexandr Vondra, nebo jiných četných Kaczyňski-versteherů: my jsme víc Západ než vy, my si západní hodnoty vybojovali, vy je pouze zdědili). Obojímu chybí otevřenost k zajímavým možnostem vlastní situace: Polsko v podání Janion je (a dodejme, že Česko, když se bude trochu snažit, také může být) „východ Západu“ a „západ Východu“, meziprostor, který může dokázat být prostorem porozumění.

Nejde o to „objevit svou pravou identitu“ v etnicitě či romantizované minulosti, ale ani to ji odmítat a vidět v ní kořen svých problémů, především nutnosti žít mezi nemilovanými spoluobčany. Do zápasů v bahně mezi Davidem Černým a Vladimírem Putinem se nemá smysl zapojovat. Volit mezi sebenávistným a do sebe zamilovaným rasistou je jako skočit do zdi. Ke slovanství má smysl vrátit se prostě jako k jedné z mnoha zajímavých pozorovatelem, odkud se lze dívat na svět. Je to pozorovatelná zpustlá, opuštěná a pohled z ní je často doprovázen zcela zavádějícím výkladem. Právě proto však má smysl se k ní vracet.

Autor je politolog a publicista.

Viktor Michajlovič Vasněcov: Bohatýři, 1881–1898

Se Stanislavem Tumisem o propagandě a spojení mezi Slovany

rusofilství, lásky a vděku československého lidu k Sovětskému svazu za osvobození v roce 1945 přetrvávaly. V tehdejších dobových interpretacích se prosadila i myšlenka, že bolševická revoluce pomohla osvobodit naše země z habsburského útlaku, a přispěla tak ke vzniku československého státu. Rusové tak splnili svou historickou misi, když vlastně dvakrát zbavili za cenu nesmírných obětí slovanské národy německé poroby. V socialistickém Československu pak měly osobnosti českých a československých dějin, které patřily k průkopníkům a propagátorům bratrství slovanských národů a podporovatelům panslavismu, novoslovanství či rusofilie, jako byli Ján Kollár či Karel Kramář, výsadní postavení a byl zdůrazňován jejich přínos v podpoře bratrských svazků těchto dvou národů. Tyto tendence jsou jasně patrné i u panslovanských spolků působících v České republice, které tyto klíčové osobnosti připomínají a interpretují jejich přínos ve velmi podobném diskursu jako v dobách socialistického Československa.

Jaký je vztah novodobého panslavismu k rasismu v podobě bílého supremacismu, jenž vnímá Rusko jako poslední hráz vůči dekadentnímu a multikulturalistickému Západu?

Pokud bílý supremacismus, který se ve Spojených státech rozvíjel od padesátých a šedesátých let v reakci na procesy desegregace,

zjednodušeně definujeme jako myšlenku uchovat ve vlastním státě majoritu své rasy, kultury, tradic a skupinových zájmů a nestat se v zemi svých praotců menšinou, potom má s hodnotami novodobého panslavismu mnoho společných průsečíků. Bílý supremacismus navíc nezdůrazňuje jen barvu kůže či rasu, ale také záležitosti vycházející ze sociálního darwinismu a eugeniky. Novodobý ruský panslavismus vychází z tradičních ruských hodnot, založených na pravoslavném křesťanství a kultuře, ruském, a dokonce i sovětském kolektivismu, tradiční patriarchální rodině, a proto není překvapením, že odmítá všechny „deviace“ Západu, reprezentované globalismem, multikulturalismem, morálním nihilismem, tolerancí k LGBT+ komunitě, „fašistickou“ Ukrajinou... Proto se i jejich akcí účastní představitelé separatistické Doněcké i Luhanské lidové republiky. Informovaného znalce nemohou překvapit ani silné antisemitské projevy, konspirační sionistické teorie, spolupráce s ultrapravicovými fašistickými subjekty (v České republice například s nechvalně známou nacionálněsocialistickou Národní demokracií) či organizování dezinformačních webů. V této souvislosti je velmi zajímavé, že například členové Izborského klubu „vzali na milost“ islám a tvrdí, že obě náboženství hlásají božskou spravedlnost a stanou se základem eurasijské ideologie. Pozoruhodná je taktéž jejich snaha smířit „rudé“ a „bílé“ Rusko, které má čelit hrozbě

západního liberalismu. Drtivá většina výše zmíněných hodnot má obrovskou přitažlivost nejen pro integrální rasisty a zastánce bílého supremacismu, ale i pro méně vyhraněné odpůrce míchání ras a kultur, což mělo například v České republice silný ohlas v diskusích o vpuštění migrantů do země na konci minulého desetiletí. Proto se mnohým může Rusko jevit jako poslední hráz vůči dekadentnímu Západu.

Takže bizarní spojení panslavistů, které zahrnuje konspirátory, ale i otevřené antisemity a bojovníky za svobodu, není zas tak překvapivé...

Toto „bizarní spojení“ má svou logiku, neboť spojuje dohromady všechny, kteří mají obavu z bezbřezé tolerantní liberální demokracie a globální společnosti, jež podle nich ohrožují samu podstatu západní civilizace. Ve „svatém“ boji proti této „smrtné hrozbě“ je ospravedlnitelné spojit se s kýmkoli a použít všech dostupných prostředků k její porážce. Proto spolu mohou spolupracovat přesvědčení antisemité, fašisté, a dokonce nacisté s lidmi, kteří jejich přesvědčení nemusejí zcela sdílet, nicméně rozumějí si ve společném strachu z věcí, jimiž je „dekadentní“ Západ ohrožuje. Jistě se mezi přívrženci tohoto „svatého“ boje najdou ti, kteří mohou tyto instinkty jen populisticky a pragmaticky využívat pro své cíle, drtivá většina těch, kteří tuto logiku přijali, však těmto předpokladům věří a promítá tento strach do svého jednání. Nebezpečí spočívá v tom, že s touto ideologií již byla většina obyvatel České republiky i dalších západních států konfrontována a řada z jejich myšlenek je pro mnohé přitažlivá a má hluboký dopad na jejich uvažování.

Ruský panslavismus úzce souvisí s pravoslavím. Lze v relativně ateistické České republice, kde pravoslavný ritus nikdy nebyl příliš silný, pozorovat zvýšenou aktivitu představitelů této církve?

Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, jak zní oficiální název této autokefální [samostatné] církve, čelí v posledním desetiletí především řadě skandálů, které souvisejí zejména s kontroverzním chováním jejich tří posledních arcibiskupů, takže u veřejnosti je její obraz krajně nepopulární. V období socialismu byla církev samozřejmě úzce propojena s Moskevským patriarchátem, nicméně po sametové revoluci se začala sbližovat daleko více s Cařihradským patriarchátem, usilujícím o sblížení východní a západní církve. V posledním desetiletí se však vedení církve, asi i díky vlivu rostoucí ruské emigrace v České republice a na Slovensku, začalo znovu napojovat na Moskevský patriarchát, což nakonec vyvrcholilo dosazením kontroverzního slovenského arcibiskupa Michala Dandára, v šedesátých letech absolventa Leningradské teologické akademie a poté vědomého spolupracovníka StB, do čela církve. Vliv Moskevského patriarchátu, který je jedním z garantů a inspirátorů výše představených panslovanských hodnot, na pravoslavné elity v České republice a na Slovensku je nepochybný a odráží se i mezi řadovými věřícími, byť v kontextu celé české společnosti je spíše marginální.

Jak si v novém panslavismu stojí další slovanské národy? Už v 19. století do něj moc nezapadlo Polsko, a to se patrně nezměnilo ani dnes...

V Polsku se panslavistické ideje a rusofilské tendence od 19. století neprosazovaly prostě proto, že velké části Polska se staly od konce 18. století součástí Ruského impéria, které stálo v cestě jeho snaze po nezávislosti. A ve 20. století byly vztahy obou národů

velmi bolestné. Poláci jsou tudíž i dnes vůči Rusku a jeho propagandě daleko obezřetnější než třeba Češi. Obecně lze konstatovat, že nejbližší k Rusku a novému panslavismu mají některé slovanské národy bývalého Sovětského svazu, zejména Bělorusové a také část pro-ruských Ukrajinců, a dále pravoslavní Slované na Balkánském poloostrově, především Srbové, jichž se Rusko od devadesátých let zastávalo i v jejich nárocích za válek v bývalé Jugoslávii. I dnes velmi často mezi ruskými panslavisty rezonuje požadavek na navrácení Kosova pod pravomoc Bělehradu.

Zdá se, že ještě více než v Česku myšlenky slovanské vzájemnosti v současnosti rezonují v převážně katolickém Slovensku. Čím to je?

Domnívám se, že to může souviset se slovenským nacionalismem, který se pojí s převážně etnickým pojmáním národa a historicky se vymezoval zejména vůči Maďarům. Národovecké a nacionalistické strany se od počátku nezávislého státu výrazně prosazovaly ve velké politice a zdůrazňování slovanské identity a sounáležitosti se slovanskými národy hraje dodnes ve slovenské politice mnohem důležitější roli než například v politice české.

Jsou cíle všeslovanství v etnicky dominantně slovanských státech EU pouze rozbíječské, podobně jako cíle ruských „trollích farem“, nebo můžeme čekat, že se nový panslavismus vzepne k nějakému skutečnému politickému projektu?

Již dějiny 19. století nás jasně poučily, že od panslavismu, zejména toho agresivního, lze stěží očekávat nějaký skutečně funkční politický projekt. Dokonce i ruští carové druhé poloviny 19. století se snažili držet si od něj odstup. Typickým příkladem byla balkánská krize v letech 1875–1878, kdy se agresivním panslavistickým agitátorům podařilo vtáhnout proti vůli cara Alexandra II. Rusko do války na Balkáně s Osmanskou říší. Panslavismus má obrovský mobilizační potenciál, v tom spočívá jeho síla. Může se stát mocnou propagandistickou silou a přesvědčit mnoho lidí pro své cíle. Představa realizace nějakého životaschopného politického projektu postaveného na koncepci slovanské vzájemnosti je ale naprosto iluzorní. Slované jako celek jsou příliš fragmentovaní. Mohou spolupracovat, mohou k sobě cítit sympatie, mohou se podpořit, ale to je vše. Ještě více to platí pro současnost, kdy se politické projekty v Evropě a politická spolupráce zakládají na pragmatických zájmech, nikoli na idealistických vizích etnické vzájemnosti. Koneckonců to platí navzdory jeho rétorice i pro samotné Rusko.

Stanislav Tumis. Foto z osobního archivu

Stanislav Tumis (nar. 1971) je historik. Působí jako ředitel Ústavu východoevropských studií na FF UK. Zabývá se především dějinami Ukrajiny a Ruska ve 20. století, ale také současnými politickými jevy postsovětského prostoru.

JESTLI JE TI Z TOHO SMUTNO, TAK PŘIJDĚ K NÁM

Krátké povídky Báry Bažantové vykreslují v atmosféře „marasmu, sociální i ekologický katastrofy“ portréty lidí, kteří se vymykají šosáckým představám o „slušných“ lidech. Popisují každodenní i vypjaté momenty ze životů blízko okraje, které plynou nespoutaně a plně, ale současně jsou bezradné a ztracené.

Jestli je ti z toho smutno, tak přijď k nám

Hodiny se vlečou a měsíce, roky mezitím neúprosně cválají ztichlými městy i odhlučněnou krajinou. Pod okna Paláce Morava se rozprostírá brownfield s hromadou odpadků. Jsou koncentrovány hlavně na jednom místě, tam, kde minulý léto někdo bydlel. Možná to tam zůstalo po něm. Možná to nejsou odpadky, ale majetek. Z vlastní zkušenosti vím, že to, co někdo pokládá za hromadu harampádí, může pro druhého být truhla plná pokladů, ošacení, materiálu. Když člověk žije v bídě, věci nemají dlouhou dobu trvanlivosti, a když už se podaří je přechovávat, začínou vypadat jako smetí. Barvy vyblednou, železo zreziví, dřevo zetleje a všechno nasákne pachem potu, prachu i ulice. Oblečení jako by bylo věčně navlhlé a pod vrstvy svetrů se jenom těžko dostává teplo. To ze slunce i to lidský. Hroší kůže, kterou vytvoří chudoba a nekončící nedostatky, drží lidi, co jsou blízko u dna, dál od těch ostatních, strach ze všech stran vytváří tlustou clonu před bolestivými zraněními a pocitem ponížení.

Těžký udržovat tempo a morálku v tomhle podivně neohraničeném bezčasí. Práce je málo, vemů je málo. Málo je lásky, zpívají bratři Nedvědové v tý blbý písničce.

Moji cigánský známí z Hvězdový nemají doma pračku. Totiž nejen pračku, nemají hlavně teplou vodu. Zjistila jsem to, když jsem u nich jedno odpoledne vyčesávala jejich dětem vši. Šest dětských hlaviček, každá jedna hlavička plná hustejch černejch vlasů. To nejmenší mělo kůži rozškrábanou do krve a v těch krvavejch ostrůvcích si brouci udělali hnízda a sotva jsem rozhrábla vlasy, začaly se džuvy panicky hemžit a dítě začalo plakat usedavým pláčem. Z kuchyně od mobilního telefonu se ozývalo klení v jejich jazyce.

„Máma nadává,“ koukla na mě jedna z těch starších, oči jako vždycky smrtelně vážný.

„Najdi nůžky.“ Odběhla do kuchyně, a jak otevřela dveře klikou, co z nich neustále vypadávala, vběhlo do koupelny několik dalších.

„Teď já, můžu?“ kluci si svlíkali tričko a strkali se ve dveřích.

„Ne, vypadni.“

Máma vstala od stolu a s telefonem v ruce přišla do koupelny. Lampička, kterou jsme nainstalovali za trubku od netekoucí vody, aby v koupelně bylo aspoň nějaký světlo, se svezla ke stěně.

„Co je?“ potáhla z cigarety, kterou si ode mě vyprosila.

„Já ji ostříhám.“

„Né, nestříhej ji...“

„Má všude strupy, nemůžu to vyčesat.“ Malá si promnula oči, kolem nich červený kruhy a na dlouhejch řasách vajíčka od těch brouků.

Máma znovu potáhla z cigarety a odešla zpátky do kuchyně.

„Máme jenom tyhle,“ vrátila se starší z holek a podala mi ztupělý nůžky na nehty. No jo, musíme pracovat s tím, co dostaneme, zazněl mi v hlavě hlas Márinky. Malý tělíčko se otřásalo návalama emocí, zimou, bolestí a nenávistí vůči mně i džuvám. Temný a hluboký oči ostatních dětí mě sledovaly, zatímco poskakovaly kolem a všechny najednou nepřetržitě pořvávaly, kdo může jít další, kdo může jít spát k nám domu, kdy pojedeme na výlet do Prahy a jestli můžou pustit písničku. Po miki-ně i po rukách mi lezly džuvy a starší děti je chytaly hbitými prstíčkama a házely do umyvadla plnýho černejch vlasů a dalších polomrtvejch brouků.

Po několika hodinách jsme vyšli z temně-lý koupelny, oblíkla jsem je a odcházeli jsme.

„Ještě nechod, něco si chci stáhnout ještě.“ Máma ve dveřích nepřítomně koukala do telefonu a džuvy se pomalu přiopile sáply z umyvadla do hromady triček na podlaze. „V pondělí jdu k doktorce, budu mít dvojčata, víc...“

Nechci to vědět.

„Aha, nojo... Tak my už jdem,“ vycouvám ze dveří.

Šli jsme po ulici a děti začaly zpívat.

Šli jsme nahoru od dětský nemocnice a na rohu byl dům s lešením a na něm stáli dělníci. Zastavili se v práci a koukali dolu na ty děcka, opírali se o konstrukci a otáčeli hlavy. A oni to věděli, ty malý, a zpívali z hlubin svého nitra cigánský písně a tančili s rukama nad hlavou, blejskali po dělnících i kolemjdoucích černýma očima. A já, i když ve vlasech nemam džuvy a v koupelně mi svítí světlo, i když mi doma teče teplá voda a na rozdíl od nich můžu jíst, když chci, nejen oběd, ale i večeri, nezpívala jsem ani netančila, otevřela jsem do široka oči a viděla, že celá ulice od vily až na stadión je zalitá studeným sluncem.

Triptych

Na nepoužívaným nákladovým nádraží stojí velká budova, která už dávno neplní svoji původní funkci. Z kanceláří zůstaly jenom nepříjemně ostrý zářivky, starý zažloutlý kachličky na záchodech a koberec, do kterého byla zašlapaná nejmíň desetiletá špína nádražního ruchu. Venku za oknem projíždějí tramvaje od noci do rána a pak zase od rána do noci, a když jedou obzvlášť rychle, rozcinkají tenký skla okenních tabulí, co tvoří celou jednu stěnu pokoje. Ve vzduchu uvnitř je cítit terpentýn a akrylový barvy a na stole jsou náhodně rozmístěný hromádky vajglů z cigaret. Slunce jako by ten den ani nevstalo, a tak i Násilník ležel zabalenej v růžově potažený dučně a spal neklidným spánkem, občas něco nezřetelného zamumlal, čelo měl zkrabacený. Vzbudily ho tupý rány ozývající se z vedlejšího pokoje a řev.

„Co děláš, ty vole? Seš úplně šílená?“

„Sem úplně nasraná, kurva.“

„Jestli tady něco zničíš, ty krávo, tak tě vytáhnou ven za vlasy.“

Pak začal odněkud vyzvánět telefon nesnesitelnou melodii a bouchání a jakot vystřídaly zvuky tlumeného hovoru a za chvíli ticho. Násilník se převálil na posteli. Uvnitř bylo všechno úplně stejně neutěšený jako venku. Ocelový nebe skoro těsně nad hlavou, že člověk cítil jeho tíhu, a na studený podlaze, stejně jako na špinavý matraci, se válely rozházený kousky všemožného bordelu a neumytý nádobí s nazelenalou plísní.

„Násilníku! Pocem, prosim!“ volá jeden z hlasů, ten klučíči. Zněl naléhavě.

Násilník trochu nerad vešel do pokoje. V koberci rozšlapaná hlína z velkého květináče, co dřív pravděpodobně stál na nočním stolku, a na zemi se válí jeho dva kámoši a rvou se.

Matyáš byl zvyklej se prát. Byl drzej a vzrůstem malej kluk a lidi se neostýchali ho praštit, když je provokoval. A on je provokoval často. Jana ležela pod ním, držel ji pod krkem, vlasy měla rozčuchaný a v očích se jí lesklo šílenství. Když Násilník přišel do pokoje, Matyáš ji pustil a ustoupil o několik kroků dál. Požár byl na chvíli uhašenej nějakou tichou mírovou dohodou a přítomností svědka. O pár chvil později už oba zase seděli naproti sobě a snažili se povídat si, i když v každým z nich pořád zuřila bouře.

„Já nemam žádný kámoše.“

„Cože? Co to meleš?“

„Hele, já mám rád lidi, jo, myslim, že je důležitý jim pomáhat, ale žádný vazby... Sem sám, chápeš. Nepotřebuju vás.“

Jana převalovala v hlavě pochybnosti, nechápala, měla dojem, že se jí Matyáš vzdaluje

někam do prázdna. Vedle v pokoji Násilník už po tisíci přecházel sem a tam a kouřil jedno cigo za druhým, vysoké a hubený, s tenkýma pavoučíma končetinama. Pochodoval a každý nadechnutí chutnalo jako popel. Když se zastavil, koukal skrz špinavý okna ven na prosklený domy táhnoucí se podél tramvajových kolejí. Pak se vytrhnul z meditace, jako by najednou někdo zazvonil na zvonek, šknul sebou a šel vedle pro tu bláznivou holku, vedle který včera usínal.

„Musim jít, poď, ukážu ti, kde schovávám klíč.“

Tvářil se nešťastně a Jana s ním skoro ani nesoucíť, jak je šílená. Dovedl ji dolů a ukázal na kámen opracovanej do tvaru krychle.

„Tady.“

Objali se a bylo to studený. Otočili se k sobě žádama a Násilník na chvíli přitlačil víčka těsně k sobě.

Násilník

V krámě byla fronta až k mrazákům. Lidi přeshlapovali netrpělivě na místě, zatímco paní vepředu využila sobotní nákupy k navázání hovoru s kýmkoli, kdo není její jezevčík.

„A nemáte tu jinou tatarku? Víte, ne tuhle drahou...“ Holka za kasou, který mohlo být tak patnáct, pro jistotu nezvedla hlavu: „Není, jenom tahle.“ Paní se nevzdávala: „A to mýdlo s jelenem?“ Holka hypnotizovala obrazovku se záznamem kamerového systému, jako by sledovala napínavou detektivku: „Taky není.“

„Já ho nemůžu nikde sehnat.“ Násilník koukal tupým pohledem do hromady banánů a tak napůl si uvědomoval, jak se pomalu odpojuje. V hlavě se mu všechno rýmovalo a on se snažil rozplíst ty verše a pověsit je na nějakou plynulejší nit myšlenek, ale nešlo to a on cítil, že se spíš rozsype, než aby se mu to podařilo navlíknout.

„Si na řadě,“ drknul mu kluk z fronty ze zadu do ramene. Násilník se na něj podíval, položil svůj nákup na policičku se sušeným ovocem a s nepřítomným výrazem vyšel ven. Přesul ulici, a aniž by tam měl namířeno, za chvíli už zase chodil u sebe v pokoji z rohu do rohu a kouřil cigára. Mysl splejtala myšlenky do rýmů a dlouhý paže litaly kolem pokrouceného těla, jako by gestikulovaly v tichý hádce jedna proti druhý. Ostrej zvuk budíku ho za chvíli vytrhnul z jeho koleček a on na sebe hodil bundu a vyrazil směrem na nádraží, do vlaku, do klubu... Cestou kolem něj se míhali lidi a stromy a dopravní prostředky a slova uvnitř se pořád veršovaly. Čím víc se snažil je neposlouchat, tím intenzivněji na něj křičely. Cítil se jako v pasti, kterou nastrožil sám na sebe. Když dorazil na místo, někdo mu nabídnul práska ze žárovky a on bezmyšlenkovitě nasál kouř. Obzor se zamlžil a všechno napětí povolilo. Rozhlídnul se a viděl kolem kámoše, pódium, mikrofon a ruku, která mu ho podává a říká: „... jedeš!“ Přebral štafetu a pozornost lidí v sále se obrátila jeho směrem. Hlas, co mu předtim zněl v hlavě, byl najednou i mimo ni, akorát nerýmoval, jenom chrлил slova, který v tu stejnou chvíli mizely ze záznamů jeho paměti někam pryč, jako lavina, co se utrhně a nedá se zastavit. Připadalo mu to jako vteřina, ale když zvednul hlavu, zjistil, že kolem něj už nikdo není. Nikdo kromě kámoše Jimba, kterej se hlasitě směje a doslova se popadá za břicho. Mrknul na zvukaře a ten vypnul beat.

Ještě pár dalších hodin pak seděl se Smradem na baru, a když začalo svítat, sednul na vlak zpátky domů. Když vystoupil na Hlaváku, jako by najednou někdo zhasnul tu žárovku, ze který na začátku večera tahal kouř. Milha se roztoustila a pod ní se obnažila stejně šedá obloha, s jakou se včera loučil. Ranní

WWW.KINONAHRANICI.CZ

23. KINO NA HRANICI / GRANICY

FILMOVÁ PŘEHLEDKA

30. 7 – 4. 8. 2021

ČESKÝ TĚŠÍN / CIESZYN

Bára Bažantová

chlad mu zalezl pod košili a pot z chemikálií, co ho předtím hřál, začíná najednou mrazit. Myslí se rozlíhají útržky hovorů předchozí noci, a když se do nich zaposlouchá, jako by chtěl sám sebe zkoušet, zjistí, že se všechny rýmujou.

Jana

Jana se dovlíkla k tramvaji následovaná svojí věrnou fenou Světou. Ponořená do šedivého oparu myšlenek seděla na šedivý sedačce a pak vystoupila z tramvaje a vyškrábala se na kopec. Prošla malým lesíkem po ušlapané cestě a ocitla se na starém fotbalovém hřišti. Parkovala na něm spousta obytnáků a maringotek a kolem nich se válely hromady nejrůznějšího harampádí. Starý dveře, zrezlý kusy železa, polorozpadlej nábytek. Zpoza zeleného nákladáku se ozývalo věčně vztekly kejhání hus. Jana zhluboka vydechla. Na rozježděný hlině se lesknou černočerný kaluže s duhovýma okama a všechno to dohromady vytváří atmosféru marasmu, sociální i ekologický katastrofy. Přes hřiště prošla holka v kloboučku a tyrkysovejch gumácích, zamávala na Janu a z rukou jí na rozježděnou zem popadaly kusy čerstvě vypraného oblečení. Černej pes ležící na verandě domku na kraji hřiště začal štěkat, husy se rozkejhaly jako o život a z dílny se ozvalo jiskření svářečky. Jana stála někde uprostřed toho neklidu a sahala si na kůži na obličej. Přišlo jí, že když přejeđe prstama kolem očí, její kůže se pod bríškama prstů měkce prohýbá. Život se tady žil rychle. „Ahoj...“ Stará Cikánka, co bydlela hned u vchodu do baráku, se okamžitě po pozdravu rozkašlala astmatickým kašlem a Jana toho využila, aby unikla hovoru a se soucitným výrazem se propířila do kuchyně. V kuchyni bylo všechno mastný a olepený, nad hnijící zeleninou poletovaly mouchy a kdysi krásnej Syřan s opálenou kůží zrovna vařil večeři. Jana si sedla na gauč ve společnosti a dírou po dveřích pozorovala jeho plynulý pohyb. Připadalo jí, jako by se vznášel kousek nad zemí, jak kmítal od ledničky ke sporáku a komponoval.

Seděla tam dlouho, místností se sem tam propířily různý přízraky lidí, co obývaly tyhle bažiny beznaděje, ale většinou jen propluly kolem a zase tápaly dál po smyčkách svého nekonečna. V kuchyni se objevil kluk, co s nim Jana občas spávala, aby jí nebylo tak smutno. Hodil po ní křivým úsměvem: „Ále, návštěva meziměsto. Co studium, princezno?“ Chvilí si těžkopádně vyměňovali slova. Ona mluvila o pocitu frustrace ve městě, kde všichni, co zná, žijou víceméně jen uvnitř institucí, on jí vyprávěl o ložiskách v motoru. Pak spolu ještě chvíli rozpačitě mlčeli, než ji vzal do jednoho z obytnáků a začal ji objímat. „Já nevím, jestli můžu,“ šeptala mu a připadalo jí, že musí i nemůže. Měla strach z blízkosti stejně tak, jako ji potřebovala. Nechala ho, aby se jí dotýkal. Moc dlouho to netrvalo a potom zas oba mlčeli. Leželi vedle sebe a Jana koukala na strop auta. Po chvíli se začla zvedat. „Co máš v plánu? Nechceš zůstat?“ Jeho smutný oči se do ní bezelstně vpíjely a jí z toho naskakovala husí kůže: „Musím ještě něco...“ Ani to nedořekla, asi že věděla, že to je lež a ne moc obstojná. Kouká na něj, mlčela a skrz to ticho prosakovalo studený prázdno. Vystoupilo odněkud zevnitř do prostoru a dalo se skoro nahmatat. „Mam tě moc rád, krásko.“ Cítila, jak se jí ta slova omotávají kolem krku a dusí ji, nevěděla, co na to říct. Nechala si do dlaně vmáčknot nějakou trávu a vypadla ven, kde trochu pršelo. Chvilí stála uprostřed bláta, na zádech batoh s kartáčkem na zuby. Čtěla by jít domu, ale neví, kde to je. Zavolala Matyášovi, byl nevrlej, řekl jí, že asi půjde do baru pro kluky a že tam ona asi chtít jít nebude,

vzhledem k tomu, že je holka, a položil telefon. Za chvíli přijela bílá dodávka a z ní vyskočila bujará postava: „Ahoj Jano, co vyvádíš? Nechceš jít radši někam dovnitř?“ Není si vůbec jistá, jestli vůbec něco chce a co by to tak mohlo být, ale její stín ji předběhne a ona ho následuje, jako kdyby taky byla jen přízrak. Lehne si na postel a kouká do stropu, zatímco jí teplý ruce pomalu a něžně sahají na stehna.

Matyáš

Když Jana i Násilník vypadli, Matyáš si zalezl zpátky do postele a přitáhnul si k sobě knihu, co ležela otevřená na stole. Je celá od hlíny. Začal si sám pro sebe nadávat, jak oprašoval jednotlivý stránky. Na uklidnění si ubalil

hledal nějaký rozptýlení od svojí solidně placený nudy. Matyáš si nechal bundu v šatně a posadil se na bar. O pár hodin, drinků a čar řízlýho speedu později si nechal vykouřit péro v místnůstce s košťatama. Když odešel z podzemí, venku se už rozednívalo a na ulici po sobě štekaly dvě lidský feny sprostý nadávky. Kdyby mohly, rozcupujou se. Matyáš vytáhnul sprej, co nosí s sebou v hluboký kapsě a začal po zešedlejších omítkách psát zprávy o stavu světa i vlastního vědomí. Značkoval si poctivě cestu zpátky domů a ani si neuvědomoval, že už je celkem ráno a všechno je vidět víc než v noci, hlavně to, co se nemá. Zastavilo u něj povědomý auto. Z auta skoro hbitě vyskočil strážce pořádku a zákona a přimáčknuł Matyáše na zem. Matyáš hlasitě křičel

Ilustrace Šimon Sýkora

jointa a do sluchátek pustil muziku. Za chvíli usnul, a když se probudil, venku už byla tma. Vyčistil si zuby, oblíknul poslední neroztrhaný triko a oholil si vousy. Do uší znova nasedl sluchátka a vyšel z nehostinného pokoje na stejně nehostinnou ulici. Coural se Žižkovem, když mu zavolala Jana. Pořád v něm vřela ranní hádka. Má ji rád, ale má jí taky dost, je nevyzpytatelná a chce všechno a hned. Trochu ji odpálkoval, aby věděla, že ani jeho svět není úplně bez hranic, a zaplul do potemnělého baru, kde se schází po schodech do podzemí. Pod schodama stál vyhazovač, tvářil se nezaujatě, pokynul na Matyáše buldočí hlavou a sklopil oči zpátky k telefonu, kde

čel a týpek, co na něm klečel, mu zacpal pusou rukou v černý tlustý rukavici. Pak ho sebral ze země a usadil přes všechny protesty na zadní sedačku. Matyáš je na podobný zacházení zvyklý a už ani necekne, zato hezky potichu začne chčat na sedačku.

Přijdou na to, až když ho začnou tahat zase pro změnu ven, a očividně je to rozčílí. „Ty malej zmrde!“ poprská ten starší z nich Matyášův drzej obličej. Ten mladší neprská: „Tak ty z nás máš srandu, buziku...“ Narve Matyáše zpátky do auta a vezme ho na malou projížďku. O pár hodin později sedí Matyáš opřenej o zeď před svym barákem a brečí, potichu. Z nedalekého kostela odbíjí poledne.

Miláčku, zdál se mi o tobě sen

Šly jsme černočernou jeskyní, úzkýma podlouhlýma chodbama, myslím, že to byl labyrint. Mluvíly jsme, jako vždycky mluvíme, jenom ne tak soustředěně, byla jsi roztěkaná, nejsem si jistá proč. Ta cesta končila v prostorným dómu, bylo v něm několik kamenných schodů a na vyvýšený platformě něco jako rituální lože, obložený květinama.

Přišly jsme k němu a uviděly, že na něm někdo leží, a pak ten sen skončil a skončila i noc a já se vzbudila a vstala a šla ven. Chodila jsem po Cejlu a černý kluci na mě pořvávali, jestli jim nechci za pětistovku pomoci od jejich osamění. Jeden měl zelenohnědý oči, otáčel se za mnou a já se otáčela taky. Šla jsem s ním do podchodu a tam na mě sahal a já ani nevěděla, jestli je mi to příjemný, nebo ne. Ale nechala jsem ho. Asi z nudy, a že byl Cikán. Doufala jsem, že mě trochu umaže a moje kůže nebude tak zářivě bílá. Líbilo se mi, jak si vymejšlí, že seděl, ale moc mu to nešlo a já jsem myslela na tebe. Na tvoje oblé řadra, na tvoje pevný a stejně tak měkký tělo. Na to, že mě necháváš se ho dotýkat a pro jednu nic neříkáme. Olíznu tě a ty jsi sladká.

Když skončil, zapnul si kalhoty a zmizel směrem na Hvězdovou. Chvilí jsem bloumala po dvorku sem a tam a čekala, až odezní moje vzrušení. Začalo trochu mrholit a naproti přes dvorek se ozýval dětský pláč. Šedivá clona všedního dne brzy zahalila vzpomínky, představy i budoucnost, jenom tvoje sladká chuť zůstala ještě nějakou dobu na jazyku.

Řekni mi, miláčku, o čem sníš ty, když nejsi se mnou. O čem sníš ty, když nejsi sama.

Bára Bažantová (*nar. 1989*) je studentka *Ateliéru environmentu na brněnské FaVU VUT. Zabývá se tématy, jako jsou právo na město, sociální vyloučení či chudoba. Byla součástí několika mimoinstitucionálních kolektivů, působí v umělecko-kurátorské platformě *Fitness3000* a je redaktorkou studentského časopisu *Bublina*.*

26/7–1/8/2021

festival

**pravda vítězí?
truth prevails?
die wahrheit siegt?**

**MEETING
BRNO**

meetingbrno.cz

film
hudba
tanec
literatura
divadlo
výstavy
diskusní fóra
workshopy
setkání
procházký
pout' smíření

Pohádky si rozvracet nenecháme!

Maďarský zákon spojuje pedofilii s homosexualitou

Viktor Orbán a jeho strana Fidesz pokračují v tažení proti LGBT+ hnutí a doufají, že jim to přinese vítězství v příštích volbách. Posledním výstupem je „zákon o pedofilii“, jenž zakazuje šířit mezi mládeží do osmnácti let jakékoli obsahy spojené s homosexuální tematikou nebo změnou pohlaví. Diskriminační úpravu kritizuje řada evropských států.

JIŘÍ KOUBEK

Málokdo si již dnes vzpomene na bývalou polskou mluvčí práv dítěte a její boj proti seriálu *Teletubbies*. Ewa Sowińska usoudila, že jedna z barevných postavíček propaguje homosexuální vzorce chování, a ohrožuje tak mravnost polské mládeže. Co se v roce 2007 mohlo zdát jako bizarní kuriozita z evropského blízkého východu, se v jiné zemi regionu stává neúprosnou realitou. Tentokrát je to ale vskutku vážné.

„Svatá válka“ proti LGBT+ do širokého protiorbánistického bloku vnáší napětí. Foto European People’s Party (CC-BY-2.0)

Nejde jen o komickou epizodu či morální paniku nad tím, že Tinky Winky je gay. Maďarský parlament schválil zákon, který kromě jiného zakazuje šířit mezi mladistvými obsahy související s homosexuálním chováním či změnou „přirozeného“ pohlaví. Zákaz se týká například televizních a jiných pořadů, ale i sexuální výchovy. Obzvláště varovné je, že zákon je primárně zaměřen na potírání pedofilie. AntiLGBT+ ustanovení se do něj dostala v rámci legislativního procesu. Ve výsledku tak norma implicitně stvrzuje archaický lidový stereotyp spojující homosexualitu s pedofiilií a – obecněji – s blíže nespecifikovanými „deviacemi“.

Svatá válka proti LGBT+

Je zjevné, že se jedná o další zbytečnou a nebezpečnou kulturní válku, která odvádí pozornost od palčivých problémů a vytváří nové. Covidová krize například plně odhalila slabiny podfinancovaného a s nedostatkem personálu se potýkajícího maďarského zdravotnictví – jedné z mála oblastí, kterou premiér Viktor Orbán během svého dlouhého vládnutí do té doby prakticky ignoroval. Pandemie propukla v době, kdy rozjížděl další velkou kampaň

podle staré vyzkoušené šablony: cizí mocenská centra a jim zaprodané neziskovky versus maďarský národ. Šlo o boj proti tzv. vězeňskému byznysu (nárok na finanční kompenzace, které soudy přiznaly vězňům za špatné podmínky ve věznicích a romským dětem za segregaci ve školství, a to na základě podnětů „sorosovských“ neziskovek). Pandemie toto téma překryla a premiér se načas ocitl v defenzívě.

Orbán ví, že téma migrace mu další volby, které se konají za necelý rok, nevyhraje. Výzkumy již dlouho ukazují vyrovnané šance mezi jeho Fideszem a sjednocenou opozicí. „Svatá válka“ proti LGBT+ je ideální strategie, jak do širokého protiorbánistického bloku, rozprostírajícího se od „staré“ socialistické levice přes zelené a liberály až po pravicový Jobbik, vnést napětí. Hlasování o zákonu cenzurujícím LGBT+ to ostatně názorně ukázalo. Hnutí Jobbik, o němž někteří pozorovatelé tvrdí, že se již postupně posunulo z krajní do umírněnější křesťanské pravice, zákon aktivně podpořilo. Ironií je, že širokou opoziční frontu k těsnější spolupráci svou účelovou volební reformou nepřímo donutil právě Orbán.

Velké tažení proti LGBT+ nepřichází zčistajasna. Jde o dlouhodobě připravovanou ofenzívu. Již koncem loňského roku byl schválen devátý dodatek maďarské ústavy, který stanovuje, že „matka je žena a otec je muž“ a že „Maďarsko chrání právo dítěte na identitu s jeho přirozeným pohlavím a garantuje vzdělávání založené na hodnotách maďarské ústavní identity a křesťanské kultury“. V květnu loňského roku Maďarsko přijalo zákon, kterým přestává uznávat identitu transsexuálů. Platí jen pohlaví při narození.

Pohádková země pro každého – tak by klidně mohl znít slogan z nějaké turistické brožury pro návštěvníky proslulých maďarských lázní, Budapešti a dalších míst. Jde však o název knížky, která vyvolala letos v lednu pořádný rozruch. V kreslených pohádkách pro děti se LGBT+ organizace Labrisz pokusila zobrazit lidi z různých menšinových skupin (kromě sexuálních menšin i Romy či tělesně postižené). Orbán knížku označil za homosexuální propagandu a vydavatel byl donucen opatřit

ji komentářem, že některé příběhy znázorňují „chování nekonzistentní s tradičními genderovými rolemi“.

Duhová železná opona?

Stěží se lze ubránit dojmu, že součástí motivací stojících za touto strategií je vyprovokovat velké mezinárodní pohoršení a nový konflikt s EU, a oživit tak dobře známý vzorec, který fungoval v kampani proti Sorosovým neziskovkám a stavěl na tom, že zahraniční nepřátelé a jejich domácí kolaboranti jsou zkrátka všude kolem nás. Je přinejmenším zajímavé, že vláda svůj poslední útok načasovala v souběhu s mistrovstvím Evropy ve fotbale – sportu, do nějž se v Maďarsku masivně investuje a který má své početné ostře pravicové fanouškovské tvrdé jádro. Maďarští hooligans ostatně vyšli do ulic i na protest proti předzápasovému pokleknutí, což ukazuje, že různé aspekty kulturních válek se vhodně prolínají. Spor o duhové nasvícení stadionu v Mnichově (baště německých Zelených) a o tzv. politizaci sportu ukázal, že tento efekt – přenesení boje na mezinárodní frontu – zafungoval.

Sedmnáct unijních lídrů zveřejnilo otevřený dopis, který pošlapávání LGBT+ práv odsoudil, aniž by Maďarsko explicitně jmenoval. Zajímavým detailem je „politická geografie“ tohoto společného prohlášení. Mezi sedmnácti zeměmi figurují jen tři ze středo- a východoevropského regionu (Litva, Lotyšsko, Estonsko, jež se považují za součást evropského Severu). Zbytek „postkomunistického“ prostoru – včetně České republiky – s Maďarskem drží jakousi „tichou solidaritu“. Pod dopis se přitom podepsali lídři i tak katolických zemí, jako jsou Irsko či Malta. Dodatečně se dokonce přidal rakouský kancléř Sebastian Kurz. Ze „západních“ zemí EU tak chybí jen portugalský podpis (patrně kvůli unijnímu předsednictví).

Vzhledem k tomu, že do jarních voleb zbývá ještě velmi dlouhá doba, lze se obávat, že Viktor Orbán k tématu LGBT+ ještě neřekl své poslední slovo a že budou následovat další, možná ještě ostřejší bitvy této nešťastné kulturní války.

Autor je politolog.

par avion

Z RUSKÝCH MÉDIÍ VYBRAL ONDŘEJ SOUKUP

meduza

Rusko se oprávněně chlubilo tím, že mezi prvními vyvinulo vlastní vakcínu proti novému koronaviru. Balení Sputniku V to mělo uvedeno dokonce i na obalech. Oficiální očkování začalo v Rusku už v polovině loňského prosince, v době, kdy si v naprosté většině evropských států lidé o vakcinaci mohli nechat jen zdát. Jenže do konce června se touto látkou, případně dalšími třemi, které byly v Rusku schváleny, nechalo očkovat jen kolem jedenácti procent občanů. Ve srovnání s Českem jde o propastný rozdíl, neboť v tuzemsku alespoň jednu dávku dostala téměř polovina obyvatelstva. Proč se Rusové nechtějí nechat očkovat, zjišťoval server Meduza (26. června). Podle posledního průzkumu nezávislé sociologické služby Levada Center vakcinaci nechce podstoupit celých šedesát procent Rusů. Naprostá většina z nich uvádí jako důvod obavy z vedlejších účinků nových vakcín, které jsou podle nich

nevyzkoušené. Zhruba deset procent zastává nejrůznější spiklenecké teorie, podle nichž je například celá pandemie výmysl velkých farmaceutických společností nebo jde o celosvětové spiknutí, jehož účelem je podloudně očipovat lidstvo. Důsledky jsou více než viditelné. V polovině června Rusko zasáhla třetí vlna pandemie – takzvaná mutace delta, která přišla z Indie. V Moskvě a Petrohradu začalo každý den umírat kolem stovky lidí denně, po ruských sociálních sítích kolovaly fotografie z jedné petrohradské nemocnice, kde kvůli nedostatku volných postelí nemocní leželi na matracích přímo na chodbách. I proto Kremlu došla trpělivost a celá řada regionů zavedla očkovací povinnost pro zaměstnance služeb, školství nebo zdravotnictví – pokud tedy nechtějí přijít o práci. „Možná je to trochu diskriminace, ale je to nezbytné. Nemůžeme si dovolit, aby ti lidé šířili nákazu,“ prohlásil mluvčí ruského prezidenta Dmitrij Peskov. Začíná to přinášet plody, v očkovacích centrech se koncem června začaly tvořit fronty. Jako první šli taxikáři, protože Yandex.Taxi (ruská obdoba Uberu) od řidičů nyní žádá QR kód o očkování, jinak je nepřipojí k aplikaci. Pozorovatelé soudí, že díky nátlaku se do konce léta situace změní a pravděpodobnost, že se do podzimu stihne proočkovat čtyřicet až padesát procent obyvatel, není už tak nízká, jak se ještě nedávno zdálo. Jak se ale vůbec Kreml do takové situace dostal? Zdroje serveru Meduza nabízejí několik vysvětlení. Jedno z nich říká, že ruská státní média

po celý minulý rok soustavně zpochybňovala účinnost západních vakcín. A nyní se diví, že Rusové nevěří žádné vakcíně – ani Sputniku V. Druhým možným vysvětlením je skutečnost, že sám Kreml nevysílal v této věci zcela jednoznačné signály. Ruský prezident Vladimir Putin se dlouho očkovat nechtěl, a jakkoli jeho mluvčí na konci roku sdělil, že již očkování absolvoval, neupřesnil, jakou vakcínou, a nepodal o tom žádný přímý ani nepřímý důkaz. Bylo zřejmé, že v případě člověka, který jinak nemá zábrany fotit se do půli těla nahý během dovolené, to u řady lidí vzbudilo nedůvěru a v posledku přizivilo různé konspirační teorie. Takže nyní už není zbytí a přichází vynucování očkování.

Protože je toto číslo Ádvojky věnováno Slovanům, není od věci se porozhlédnout, co se v Rusku píše o tématu panslavismu. Prokremelská tisková agentura Regnum sledovala debatu o slovanské vzájemnosti, kterou spustil na svých webových stránkách portál ukrajinské televize Naš, patřící do mediálního impéria proruských oligarchů. Na výběr byly tři varianty. Vzhledem ke specifickým divákům tohoto televizního kanálu není s podivem, že 71 procent dotázaných prohlásilo, že slovanské bratrství je „mohutná síla“, pětina respondentů se nechala slyšet, že jde o mýtus, devět procent tvrdilo, že se

jedná o zastaralý koncept. Regnum s radostí cituje komentáře pod původním článkem, které tvrdí, že zášť mezi Slovaný seji jejich nepřátelé, především Američané. „Žádné bratrství neexistuje, jenom někdo se prodal Amíkům,“ píše uživatel Jurij Ch. „Bratrství může být jen na úrovni osobních vztahů. Státy vždy mají své zájmy,“ odpovídá mu Jevgenij Ž. Tato debata je nekonečná, zvlášť pokud se člověk podívá na původní debatu kanálu Naš, kde většinově zaznívaly hlasy v duchu „neserte se do nás, nejsme Rusové, konečně to pochopte a nechte nás být“.

Když zadáte klíčové slovo „Slované“ do vyhledávače, tak vám spolehlivě na prvním místě zobrazí zprávu o vojenském cvičení Slovanské bratrství 2021. Tu publikoval 18. června internetový portál ruské televize Vesti. V krasnodarském kraji nedaleko Soči se mezinárodních manévřů zúčastnily speciální jednotky Ruska, Běloruska a Srbska. Legendou, která rámovala celé cvičení, byl útok nestátních rebelů na ruské území. „Na tomto cvičení si můžeme vyzkoušet v praxi všechno, co cvičíme doma. Tady je atmosféra, díky níž naši vojáci mohou doslova cítit svou důležitost,“ řekl první zástupce běloruských speciálních jednotek Vladimir Bělyj. Srbská jednotka se podle něj velmi vyznamenala. Inu, i tak může vypadat slovanská vzájemnost.

Od Peruna k polednicím

Polský historik Aleksander Gieysztor se ve své práci nechal inspirovat řadou přístupů komparativní religionistiky. Mytologie Slovanů přináší nejen srovnání s ostatními indoevropskými náboženskými tradicemi, ale věnuje se i tomu, jak slovanské náboženství přežilo v podobě folklóru.

VOJTĚCH ČURDA

Oblast slovanské mytologie a náboženství vyvolává zájem svou polyteistickou exotikou a záhadností, způsobenou nedostatkem pramenů i časovou vzdáleností. V polském národním hnutí 19. století se zaujetí slovanskou kulturou probudilo v dobovém romantismu, jenž hledal kořeny i v předkřesťanském období dějin. Nedostatek písemných dokladů nezřídka nahrazovaly archeologické objevy (například objevy kamenů s Perunovým zpodobněním), jejichž autenticita však byla často podrobena historické kritice. Zájem o „slovanské starožitnosti“ pak provázel i další obrozenecká hnutí ve střední a východní Evropě a důležitou roli sehrávaly i filologické metody. Monografie polského historika středověku Aleksandra Gieyszтора (1916–1999) poprvé vyšla v Polsku roku 1982 a do výzkumu slovanského náboženství tehdy přinesla nemálo inovací. Mediévista Gieysztor se nechal inspirovat strukturalistickou lingvistikou Ferdinanda de Saussura, religionistickými koncepty Mircei Eliada a především pracemi Georgese Dumézila. Právě pod jeho vlivem se pustil na pole religionistické komparistiky a propojení slovanské mytologie s indoevropskou tradicí.

Božská triáda

Dumézilův přístup byl postaven na širokém srovnání jednotlivých indoevropských mytologií, mezi nimiž autor spatřoval paralelní schémata. Mytologické a náboženské koncepce jsou v ní úzce propojeny se společenským uspořádáním, která vznikala v archaických společnostech. Pro zkoumané kultury byl podle Dumézila zásadním rysem takzvaný trojfunkční model rozvrstvení společnosti (známý například z indického kastovního systému), který přežíval i ve středověkých učeních o „trojím lidu“. Tomu odpovídalo rozdělení božstva na ty, kteří zajišťují magickou a správní moc, válečnictví i úrodu

a plodnost. Slovanští bohové Perun, Stribog a Veles tak mají své analogie v umbrijských, germánských, keltských a starořímských božstvech.

Gieysztor se pokouší o zachycení specifík slovanského panteonu, ten však pro něj není projevem autochtonní slovanské kultury, jak předpokládaly některé starší teorie, nýbrž vychází z onoho společného základu indoevropských kultur. Plasticky popisuje rozmanité podoby slovanských bohů a jejich uctívání. K mýtu o hromovládném Perunovi se vázaly i příběhy o jeho boji s netvorem-drakem, zahnaným do hlubin podzemních vod. Autor připouští také možnost lidských obětí ve slovanských náboženstvích, které souvisely mimo jiné s indickým zvykem upalování vdov. Bůh podsvětí a spravedlnosti Veles, který mohl na křivopřísežníky seslat krtici (one-mocnění mizních uzlin), měl zase svůj protipól ve védském Varunovi.

Mysterium tremendum et fascinas

Ačkoli dílo německého religionisty Rudolfa Otta Gieysztor ve své monografii nezmiňuje, stopy jeho vlivu jsou v ní přesto patrné. Sféra sakrálního je v tomto pojetí oblastí budící bázeň i přitažlivost, člověk je vsazen do světa sil, které stojí často mimo okruh jeho moci. Autor ukazuje na bohaté mýty, jež obklopovaly zásvětní život slovanských kmenů. Tyto příběhy souvisely s propracovanou demonologií, pojednávající představy o posmrtném bytí lidí, kteří odešli ze světa „nepřirozeným“ způsobem (sebevrazi, předčasně zesnulé ženy, potracené plody ad.) a vystupovali jako „přízraky“.

Magické a démonické síly se zjevovaly rovněž v jezerech a potocích. Báje o vodnicích a rusalkách jsou stejně nedílnou součástí slovanského folklóru jako příběhy o polednicích. Mnohé vrstvy slovanské mytologie přežily v rámci christianizované kultury až do moderní doby, ačkoli svatyně a posvátná místa během středověkého mycení pohanských relikvií zanikaly.

Na počátku osmdesátých let Gieysztor barvitě vylíčil pestrý svět slovanského pohanství v duchu tehdejšího zájmu evropské historiografie o struktury myšlení a jejich historický vývoj. Téměř čtyřicet let po prvním vydání jsou už nicméně některé jeho závěry překonány. *Mytologii Slovanů* bývá vytýkáno přehlížení vlivu skandinávské mytologie, která sehrála důležitou roli na území středověké Rusi. Některé z kamenných valů slovanských sídlišť, v nichž viděl Gieysztor pohanské svatyně, zřejmě s posvátnem nic společného neměly. V jiných případech však byly pohanské oltáře objeveny na místech pozdějších křesťanských svatostánků.

Gieysztorovo dílo i jeho osobní vliv také podnítily zájem nových generací polských

historiků. Ti znovu podrobili analýze nejstarší mýty ve středověkých kronikách a jejich struktury. Četba jeho monografie tak pomáhá lépe porozumět lidové kultuře v jejích kosmopolitních přesazích a kořenech.

Autor je historik.

Aleksander Gieysztor: Mytologie Slovanů. Přeložila Hana Komárková. Argo, Praha 2020, 430 stran.

Co si v Chorvatsku počít s Jugoslávií?

V červnu uplynulo třicet let od vyhlášení samostatného Chorvatska, ale také od začátku čtyřleté války, která provázela rozpad Jugoslávie. Stejně jako v jiných postkomunistických státech absentuje i v Chorvatsku důkladná reflexe moderní historie a převažuje značně černobílý obraz jugoslávské minulosti.

BORIS MOSKOVIC

Zatímco v českém prostředí se významná historická výročí odehrávají ve znamení „osudových osmiček“, v Chorvatsku se podobná symbolika připisuje jedničce. Roli dějinných křížovatek tam přebírají roky 1941, 1971 a 1991. Ty s sebou přinesly nejen sérii dramatických, nepředvídatelných a nezapomenutelných momentů (jak se od historických milníků očekává), ale také jedno opakující se dilema: jaký postoj mají Chorvaté zaujmout k projektu zvanému Jugoslávie?

Každý ze zmíněných milníků přitom nabízel jiné řešení: roku 1941 to byl ustašovský „nezávislý“ stát, který byl ve skutečnosti německo-italským vazalem a místem teroru; roku 1971 se naopak i přes otřesy „chorvatského jara“ podařilo jednotu Titovy Jugoslávie zachránit, zatímco roku 1991 se prosadil pro mnohé takřka nepředstavitelný scénář definitivního odtržení od jugoslávské federace, a to i za cenu válečného konfliktu. V současnosti, kdy od těchto událostí uplynuly dlouhé dekády, už dávno pominula tíha jejich nejistého konce. Nabízí se však otázka, zda společné s ní zmizelo z chorvatské společnosti i ono původní dilema, co si počít s Jugoslávií. A to nikoli s Jugoslávií jako reálnou veličinou, ale s Jugoslávií, která se – ať už jako děsivá hrozba či stále očekávaná naděje – usídlila v historickém vědomí nemalé části chorvatské populace.

Tisíciletý sen

„Jedničková“ zákonitost chorvatských dějin se během letošního roku samozřejmě odráží v nejrůznějších připomínkách zmíněných jubileí. Z nich se události roku 1991 řadí mezi ty nejživější, a tím pádem i nejcitlivější. I přes mnoho traumatických stop, které s sebou tento rok přinesl v rámci chorvatsko-srbského konfliktu, však obsahuje i momenty, které perfektně zapadají do národoveckého narativu chorvatských dějin. Rok 1991 tak není jen počátkem ozbrojeného střetu, jenž čtyři roky sužoval více než třetinu země, ale také rokem, kdy se konečně splnil „tisíciletý sen“ o samostatném státu. Tím se ovšem zásadně zužuje i prostor k jeho rozsáhlejší kritické bilanci, která by chorvatské společnosti pomohla překonat řadu klamavých stereotypů nejen o druhých, ale i o sobě samých.

Když 25. června 1991 chorvatský parlament odhlasoval deklaraci nezávislosti, byl to pro velkou část tamější společnosti jistě důvod k euforii. Považovala to za další krok vedoucí k vymanění z jugoslávského marasmu, kde se tehdy naplno rozhořelo mezietnické napětí, prohlubovaly se sociální a ekonomické třenice a kde se hrozba občanské války stávala každodenní realitou. Zmiňovaný „tisíciletý sen“ o nezávislém Chorvatsku, jenž nám dnes může připadat jako nenapravitelný anachronismus, byl navíc pro řadu z nich nejen relevantním, ale dokonce zcela prioritním tématem.

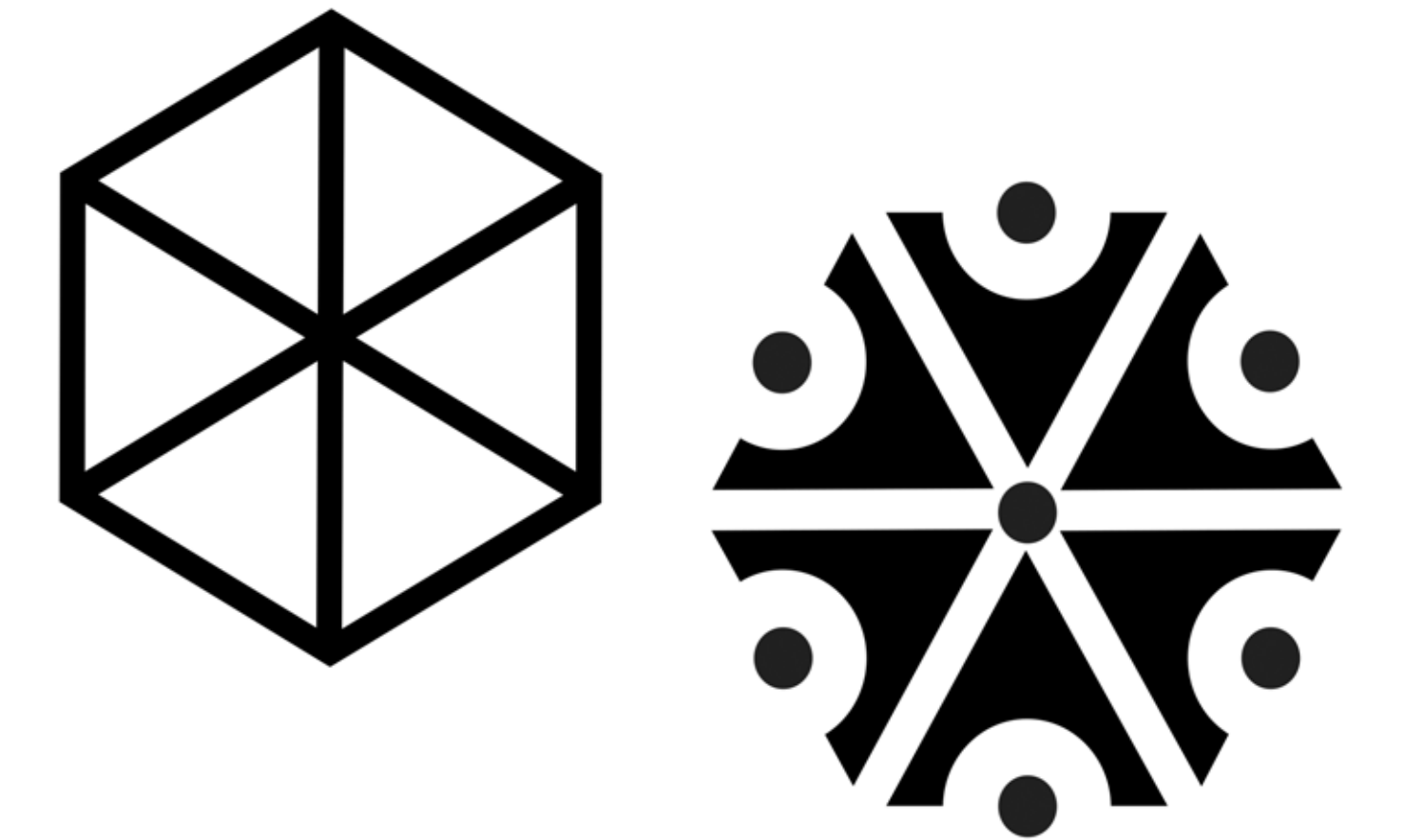
Tři dekády, které uběhly od tohoto slavnostního aktu, však vrhají na atmosféru tehdejších dní už poněkud jiné světlo. Jen těžko lze dnešní chorvatskou politickou elitu kritizovat za to, že si výročí roku 1991 volí jako předmět slavnostních, nacionální rétorikou nabitých projevů, ve které se snaží skloubit heroické momenty národních dějin s aktuálními tématy. Tím spíše, že takováto praxe není ani zdaleka vlastní jen balkánskému regionu. S daleko menším pochopením ale lze pohlízet na snahu vypořádat se s jugoslávským dědictvím tím, že takřka všechny atributy tohoto zaniklého státu budou líčeny jako negativní, a dokonce zločinné. Komplikovaná jugoslávská minulost přitom sehrává v chorvatském prostředí v leccems stejnou roli, jakou ve středoevropském prostoru zaujímá minulost komunistická. A podobné jsou i snahy se s tímto neblahým břemenem vypořádávat – plošným odsouzením celé epochy počínaje a štvavou kampaní vůči někdejšími historickým aktérům konče.

Kopání do zaniklého státu

Na chorvatské politické scéně může mít obvinění z (někdejších i současných) projugoslávských postojů obdobně dehonestující účinek jako nařčení ze spolupráce s tajnou policií. Představitelům sociální demokracie, která je nástupkyní někdejší komunistické strany, se například dodnes vyčítá, že její poslanci opus-tili 25. června 1991 před hlasováním o chorvatské suverenitě jednací sál. Nacionalisté interpretují tento krok jako jeden z posledních zoufalých pokusů o záchranu rozpadajícího se jugoslávského státu a stavějí ho na úroveň vlastizrady. Řada sociálních demokratů přitom tehdy v zásadě nebyla proti chorvatské nezávislosti jako takové. Neúčastí na hlasování ale chtěla nemalá část z nich dát najevo, že pokud dojde k rychlému a jednostrannému odtržení od jugoslávské federace, povede to k eskalaci napětí a otevřené válce, což se nakonec potvrdilo.

Současné vedení chorvatské sociální demokracie se před těmito útoky zprava brání tím, že podbízivě posiluje svou vlasteneckou image. Reflexi jugoslávské minulosti zde ještě navíc komplikuje fakt, že je prakticky neod-dělitelná od rozprav nad celkovým soužitím Srbů a Chorvatů v zemi, takže jakékoli pokusy o ni se dodnes stávají předmětem hysterických výpadů. I sebemenší pokus o kritičtější, či dokonce alternativní výklad roku 1991 může mít pro politické vyhlídky jednotlivých stranických předáků fatální následky. Jugoslávské dědictví chorvatských dějin tak zůstává i po třiceti letech tématem, které vyvolává živé reakce. Málokterá z nich však současně přináší tolik potřebný odstup i poznání, že úporné očernování už dávno zaniklého státu je především destruktivním očernováním vlastních dějin, a to se vším, co k nim patří.

Autor je historik.

Symboly hromu, odkazující na boha Peruna, které měly za úkol chránit před úderem blesku

Přehodnocení všech mýtů

České pohanství v pojetí Závěše Kalandry

Málokdo se věnoval fenoménu „českého pohanství“ tak důkladně jako kritik a novinář Závěš Kalandra. Ve své provokativní monografii se vymezoval především vůči Josefu Pekařovi. Své odvážné teorie o „českém dávnověku“ přitom postuloval na základě interdisciplinárního přístupu, ale i značně rozsáhlého etnografického materiálu.

VOJTĚCH ČURDA

Výjev z pověsti „O Čechovi“. Ilustrace z knihy Staré pověsti české, 1894

Když byl nonkonformní levicový surrealistický teoretik a publicista Závěš Kalandra v roce 1950 popraven v procesu se skupinou Milady Horákové (kterou osobně neznal a do níž byl coby „trockista“ zařazen v rámci konstrukce případu), jeho jméno mělo být vymazáno z kulturní paměti. V reformním období šedesátých let se zájem o Kalandrovo dílo znovu probudil, stejně jako se do centra pozornosti opět dostávají avantgardní proudy. Kalandra je reprezentantem levicového myšlení (například s Egonem Bondym nebo Robertem Kalivodou), které ve svém radikalismu většinou stálo mimo osy politických stran a mocenského establishmentu. Rozsah jeho zájmů byl přitom vpravdě renesanční: zabýval se avantgardními směry, předsokratovskou filosofií, zleva polemizoval s Masarykovou koncepcí českých dějin. Jeho texty o „českém pohanství“ tak tvoří pouhý výsek celého díla. Přesto jde o rozsáhlou práci, která se v době vzniku výrazně vymykala všem dosavadním historiografickým schémátům.

Kalandra versus Pekař

Své neortodoxní pojetí „slovanského dávnověku“ koncipoval Kalandra již na konci třicátých let, kdy články zveřejňoval na stránkách Dějin a přítomnosti. V období protektorátu byl však uvězněn v Sachsenhausenu a jeho rukopis byl rozmetán. Dvoudílná publikace *České pohanství* tak vychází až v roce 1947, v odlišném kontextu období třetí republiky. V časech vzniku původního textu měla být monografie hozenou rukavicí stávajícímu akademickému dějepisectví, personifikované mu především Josefem Pekařem. Ten byl pro Kalandru vhodným terčem také jako reprezentant konzervativní pravice, který měl blízko k národnědemokratické straně. První díl monografie (*Nejstarší prameny*) je tedy především spisem polemickým.

Samotný Pekař byl jedním z intelektuálů, kteří se podíleli na pádu rukopisného mýtu coby „zlatého telete“ časů národního obrození. Posléze se však v historické obci rozpoutal spor o pravost *Kristiánovy legendy*, zachycující rané období přemyslovských Čech a Velké Moravy. Od časů kritického osvícenského dějepisectví (reprezentovaného Dobnerem a Dobrovským) byla považována za padělek

z období vrcholného středověku. Pekař ji však znovu označil za výkvět raného českého písemnictví 10. století. Právě polemice s „mýtem o Kristiánovi“ (který měl být stejnou mystifikací jako rukopisné padělky) věnuje Kalandra první část své monografie.

Legenda podle něj vznikla ve 14. století kompilací mladších předloh a podobně jako *Rukopis královédvorský* a *Rukopis zelenohorský* obsahovala značné anachronismy, jakým byl třeba autorův popis rozvinutého peněžního hospodářství v raném středověku. Především ale vycházela podle Kalandry z aristotelovsko-tomistické koncepce, která byla přijata až v pozdější době konsolidované církevní moci. V legendě se objevilo pojetí přírodního stavu všech lidí jako období bratrovražedné anarchie, která je usměrněna až vznikem státu s jeho mocenskou hierarchií. Tento obraz světa však podle Kalandry odpovídá až myšlení falzátorovy doby, tedy konce 14. století. Hned po vydání Kalandrovy knihy však tyto argumenty vyvracel filolog Jaroslav Ludvíkovský a později kupříkladu historik Dušan Třeštík. Dohady kolem pravosti Kristiánova rukopisu však přetrvávají dodnes, jakkoli se ve školních učebnicích tento text vykládá jednoznačně jako raně středověký pramen. Boření „kristiánovského mýtu“ však Kalandrovi sloužilo jako můstek k ještě odvážnějším tezím. Pokud nebyla Kristiánova legenda předlohou *Kosmovy kroniky*, čerpal Kosmas své texty o nejstarších dějinách z reliktní christianizované slovanské mytologie.

Knížecí božstva

V druhé části publikace (*Osudy bohů*) dokázal Kalandra svůj historický výzkum zásadně obohatit poznatky jiných společenských věd, především antropologie a sociologie náboženství. Inspirací mu byly především evolucionistické práce folkloristy Wilhelma Mannhardta a také *Zlatá ratolest* (1890, český 1977) Jamese George Frazera. Právě ten viděl v náboženství stádium překonávající předcházející epochy užívání magie, která předpokládala představu o vzájemném ovlivňování lidského a přírodního světa, často prostřednictvím rituálů. Ačkoli v náboženské fázi dochází podle něj k uvědomění lidské bezmoci tváří v tvář světu a vytvoření

teistických představ, v zemědělských kulturách spolu obě kulturní stadia dokážou koexistovat. V tomto duchu také vykládal uctívání tzv. vegetačních božstev ve starověkých kulturách, které byly spojené s cyklickým chápáním ročních období.

Provokativním způsobem aplikoval Kalandra Frazerovu teorii na mytické období „českého dávnověku“, zachycené Kosmou jako „vyprávění bájných starců“. Klíčovým pojmem se pro něj stala tzv. euhemerizace (podle řeckého učenice Euhemera), která znamenala personifikaci slovanského panteonu do historických postav, především pak příslušníků vládnoucího rodu. Z této perspektivy tak Kalandra vykládá nejen nejstarší pověsti, ale i příběhy křesťanských světců Ludmily a Václava. Postava knížete Kroka je tak mytologickou postavou, obdobnou římskému Saturnovi, představující mytického vladaře „zlatého věku“. Jeho dcery Kazi, Teta a Libuše představují pohanské víly, které mají svoji obdobu i v křesťanských světicích. Sňatek Přemysla s Libuší byl pro něj obrazem obřadu zajišťujícího plodnost země. Příběh o dívčí válce upomínal na ženské jarní slavnosti a podobně kultické kořeny ležely i v jádru mýtu o luké válce.

Subverzivně působilo Kalandrovo dílo především v jeho chápání kněžny Ludmily a jejího vnuka Václava, jehož mileniální oslavy dokázaly v meziválečné republice načas sjednotit i protilehlé politické tábory. Příběh o zavraždění Ludmily snachou Drahomírou neměl podle něho historické jádro, nýbrž byl paralelou řeckého mýtu o Déméter a Persefoné, který souvisel se střídáním ročních období. Stejně tak se pokusil „odhemerizovat“ život sv. Václava a odhalit za historickými událostmi mytologické jádro. Ve václavských legendách je podle něj zachycen příběh pohanského boha, jehož vražda vlastním bratrem Boleslavem upomíná na mytický zločin Kaina, Romula nebo Sutecha.

Závěš Kalandra redivivus

Kalandra svou provokativní monografií vyvolával různorodé reakce. Nadšeného přijetí se jí dostalo ze strany jeho přátel Karla Teigehe a Václava Kaplického, mezi historiky vyvolávala spíše polemické reakce. Kalandra byl však oceňován za metodologický přínos historické vědě díky ohromnému množství shromážděného etnografického materiálu. Lze říci, že jeho „pohanské“ dílo nemělo přímé následovníky, představovalo však silnou inspiraci pro další generace humanitních intelektuálů.

V šedesátých letech, v době vzbuzeného zájmu o Kalandrův odkaz pak na některé motivy jeho práce navázal sociolog, etnolog a muzikolog Vladimír Karbusický. Ve svých pracích se vymezoval především vůči koncepcím Zdeňka Nejedlého, který považoval nejstarší pověsti za výplod autochtonní lidové tradice. Proti onomu „národoveckému“ pojetí zdůrazňoval komparatistickou metodu a hledal analogie mezi Kosmovými mýty a příběhy evropské literatury. Historik Dušan Třeštík se zase nechal obohatit koncepty religionisty Georgese Dumézila a pustil se na srovnávací pole indoevropských mýtů při interpretaci nejstarších dějin.

Ačkoli se tedy Kalandra ve většině soudů zřejmě spíše mýlil (například lze doložit Václavovu i Ludmilinu historicitu), jeho dílo pomohlo otevřít českou historiografii širšímu přesahu k jiným společenským vědám a v mnoha směrech ji vyvádělo ze zajetí provincialismu. Kalandrovy texty však mají sílu i díky jeho vynikajícím stylistickým dovednostem, úsilí o argumentační přesvědčivost, hloubce a zaujetí osobního vhledu i díky snaze narušovat ustálené obrazy světa, která se táhla jeho celým životem.

Autor je historik.

BURANTEATR

self | první živé uvedení
I am not alone | premiéra
Deep Shit | derniéra
Parchant v klobouku

JAMU

Vyrozumění | premiéra
Broadway babies

KRAVÁL koncerty

Ima Teva
Zapomnělsem
Nov

DOVOZ

Tanec Praha | Sabina Bočková a Johana Pocková | Jáma Ilová
Ufftenživot | This is not a love song
Divadlo NUDE | ANDY! To Be Seen
Alica Minar | Kipling/Wobbly
Jan Bárta | Pitch
Nástupiště 1-12 | Hortus Pomodorum

HOSTÉ

Filip Teller | Reprodukce
Bazmek Entertainment
Improdžow
Divadlo Líšeň

A MNOHO DALŠÍHO ...

ERROR 404 | OUTDOOR STAGE
NEZÁVISLÉ KULTURY
28. 5. - 31. 8.

BRaK

Knihy, ktoré
ostanú knihami

www.totoniejebrak.sk

České slovanství z nouze

Defenzivní taktika bez přitažlivého programu

Zrod myšlenkového světa slovanské vzájemnosti je třeba chápat jako obrannou reakci vůči německému a rakouskému vlivu, jež se v české historii uplatňovala spíše instrumentálně. Záleželo především na tom, ke komu jsme se zrovna obraceli a koho se obávali. Panslavismus se přitom může stát nástrojem velkoruského vlivu a jeho expanzivní politiky.

JAKUB RÁKOSNÍK

Primordialistické uvažování založené na představě o odvěké existenci národů, zažívajících časy rozkvětu a temna, máme hluboko zakořeněné ve svých hlavách díky příběhům Jiráskových *Starých pověstí českých*, které nám v různých obměnách byly vštěpovány na základní škole. S touto myšlenkovou výbavou se pak člověk těžko srovnává s odbornou literaturou, když se v ní dočte, že slovanství „vynalezl“ Johann Gottfried Herder, který žil v 18. století, a navíc to byl Němec. Nic na tom nemění fakt, že osvěcenská věda si byla dobře vědoma jistě již dvě generace před ním jazykově-kulturní sounáležitosti Slovanů. To od něho pochází obraz holubičí povahy dávných slovanských zemědělců, od něž byl už jen krůček k Františku Palackému a jeho ideji českých dějin jako stýkání a potýkání slovanského demokraticismu s germánským aristokraticismem. Náš oblíbený autostereotyp, jenž vykresluje demokratické Čechy nevinně trpící pod jhem totalitarismů 20. století, je jen soudobým výhonkem tohoto směru uvažování.

Nelze říci, že by ve středověku a raném novověku neexistovalo žádné povědomí o slovanské příbuznosti, jakkoli bylo mlhavé. V raném středověku se s kategorií Slovan můžeme setkat častěji, ani tehdy však nikdy nešlo o pojem politický. Pozdější odkazy ke slovanství v politice jsou natolik řídké, že z nich lze jen stěží usuzovat na jakoukoli funkční identifikaci. Když Přemysl Otakar II. neúspěšně usiloval o koalici s Polskem proti Habsburkům anebo když při volbě Jagellonců za české krále došlo ke zmínění kmenové příbuznosti, nepřesahovalo to pragmatismus diplomatických vyjednávání. Teprve recepce herderovských myšlenek osvěcenskými intelektuály na přelomu 18. a 19. století a zvláště napoleonské války vytvořily podmínky pro to, aby se slovanství mohlo stát živoucí identitární kategorií. Díky přesunům armád – včetně ruských – napříč kontinentem i obyčejný český sedlák, který nikdy nic neslyšel o herderovské filosofii dějin lidstva, mohl zakusit, že existují jemu podobní lidé žijící asi hodně daleko, kteří mluví jazykem znějícím podobně jako jeho rodná řeč.

Pragmatismus českých nacionalistů

Dnes s odstupem hledíme na slavjanofilství Kollárovo nebo Jungmannovo jako na blouznivecký moment národního obrození. Ale v dobách Kollárova jinošství, kdy si obyvatelé z různých koutů bývalé Svaté říše římské, kterou Napoleon nemilosrdně zrušil, konstruovali po této tristní zkušenosti ponížení od Francouzů svou jednotnou německou identitu, se jednotné Slovanstvo mohlo zdát podobně reálným cílem jako jednotné Germánstvo. I to bylo v daný okamžik nesmírně vzdálené. Měl tehdy Meklenburčan k Bavorovi skutečně o tolik blíže než třeba Slovinec k Čechovi? Další historie 19. století se však ubírala jiným směrem.

Od počátku národního obrození, jak je vidět už u Josefa Dobrovského, bylo zřejmé, že jeho vůdci nemíní destabilizovat habsburskou monarchii nějakou hrou na ruskou kartu ve smyslu panslovanské politické jednoty. Akcenty slovanské kulturní příbuznosti byly jen obranným nástrojem k prosazení partikulární národní identity. Pro slovanské národy v hranicích habsburské monarchie byl daleko přitažlivější austroslavistický program, který začal dominovat nejpozději ve čtyřicátých letech 19. století a svůj nepochybný politický vrchol zažil v revoluci 1848. Již tehdy bylo zřejmé, že Slovanstvo není nic víc než vágní etnografickou kategorií zeměpisnou a vědeckou, podobně jako Germáni a Románi, jak to trefně vyjádřil Karel Havlíček Borovský v roce 1846 ve svém článku Slovan a Čech.

Pokud vůdčí čeští politici hráli s ruskou kartou, jejich motivace vyplývala z obrany před tlakem Němců a Maďarů, jejichž součinnost

vyvrcholila dualizací monarchie do podoby Rakouska-Uherska v roce 1867. S patřičnou příkrostí to vyjádřil historik Jiří Kořalka, když napsal: „Slovanská myšlenka byla tedy pro Čechy od počátku vysloveně účelovou ideologií, sloužící jako kompenzace politické a společenské bezmocnosti Čechů v Rakousku.“

Zklamání z ruské náruče

Myšlenka slovanské vzájemnosti má však i nepominutelnou stránku ruskou, kde od 18. století sehrávala důležitou úlohu při budování impéria. Slovanství jako politická strategie tím naráží na inherentní a těžko překonatelný antagonismus. Na jedné straně středoevropské národy, které jsou zakotvené v kultuře západního křesťanství a doufají v reformované a postupně se europeizující Rusko. Na druhé straně autoritářské antiokcidentální impérium bez geograficky přirozené hranice na západě, účelově využívající panslavistickou argumentaci pro teritoriální expanzi. Mezi těmito dvěma krajními polohami se nacházejí veškeré ideje slovanské vzájemnosti. Není to hra na „bud – anebo“ či „dobro, nebo zlo“, na to je náš žitý svět příliš složitý a oba momenty slovanství se snadno mohou prolínat. Slavista a historik Radomír Vlček v tomto směru trefně poukázal na to, že vznik československých legií v Rusku by byl těžko myslitelný bez silných slavjanofilských tendencí v ruské vrcholné politice i společnosti s ohledem na fakt, že rakousko-uhersťští zajatci byli vojáky nepřátelské mocnosti.

Ruští bolševici nejprve ideje slovanské vzájemnosti odhodili jako reakční haraburdí patřící do starého světa. A rozpomněli se na ně až v roce 1941. Nijak překvapivě. Koncept Velké vlastenecké války, ultimativního boje Slovanů proti Germánům, se navíc ještě v konfrontaci s nacistickou vírou v rasovou nadřazenost stával daleko efektivnějším stmelujícím nástrojem než do té doby bolševiky propagovaný proletářský internacionalismus. Záhy se však ukázalo, že osvoboditelé svobodu na hlavních svých tanků v roce 1945 do střední Evropy nepřinesli.

Obě světové války ukázaly podobný scénář. Menší slovanské národy střední Evropy byly hnány do ruské/sovětské náruče obavami z důsledků německého expanzionismu.

Alfons Mucha: Apotheosa z dějin Slovanstva. Z cyklu Slovanská epopej, 1912–1926

Vítězství Trojspolku v první světové válce nenechávalo nikoho na pochybách, že realizace nějaké formy Mitteleuropy, jak o ní snili Velkoněmci, se stane realitou a pro neněmecké národy v ní nebude místo pro dlouhodobou sebezachovu. Nacisté se svou koncepcí Nové Evropy si v tomto směru počínali již zcela bez obalu.

Nouzová taktika

Zdá se, že politický panslavismus ve smyslu expanze ruského impéria či alespoň hlubší spolupráce s ním má schopnost vyvolat kladnou odezvu u zdejšího obyvatelstva teprve v okamžiku, kdy je zakoušeno ohrožení ze západu. A proto by mohlo být i dnes daleko účinnější politickou taktikou – místo pečlivého studia ruské hybridní války, jakkoli i to je důležité – orientovat se na funkčnost mechanismů evropské integrace. Čím více totiž bude dopadat na úrodnou půdu volání o útlaku z Bruselu (nebo z Berlína), tím snadněji se bude hluboko zakořeněná idea slovanské vzájemnosti v české společnosti transformovat v povolný nástroj velkoruského expanzionismu.

V pluralitě identifikací, které české kotlina historicky nabízí, slovanství sehrává i nadále marginální úlohu. Není pravděpodobné, že by se v dohledné budoucnosti na tom mělo něco změnit. V geopolitických konstantách české kotliny, zaklíněné mezi Německem a Ruskem, není schopné nabídnout dlouhodobě přitažlivý program. Dosud vždy fungovalo jen jako nouzová defenzivní taktika v konfrontaci s němectvím nebo rakušanstvím. I dnešní pokusy o využití slovanské karty proti evropské integraci se zatím pohybují za hranicí politické marginality a mívají spíše jen extravagantní podobu přitažlivou pro televizní kamery. Pro uchování kritického občanského nadhledu je spíše žádoucí neupadat do černobílého rozdělování světa. Tak jako třeba svoboda či demokracie, jakkoli jsou to ušlechtilé ideje, mohou nabrat velmi odpudivých podob, i český nacionalismus nebo slovanství může mít kultivovanou formu vhodnou pro otevřenou pluralistickou společnost, ale rovněž nesnášenlivou a násilnickou. Slovanství nerovná se Putin a ruský imperialismus, avšak za výše zmíněných okolností snadno může.

Autor je historik.

Kulturní války a boj o hegemonii

První z řady esejů věnovaných problematice tzv. kulturních válek ve střední Evropě představuje tento pojem v jeho původním, americkém kontextu i jeho přesun do Evropy. V těchto konfliktech, na rozdíl od historického sporu či ideové debaty, jde v první řadě o moc.

ZORA HESOVÁ

Česko nedávno dohonilo Evropu. I v Česku se veřejné spory, provokace a debaty týkají nesmířitelných postojů v otázkách hodnot, norem nebo symbolů. Kulturní války ovšem nezačaly nedávným ostudným projevem prezidenta republiky pro CNN Prima NEWS ani loňským konfliktem o mariánský sloup na Staroměstském náměstí. Spory o hodnoty a kulturní symboly nás provázejí od začátku polistopadového období.

Před několika lety se však zásadně změnila jejich podoba. Nejenže úspěšně vytěsňují debaty o politických programech, ale také rozdělují veřejnost na nepřátelené skupiny. Vyznačují se dvěma charakteristickými rysy: principiálními postoji vůči určité hodnotě či symbolu, které nelze vyřešit kompromisem, a agresivním, militantním vedením sporu, ve kterém jde o porážku protivníka spíše než o prosazení vlastního řešení nějakého problému, o něž šlo v „běžné“ politice.

Přestože se většinou jedná o spory nad zdánlivě místními tématy, jsou kulturní války globálním jevem. A přestože v nich jde o ideje a hodnoty, rozhoří se nejvíce tam, kde souzní s bojem o politickou moc. Toto jsou alespoň teze článku, který otevírá cyklus věnovaný úvahám o nedávných kulturních válkách v České republice a jejím okolí. Bude se věnovat především samotnému pojmu kulturních válek, jejich podobám ve středoevropském prostoru a také jejich politické logice.

Boj o duši Ameriky

Pojem kulturních válek (culture wars) pochází už z devadesátých let v USA, ale týká se jevu ještě o něco staršího, který se však nedávno v plné síle vrátil a odrazil na evropské politice. Jeho americká genealogie si pro řadu paralel s dneškem zaslouží pozornost.

V roce 1991 zveřejnil americký sociolog James Davidson Hunter knihu *Kulturní války. Boj o definici Ameriky* (Culture Wars. Struggle to Define America). Šlo o diagnózu sporů, které silně poznamenaly podobu americké politiky osmdesátých let, ale vedly se již od let šedesátých. Střetávala se v nich síť konzervativních evangelikálních církví a jejich političtí partneři z řad republikánů s intelektuály, umělci a liberálními politiky, kteří reformovali americké rasistické zákony a doprovázeli společenskou liberalizaci politickým a právním uznáním.

Kulturní války byly odrazem hlavně dvou trendů: reakce na rasovou desegregaci a liberalizaci a zásadního přeskupení na americké politické scéně. Odpor proti desegregaci se týkal například toho, zda soukromé školy, které pokračovaly v segregovaném modu „jen pro bílé“, smějí dostávat státní podporu. Odpor proti liberalizaci státních politik vedl později ke stovkám lokálních mobilizací proti výuce evoluční teorie či sexuální výchovy, ke sporům o postoj armády k homosexuálním vojákům za Billa Clintona a o státní uznání homosexuálních manželství kolem roku 2008. Zvláštní kapitolu by si zasloužily války týkající se zákonů o rovnosti pohlaví a odporu proti potratům pod taktovkou tzv. hnutí pro-life, jež kombinovalo občanský aktivismus, kampaně, sabotáž i někdy i násilí.

Jakkoli dnes tato témata znějí aktuálně, vrcholila už v osmdesátých a devadesátých letech. Kromě výše zmíněné politické a kulturní změny dochází v té době totiž ještě k významné změně politické. Demokratická strana přestává reprezentovat „lidové“, zaměstnanecké třídy, jejichž dobře placená, odbory chráněná pracovní místa se s deindustriací prekarizují. Těchto „modrých límečků“ se ujímá tradiční bašta majetných, Republikánská strana. Charismatický Ronald Reagan přichází v osmdesátých letech s příslibem návratu ke staré dobré Americe, k pionýrské soběstačnosti jednotlivce, více

v Boha a v trh a nedůvěře ve stát. Široce pojaté sociální a infrastrukturní politiky, které od šedesátých let budovaly obě strany, se omezují. Obnovený liberalismus se zahaluje do kulturního hávu – svobodná Amerika vyhrává studenou válku a víra v jednoduchý, kulturní a neoliberální recept na obnovu zlatého věku přitahuje na republikánskou stranu konzervativní a manuálně pracující část společnosti. Postupně se americká politická scéna zcela přepóluje. Demokraté přestávají být sociální stranou zaměstnanců a stávají se liberální stranou měst a menšin, která ovšem rovněž přijala tržní liberalismus za svůj; za republikány se stavějí mocné evangelikální církve, venkov a bývalá průmyslová centra. Dřívější socioekonomické štěpení nahrazuje kulturní polarizace.

James D. Hunter definoval kulturní války ideologicky jako střet dvou rozdílných hodnotových systémů o morální povahu Ameriky – biblické morálky se sekularismem a ortodoxie s progresivismem. Zajímavé na Hunterově pojetí je, že na jedné straně kulturních válek vedle sebe stojí dříve nepřátelení evangelikálové a katolíci, spojování ortodoxním či fundamentalistickým zaměřením, a na straně druhé se nachází řada věřících všech náboženství včetně muslimů, jejichž politické pozice jsou sekulární, založené na představě sociálního pokroku a morální autonomie člověka. Druhým zajímavým rysem Hunterovy koncepce je konstatování, které později podpořila řada jiných autorů: toto štěpení není sociologickým jevem. Od začátku bylo jasné, že neexistují dvě jasně definované skupiny, protože v jednotlivých otázkách Američané tehdy ještě byli schopni zastávat velmi různorodé postoje. Sám Hunter chápal kulturní polarizaci jako důsledek kulturního válčení (cultural warfare), jehož se ujal politické a mediální elity.

Příkladem byl Pete Buchanan, ultrakonzervativce, který během kampaně o nominaci republikánské strany Hunterův pojem kulturní války použil: „V naší zemi probíhá náboženská válka o duši Ameriky. Je to kulturní válka, která je pro národ, jakým jednou budeme, stejně důležitá, jako byla samotná studená válka.“ Buchanan tvrdil, že „když byli mnozí z nás mladí, veřejné školy a katolické školy, křesťanské školy a židovské školy učily děti o jejich náboženském dědictví a židovsko-křesťanských hodnotách, učily je, co je správné a co špatné. Učili jsme se slávě a dobrotě této země, kterou nazýváme Boží zemí, kde máme všichni to štěstí žít (...), ale dnes máme příliš mnoho škol, v nichž děti ztrácejí svou nevinnost. Jsou zasaženy jedem a obrácený proti svému židovsko-křesťanskému dědictví, proti americkým hrdinům a proti americké historii, proti hodnotám víry, rodiny a země.“ Jedem, o němž Buchanan mluvil, byla reflexivní kritika liberálů, vypořádávající se s dědictvím otroctví, rasismu a sexismu. A Buchanan tuto válku přijal za svou, když prohlásil, že „budeme bojovat a kulturní válku o duši Ameriky vyhraje“.

Evropské kulturní války

Kulturní války jsou tedy od počátku dvojznačné a vzbuzují dojem hlubokého kulturního rozštěpení, které však zároveň cíleně živí kulturní válečníci (cultural warriors). Byla by bez kulturních válečníků v politice a médiích kulturní polarizace tak hluboká, nebo se ve strukturách společnosti něco změnilo natolik, že je dnes lehké a levné kulturní válku rozehrát? Evropský případ tuto ambivalenci potvrzuje. I zde hlubší kulturní a sociální změnu využívají a politizují kulturní válečníci.

Ani v Evropě nejsou kulturní střety zcela nové. První celoevropskou kulturní debatu, jež rozdělila Evropu na katolické a sekularizované státy, odstartovala v roce 2003 otázka,

zda má tehdy připravovaná a nikdy nepřijatá evropská ústava obsahovat slovo Bůh, nebo jen odkaz k evropské humanistické tradici. Další kulturní debaty se týkaly eutanazie a asistované reprodukce, jichž se ujímali křesťanští demokraté jako témat, která je definovala v sekularizující se Evropě. Ovšem v té době se historické a bioetické otázky debatovaly sice kontroverzně, ale „civilně“.

Po roce 2010 byl (především zpětně) zaznamenán obrat od civilní k militantní kontroverzi. Kulturní otázky se staly předmětem masové mobilizace, petičních kampaní a debatních válek. První velké mobilizace na tomto poli se odehrály v letech 2011 a 2012 ve Francii, kde se v reakci na plánované rozšíření institutu manželství na stejnopohlavní páry zformovalo hnutí Demonstrace pro všechny (La Manif pour tous – LMTP). Na LMPT se nepodíleli pouze katoličtí fundamentalisté, ale i běžní pravicoví konzervativci. Až statistické demonstrace měly velký mobilizační úspěch – roztržštěná pravicová opozice socialistické vlády se sjednotila nad tématem, které do té doby bylo spíše marginální. Podobná logika dočasněho sladění zájmů konzervativců a fundamentalistů se bude později opakovat ve všech významných mobilizacích proti stejnopohlavnímu manželství.

LMPT sice neuspěla, Hollandova vláda stejnopohlavní manželství uzákonila, stala se však důkazem mobilizačního potenciálu kulturně pojaté konzervativní politiky. Do roka se zformovaly odnože LMPT v řadě evropských států. Sdílely její sekulární jazyk a pozitivní slovník i růžovomodré pastelové logo. Slogany jako „táta a máma, rovní a komplementární“ a „méně genderu a více sexu“ zněly v roce 2013 neškodně, později se ale staly nástrojem skryté kulturní války. Už v roce 2013 získala chorvatská katolická aktivistka Željka Markić s podporou církve téměř 750 tisíc podpisů pro referendum o ústavní zakotvení heterosexuálního manželství a Chorvaté jej v referendu přijali. Později se podobná referenda neúspěšně zopakují na Slovensku (2015) a v Rumunsku (2018), všude v situaci, kdy pravicová opozice podporovaná katolickou církví mobilizuje proti (nominálně) levicové vládě. Tento příhodný politický kontext dal „hodnotovým“ sporům téměř válečný rozměr – velké mobilizace pro symbolický výsledek, které vytvoří dva více méně stabilní tábory, liberálně-levicový a konzervativně-národní.

Rok 2013 také odkryl rostoucí sílu organizované konzervativní katolické občanské společnosti a její podporu ze strany amerických evangelikálů. Mobilizace v letech 2012 a 2013 se organizovaly na sociálních sítích skrze aktivistické postupy, které do té doby rozvíjela pokroková a liberální občanská společnost. Petice, lobbying, soudní spory, každoroční pochody, letní školy, ale i specifický branding s logy, barvami a slogany se staly nástroji profesionalizovaného konzervativního aktivismu. V roce 2012 organizace One of Us uspořádala Evropskou občanskou iniciativu (ECI), která měla v případě úspěchu vést v Evropském parlamentu k legislativnímu návrhu na omezení financování organizací podporujících potraty a destrukci embryí. S podporou papeže Benedikta získala 1,7 milionu podpisů. One of Us je evropská odnož „globálního pro-life hnutí“ a použila v USA vyzkoušenou proceduru tzv. gag laws, tedy požadavků pro zákaz státního financování organizací označených za nemorální.

ECI sice neuspěla, Evropská komise konstatovala, že etické standardy výzkumu kmenových buněk jsou právně ošetřeny, posloupila ale mobilizaci, ve které se spojili italsí politici, Vatikán, katolická občanská společnost a američtí evangelikální lobbisté. Od roku 2013 se po celé Evropě včetně Česka

Politický boj vedený diskursivními prostředky

Kulturní války se vedou pod vlajkou menšinové pozice. Ilustrace Bety Suchanová

pořádají pravidelné protipotrátové demonstrace. Právě střední Evropa je prostorem, kde různé typy kulturních sporů nejvíce proměnily společenskou atmosféru.

Středoevropská kulturní bojiště

Kulturní války výše zmíněného typu přišly i do střední Evropy – spolu s kontroverzemi spojenými s tzv. Istanbulskou úmluvou v Polsku, stejnopohlavním manželstvím v Chorvatsku a „genderovou ideologií“, jak ji označily biskupské konference v roce 2013. Vůči západním státům EU se střední Evropa vyznačovala silnou politizací těchto témat,

a to zejména během polarizujících voleb. Na Slovensku v roce 2018 a v Polsku v roce 2020 se hlavní debaty týkaly domnělého liberalismu prezidentských vyzyvatelů a jejich postojům vůči homosexuálům; Polsko a Slovensko rozdělují pokusy o úplné zakázání, respektive omezení potratů a populisté v Maďarsku a v Česku veřejně a systematicky brojí proti translidem a homosexuálům.

To, co odlišuje střední Evropu od západní, však sotva je katolická tradice nebo náboženská horlivost. Kulturní války se rozehrály i v relativně sekulárních či multikonfesionálních zemích, jako je Česko a Maďarsko. Rozdílem

je kontext, ve kterém je konzervativní mobilizace pouze poslední z několika kulturních válek. Spory o liberální hodnoty totiž nelze oddělovat od celé řady jiných sporů, které jim předcházely nebo je doprovázely, protože jsou na mnoha úrovních úzce propojeny. Různé typy kulturních válek lze rozdělit podle tří typů politik.

První jsou *politiky paměti*. Vztah k minulosti je prvním tématem, na němž se vyhraňovaly protichůdné tábory, a to zejména ve vztahu k dědictví komunismu nebo druhé světové války. Kontroverze týkající se (spolu)vin za zločiny na Židech v Polsku, nacistické symboliky na Slovensku, rehabilitace Horthyho režimu v Maďarsku nebo historického revizionismu a ustašovského státu v Chorvatsku jsou příklady tzv. paměťových válek, které proti sobě stavějí národně a kriticky smýšlející politiky, publicisty a aktivisty.

Druhým polem kulturních válek jsou *politiky identity*. Krizový rok 2015 vedl k nepředvídatelné polarizaci společnosti ve vztahu k migraci a islámu. Takřka nikde ve visehrádských zemích se nedeбатovalo o pragmatickém řešení tzv. uprchlické krize, nýbrž o povaze islámu a jeho domnělé hrozbě pro „křesťanské hodnoty“. Proti tzv. liberálnímu a proevropskému táboru se ve jménu tehdy vznikající představy o křesťanské identitě Evropy a nekompatibilitě náboženství a kultur postavil tábor, který kladl národní homogenitu nad univerzální principy a také nad evropskou spolupráci.

Výše zmíněné *politiky morality* jsou až třetím, ale dosud nejaktivnějším bojištěm středoevropských kulturních válek. Ve sporech o práva žen, homosexuálů a translidů se překvapivě rychle rozpadá shoda na tom, že stát má v liberální demokracii jednotlivcům zajistit svobodu a rovnost bez ohledu na jejich vlastnosti. Reproduktivní chování, sexuální orientace a vzdělání se stávají předmětem moralizujícího pohledu a terčem požadavků na státem a církvemi řízenou regulaci a uznání většinových norem za normy morální na úkor individuální autonomie.

Ani západní Evropa se kontroverzím v politikách paměti a identity nevyhnula. V posledním desetiletí se některé evropské státy stále více otevírají složitému přehodnocování vlastní koloniální éry a téměř všechny živě diskutují pravidla multikulturní společnosti, kterou se pod vlivem poválečné pracovní migrace a evropské mobility staly. Na Západě byl nicméně proces historického narovnání pozvolný a vážné debaty o multikulturalismu kulminovaly už v polovině nultých let. Většina západoevropských států mezitím opustila prvotní kulturní formu debat o národní povaze a začala problémy řešit pragmaticky.

Ve střední Evropě se naopak sešlo několik odlišných procesů. Jedním z nich byly důsledky vstupu do EU, po němž různé středoevropské politické proudy ztratily vizi a cíl a začaly vycházet najevo jejich ideologické rozdíly. Postupně musela střední Evropa také zpracovat symbolické důsledky evropské integrace. Zdejší historická paměť si vyžaduje komplexnější vyrovnání s druhou světovou válkou a komunismem, než nabízí západoevropský symbolický rámec. Liberální společenské hodnoty vyjádřené v antidiskriminačních zákonech a v zákonech na ochranu menšin zase potřebovaly čas na „strávení“ občanským aktivismem, reformami státní správy a kulturou na to, aby byly plně integrovány do společenského povědomí. Polarizující síla kulturních sporů se naplno rozvinula po roce 2015, v momentě téměř hmatatelných obav ze střetu s komplikovaným světem za nepevnými hranicemi Evropy.

To, co charakterizuje středoevropské kulturní války, je skutečnost, že řada vyzývatelů politických pořádků po vstupu do EU byla

schopna využít celé škály polarizujících nástrojů pro prosazení určitého politického projektu. Jak ukazují zkušenosti ze Západu i Východu, otevřená kulturní válka nastává v momentě, kdy se populistický subjekt pokouší prosadit na pravém spektru a konzervativní liberálové se ujímají jejich témat a stupňují kulturní boj. Ve střední Evropě to byly právě úspěšné projekty národního konzervativismu jako Fidesz a Právo a spravedlnost, které konsolidovaly pravici skrze kulturní války na všech třech zmíněných polích. Středoevropský příklad potvrzuje Hunterův argument o kulturních válkách jako způsobu vedení politického boje diskursivními prostředky.

Boj o hegemonii: pokus o definici

Pojem kulturních válek je sám natolik dvojznačný, že by bylo rozumné používat jej v uvozovkách. Na jedné straně totiž popisuje kulturní střety, na straně druhé je sám nálepkou diskreditující oponenta. Implikuje nepřátelené strany, které sám vytváří. Na rozdíl od historického sporu či ideové debaty kulturní války skutečně polarizují – vytlačují aktéry do krajních pozic na opačných stranách, aniž by umožňovaly kompromis. Na rozdíl od sporů a debat v nich jde přímo o moc. To, co je na tomto typu politiky „kulturní“ nebo snad nekulturní, je skutečnost, že v nich jde o boj o definice, o prosazení určitého pojmového aparátu skrze postupně budovaný kulturní a politický vliv, nebo naopak o politický vliv prostřednictvím prosazování určitého diskursu.

Aktéři kulturních válek definují určité téma – komunismus, pojem gender, rovnost pohlaví, liberalismus – nově nebo prosazují nový úhel pohledu. Nástroje jsou zdánlivě ideové. Kulturní válečník však nediskutuje a nehledá „pravdu“, nýbrž s pomocí mobilizace ve fyzických či virtuálních prostorech prosazuje svůj pohled a definici proti soupeřovým. Zavádění nejasných, prázdných pojmů (genderová teorie, kulturní marxismus, islamofašismus, diktát EU, vítěz, ale také xenofob, islamofob a rasista) je nástrojem moci už tím, že úspěšně boří nevědomý konsenzus a označuje a diskredituje nepřítele.

Kulturní války se dále nejčastěji vedou pod vlajkou menšinové či ohrožené pozice a proti domnělé, často umělé vytvářené převaze. Výrazy jako liberální diktatura, ochrana práv většiny, válka proti křesťanům, ohrožený bílý muž nebo vláda politické korektnosti implikují jakousi vynucenou převahu. Tak vytváří pojem liberální „moci“ prezident Zeman, když záměrně a hrubě urazí novináře, ženy či translidy, je za to širokou veřejností kritizován a může potom poukazovat na to, že vůči němu většina prosazuje své normy. Druhou fází kulturní války je ovládnutí kulturních institucí a poradních sborů (univerzit a médií v Polsku a Maďarsku, mediálních rad) a snaha prosazovat do blízkosti moci ty, kteří jsou spojeni určitým kulturním kódem (odporem k pojmu gender, migraci, EU).

Boj o kulturní hegemonii, který popsal ve dvacátých letech 20. století italský marxista Antonio Gramsci, si získal i krajně pravicevé teoretiky. Alain de Benoist používá pojem *metapolitika* pro „doménu hodnot“, kterou se řídí sociální konsenzus, a právě ovládnutí zdrojů sociálního konsenzu je gramscianskou cestou k získání politické moci. „Kulturní války“ nejsou nevinými kulturními spory. Nejsou sporem o hodnoty, ale bojem za hodnoty a konkrétní symboly, kterými je kódován postup určité skupiny. Je třeba je kriticky analyzovat právě proto, aby veřejný prostor zůstal otevřeným prostorem pro usilování o hodnoty. Autorka je islamoložka.

Text vznikl ve spolupráci s Heinrich-Böll-Stiftung Praha (HBS). Autorčiny názory nemusí být odrazem stanovisek HBS.

Když lidé brání stromy

Rozhovor o blokadě v oblasti Fairy Creek

„Obvykle se připoutáme k předmětům, které policie nemůže snadno odstranit.“ Foto Rainforest Flying Squad

V kanadské provincii Britská Kolumbie probíhá od srpna 2020 nenásilná blokáda, která se snaží uchránit poslední oblast pralesů nezasažených těžbou dřeva. Spolupracují na ní ekologičtí aktivisté i příslušníci indiánských kmenů. O strategii a cílech blokády jsme hovořili se členem Rainforest Flying Squad, jenž si přál zůstat v anonymitě.

ANEŽKA HRUŠKOVÁ

Můžete českému čtenáři krátce vysvětlit, co je „old-growth forest“ a proč je důležité takové lesy zachovat?

„Old-growth forest“ neboli prastarý les lze definovat různě, ale my v Britské Kolumbii bráníme takové lesy, v jakých se nikdy netěžilo, obvykle s více než 250 let starými stromy, jejichž kmeny mají průměr 1,5–4,5 metru. Jedná se o největší stromy na světě a ty mají nespočet užitečných, ekosystémových funkcí, jež lze shrnout do tří velkých kategorií. Za prvé jsou útočištěm pro nenahraditelnou biologickou rozmanitost. Když se lesy vytěží, téměř všechno umírá. Stromy a některé keře dorostou, ale trvá stovky let, než se všechny druhy do nového lesa navrátí. Těžba dřeva se však odehrává přibližně každých šedesát let, a tak je pro některé druhy návrat nemožný a vede to k jejich vyhynutí. Když v jakémkoli ekosystému ztratíme příliš mnoho druhů, může se celý úplně zhroutit do jednodušší formy, ze které již není cesty zpět. To je hlavní příčina tzv. dezertifikace, procesu, kdy se na celém světě krajina mění v poušť. Za druhé pralesy regulují průtok vody. Obří kořenné systémy těchto pralesů fungují jako houba, která zadržuje a pomalu uvolňuje vodu. Tím brání záplavám i suchu. Také vodu filtrují a vytvářejí déšť prostřednictvím evapotranspirace. Za třetí zadržují uhlík, což v případě starých stromů platí mnohem více než u těch mladších – nejvíce uhlíku kmeny stromů vstřebávají v druhé polovině svého života. Opětovná výsadba po vykácení starobylých lesů tak veškerý uvolněný uhlík nezadrží. Když se lesy promění v holiny, jejich kořenný systém a většina života v půdě zemře. Asi polovina veškerého uhlíku přítomného v těchto ekosystémech je přitom uložena v půdě.

Proč v oblastech, jako je Fairy Creek, vůbec k těžbě dřeva dochází?

V těchto oblastech se kácí, protože dřevo ze starých růstových stromů má velmi husté žilkování letokruhů, takže je velmi cenné pro stavební, ale i jiné obory. Je také bez suků a za relativně málo práce ho získáte velké množství. Vysoká cena dřeva dělá z těžby těchto stromů velmi výnosný byznys.

Kdy a jak současné protesty a blokády začaly a čeho se Rainforest Flying Squad [Pralesní zášahová jednotka] snaží dosáhnout?

Dne 10. srpna 2020 se skupina znepokojených obyvatel Britské Kolumbie rozhodla postavit ekologickému ničení a zablokovala stavbu silnic v horních tocích rozvodí řeky Fairy Creek na ostrově Vancouver poblíž vesničky Port Renfrew. Hned po zahájení stavby silnice se na vrcholu hřebene, kde to všechno začalo, totiž objevilo několik poražených prastarých stromů. Rainforest Flying Squad je organizace dobrovolníků, kteří se snaží zastavit ničení starověkých deštných pralesů v mírném pásmu. Konečné cíle hnutí lze shrnout do následujících požadavků: zastavení veškerého kácení starých porostů, dokud vláda, průmysl a národ Pacheedahtů nezačnou upřímný a otevřený dialog o budoucích krocích: respektování tradičních rozhodovacích systémů původních indiánských obyvatel; zapojení všech členů komunity; realizace 14. doporučení Strategického posudku ke starým porostům. Jde nám o nápravu těžářské praxe v Britské Kolumbii a upřednostnění ekologie před ekonomikou zavedením selektivních kvót pro těžbu.

Jak vypadá typický den či týden blokády? Jaké taktiky přímé akce používáte?

Přes noc obvykle stavíme blokády, ale policejní hlídky, které jsou často v různých táborech přítomné 24 hodin, naše stavební úsilí velmi ztěžují. Musíme před policií skrývat spoustu věcí a vyhýbat se místům, kde by nám mohli zabavit naše nástroje a stavební materiály.

Jsmo přísně nenásilné hnutí, takže všechny naše taktiky přímé akce jsou založeny na našich tělech, kterými bráníme v cestě těžebním strojům – obvykle se připoutáme k předmětům, které policie nemůže snadno odstranit. Jednou z běžných strategií je „spící drak“. Vykopeme díru, vložíme do ní trubku s vodorovnou kovovou tyčí a zabetonujeme ji do země. Lesní ochránce si navlékne řetězový náramek s karabinou,

paži vloží do trubky a karabinu zacvakne do kovové tyče dole. Někdy také postavíme vysoké trojnožky z poražených mladých stromů, které sbíráme mezi pokácenými zbytky dřeva. Lesní ochránce se posadí na vrchol této trojnožky uprostřed těžářské silnice, aby žádné vozidlo nemohlo projet, aniž by ho převrátilo a shodilo na zem. Dalším oblíbeným způsobem je sezení na stromě – v hnutí máme mnoho zkušených horolezců a jeden z nich namontuje ve výšce třiceti metrů vysokou plošinu na jeden nebo více stromů. Někdy policisté ve vrtulnících lidi ze stromů sundávají. Také jsme vytvořili konzole, na nichž jsou zavěšeni lidé nad roklemi. Zátěž, která drží osobu nahoře, je umístěna uprostřed vozovky.

Následkem chyb a hrubého zacházení ze strany policistů několik lidí utrpělo různá zranění. Když policie svrhla trojnožku, jeden muž spadl z více než čtyřmetrové výšky. Poranil si hlavu. Policie zranila i několik místních mladých Indiánů. Jedné ženě policista klekl na záda a škubal jí rukou, když ležela ve „spícím drakovi“. Skončila v nemocnici a musí denně užívat silné léky proti bolesti. Zřejmě si navíc zlomila žebra. Takové věci se dějí téměř každý den.

Oblast, kterou bráníte, leží na územích původních národů. Jaká je pozice místních Indiánů v této věci?

Komunity původních národů mají své hranice, stejně jako mnohé rodiny. Většina našeho boje se odehrává na území Pacheedahtů. Dědičný náčelník Victor Peter spolu s vládnoucí ženou Palli Whaletail a uznávaným střešníkem Bilem Jonesem nejen plně podporují naše snažení, ale především vedou naše hnutí. Ničení zdrojů a půdy původních národů kvůli zisku kanadských společností a vlády má v zemi dlouhou historii. Poslední dobou jsou řeči o Indiánech a péči o ně v módě, ale provinční i federální vláda jim nabízejí malé finanční sumy výměnou za to, že budou zticha. Kmenová rada pacheedahtského národa byla tlačena k podpisu smlouvy, která by jí přinesla zhruba 350 tisíc dolarů, pokud by podpořila těžbu na svém území. Dřevařská společnost Teal Jones přitom podle odhadů v těchto místech dosud vydělala dvanáct milionů dolarů a její budoucí zisk se odhaduje na více než sto milionů. Věříme, že si původní národy zaslouží kompletní kontrolu nad vlastní půdou i místními přírodními zdroji.

Ve městech po celé provincii se konají protesty, a dokonce i v Torontu, na druhé straně země, lidé podepisují petice. Je problém v nedostatku pozornosti veřejnosti a médií?

Ve chvíli, kdy nahráváme tento rozhovor, bylo zatčeno už více než tři sta osob. Pozornost veřejnosti a médií ale upadla, protože British Columbia New Democratic Party [Nová demokratická strana Britské Kolumbie] ohlásila odklad těžby v části Fairy Creek. Toto odložení se nicméně týká většiny oblastí, které již byly chráněny, a ponechává většinu těch, o něž bojujeme, stále v ohrožení. Titulky ale uváděly: „Těžba dřeva ve Fairy Creek odložena“, a tak vznikl dojem, že jsme vyhráli. To je ale velmi daleko od skutečnosti. Proto je nyní velmi důležité, abychom veřejnosti aktuální stav objasnili.

Žádná blokáda nemůže trvat věčně. Jak dlouho jste v ní ochotni pokračovat? Budeme pokračovat, dokud nebude chráněn každý jednotlivý starověký lesní obor.

ULTIMÁTUM

Tornádo povstalo

JIŘÍ MALÍK

Nemyslitelné se stalo skutečností: tornádo s rychlostí víchru přes 200 km/h se poprvé v moderní české historii zrodilo na jižní Moravě. Zanechalo za sebou mezi obcí Hrušky a Hodonínem 26 kilometrů dlouhý pruh zkázy: rozházená, pomačkaná a poleťujícími projektily trosky doslova rozstřílená auta, odfouknutý autobus, urvané střechy domů, torza stromů v lesích a také desítky zraněných. Klimatický účet, který nám příroda vystavila, si vyžádal i cenu nejvyšší – lidské životy.

Je to jen pár dnů, co se několik desítek kilometrů od místa, kde řádilo tornádo, prohnala blesková povodeň a kvůli utužené půdě na okolních polích spláchnula vodu s bahnem do Drnovic. To se opakovalo dvakrát během dvou týdnů. Podobné události přitom začínají být v Česku stále častější. Kdyby měla půda dost organického podílu, zatrávněné údolnice a meze, dopady by nebyly tak devastující. Blesková povodeň není jen dílem přírody. Podíl na tom má i chybné zemědělství. Suchá půda na ohromných lánech s minimem stromů krajinu rozpaluje.

Obdobně je tomu s lesy, které ničí průmyslová těžba. Půda pak obsahuje příliš mnoho dusíku, což je dáno i vlivem přehnojení na polích a spadem amoniaku. Symbióza hub a bakterií s kořeny stromů je tím narušena, což znamená odříznutí stromů od dodávek živin i vody. Proto lesy usychají. Kůrovec, jenž je v podstatě lesním zdravotníkem, je následkem, nikoli příčinou. Chybná mýtní těžba pak dokoná zkázu, když místo otevře světlu, mýtiny ztratí vodu a následně oteplí nejen les, ale i krajinu.

Už zhruba desetiletí přicházíme o jaro a podzim a zvyšuje se celkový odpar. Extrémně přitom roste intenzita srážek i sucha, jež je podle letokruhů nejhorší za posledních 2100 let. Poprvé v historii jsme se dostali do srážkového stínu Alp. Změnil se převládající směr větru, máme stále méně sněhu. Výkyvy teplot až o patnáct stupňů ze dne na den a na pár stech kilometrech odrážejí realitu narušených jet streamů. I klima dnes vysušuje krajinu, zvyšuje teplotu vzduchu a povrchu i odpar.

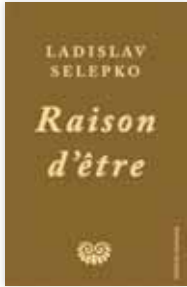
Slyšeli jsme soudy českých klimatologů – někteří jakýkoli vliv změn klimatu na vznik tornáda popírali, jiní zde viděli příčinnou souvislost. Podle amerických pojišťoven a studií ale souvislost existuje, a sice jak s klimatem, tak s vysušeným povrchem, který umožňuje čím dál větší růst teplot v krajině. Zatím nikdo ovšem nezmínil střihový vliv jet streamů na místní počasí. Tryskové proudění totiž v severní výduti přivádí studený (i arktický) vzduch hluboko na jih a v jižní výduti nese horký vzduch daleko na sever. Vznikají tak netypické oblasti, v nichž se teplota mění i na stovkách kilometrů zemského povrchu.

Je docela dobře možné, že tornádo se zde v takové síle neobjevilo náhodou. Došlo k tomu ostatně během první dekády, v níž narušený jet stream začal trápit celý severský pás. Tornádo jako by povstalo přímo na rozhraní teplot. Pro mě osobně je tornádo u Břeclavi dalším potvrzením klimatické změny. Obraz naší budoucnosti se v poslední dekádě rychle, až zběsile mění. A to je teprve začátek. Co se stalo, stane se znovu. Neměli bychom tudíž přehlížet varovný vzkaz přírodních sil a aktivizovat snahy nejen na snížení vypouštění skleníkových emisí, ale i na adaptaci krajiny.

A2LARM

čtete online komentářový deník

a2larm.cz

Ladislav Selepko
Raison d'être
 Měsíční paprsek 2020, 245 s.

Po dvou románech publikovaných v elektronické podobě vyšla básníku Ladislavu Selepkoví první prozaická kniha. Pokud očekáváme, že se v ní autor snaží v souladu s titulem zodpovědět otázku po smyslu být, budeme zklamáni. V románu totiž nedává smysl skoro nic: jde o bezuzdnou smršť bizarních příběhů a hnutí myslí vyšetřovatelů Kněžiště a Klena a vyšetřovaného Brandenburského, kteří jsou nástroji autorovy imaginace. Vztah mezi postavami se však po prvních stránkách proměňuje natolik, že v něm není nic jisté. Mísí se tu útržky odkazující na filosofii jazyka, historii či popkulturu s množstvím literárních odkazů, z nichž vyniká vtipná aktualizace extatického zvolání Ladislava Klímy: „Jsem absolutní průměr.“ Nejedná se ale jen o absurdní nonsens; lze zde nalézt jakýs takýs systém a občas také překvapivě silné básnické momenty i niterné pasáže, vyvázané z autorovy zvůle: „Z bezproblémové skutečnosti trčí neviditelné bodce proti dosedání holubů. Nejlepší je, že stav, ve kterém mne šírá nutnost realizovat se praktičtěji, trvá roky – měl jsem se posbírat už dávno. Namísto toho se motám ve vánici při záťahu na posledního šumavského medvěda a nevidím na deset kroků. Medvědem by mohl být i panský lovcí.“ Při četbě jsme neustále zneklidňováni otázkou po povaze textu: Jedná se o vyčpělý experiment ohledávající možnosti psaní? Dekonstrukci prózy? Záznam obsažů šílené mysli? Čert ví. Knihu nelze přecíst na jeden záťah, ale dá se v ní převalovat a rochnit – pokud ovšem čtenář má smysl pro marnotratnost, libuje si v náhodném listování a netrvá na tom, že by existence měla mít nějaký smysl.

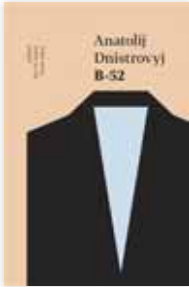
Karel Kouba

Vanessa Springora
Svolení
 Přeložil Tomáš Havel
 Host 2021, 191 s.

Autobiografický román Vanessy Springory ve Francii rozpoutal vášnivou celospolečenskou debatu a otřásl tamní kulturní scénou. A není se čemu divit, dílo je to totiž velmi silné. Autorka se v něm detailně a až autoterapeuticky otevřeně vypisuje z letitého traumatu ze vztahu s velikanem francouzské literatury, který v knize vystupuje pod monogramem G. M. Před téměř třiceti lety ji okouzčil šarmantní a charismatický dospělý muž, umělec z okruhu matčiniých známých. Jako třináctileté dívce jí imponoval zájem staršího muže a brzy jeho svodům podlehla. A ačkoli velmi záhy vyšel jejich poměr najevo, nezasáhl do něho nikdo z rodiny ani z blízkého okolí, přestože bylo o G. M. veřejně známo, že navazuje vztahy výhradně s nezletilými, čímž se netajil ani ve svých knihách a denících. Díky důmyslným manipulacím G. M., který se stavěl do role milostného iniciátora a učitele, za tichého souhlasu matky a nezájmu otce nabývá Springora dojmu, že takto vypadá normální láska mezi mužem a ženou. Až po pár letech, kdy začíná dospívat a G. M. se začíná poohlížet po nové, mladší milence, jí vyvstanou souvislosti a pomalu začne chápat, že takový nevyrovnaný vztah není v pořádku. Díky tomuto uvědomění se pomalu vymaní z jeho vlivu, avšak ani dlouhá léta poté není schopná se vyrovnat se svým zážitkem, aniž by vinila i sebe samu. „A když později terapeuti všeho druhu budou dělat všechno pro to, aby mi vysvětlili, že jsem se stala obětí sexuálního predátora, ani potom nebudu mít pocit, že to byla „cesta středu“. Že to bylo úplně správné.“

Zdeňka Beranová

Anatolij Dnistrovij
B-52
 Přeložil Petr Ch. Kalina
 Větrné mlýny 2021, 284 s.

Román B-52 (viz ukázku v A2 č. 7/2021), pojmenovaný po stejnojmenném drinku, se na první pohled tváří jako typické „letní čtivo k vodě“; ukrajinský spisovatel Anatolij Dnistrovij ho ale zamýšlel velice vážně. Chtěl napsat bildungsroman o dětství, dospívání a středním věku jednoho nepříliš úspěšného kyjevského dramatika. V knize tak najdeme psychoanalytické nářázky, závažné vnitřní dialogy i minuciózní, přesně odpozorované dobové detaily. Autor o své knize mluví jako o „retorománu“ – obdobím, které se pokouší co nejvěrněji zachytit, jsou přitom docela nedávná léta 2005 až 2013, tedy roky mezi oranžovou revolucí a Euromajdanem. Nejvhodnějším symbolem této relativně bezstarostné „předhipsterské“ doby je podle něj právě titulní koktejl. Navzdory hrdinovým rádobý hlubokomyslným úvahám o smyslu literatury a vlastní existence ale „vážná“ linie moc nefunguje – na rozdíl od proudu volně spojených historek z nočního života, kterému nelze upřít jistou zábavnost. Ano, kniha se čte snadno, nenudí, a navíc se dozvíte spoustu zajímavostí o každodennosti kyjevské vyšší střední třídy. Není to ale trochu málo? Je možná škoda, že nakladatelství Větrné mlýny, které se ukrajinské literatuře věnuje soustavně, sáhlo právě po tomto titulu. Dnistrovij totiž napsal mnohem lepší knihy – zvláště jeho román Pacyky (Kluci, 2005) o životě problémových výrostků v západoukrajinském Ternopilu na přelomu osmdesátých a devadesátých let patří k tomu nejlepšímu, co může ukrajinská literatura posledních desetiletí nabídnout.

Miroslav Tomek

Jaroslav Jásek, Kryštof Drnek
Vodovody předměstských obcí před vznikem Velké Prahy
 Scriptorium 2020, 175 s.

V edici Documenta Pragensia Monographia vyšel už devětatřicátý svazek, tentokrát věnovaný historii vodárenství. Kniha je členěna podle abecedního názvu jednotlivých částí dnešní Prahy, které se v roce 1922 Prahou teprve měly stát – od Bohnic až po Vršovice. Většina z nich byla dlouho závislá především na mnohdy nekvalitní vodě ze studní. Vodárenství 19. století pak stavělo hlavně na vodě z Vltavy. I proto najdeme v Braníku nedaleko areálu ledáren Vršovickou vodárnu, tedy objekt, jež na odkoupeném pozemku vystavěli Vršovičtí. Podobně původní Vinohradská vodárna stávala v místech, kde později vyrostla známá Podolská vodárna. Vltavská voda se často jen zbavovala hrubých kalů a nečistot – až do napojení Prahy na úpravnu v Káraném na počátku 20. století tak voda z vodovodů nebyla pitná. Většinou směřovala do různých nádrží, z nichž si ji občané odebírali, a zároveň ji využívaly průmyslové podniky. Kromě popisu dobových vodárenských děl se autoři zaměřují i na různé detaily, jako byly spory mezi Prahou a okolními obcemi o to, kdo bude vodovod platit a kolik bude voda z něj stát, a výklad doplňují drobnými zajímavostmi: například teprve v roce 1907 se občanům Hloupětína podařilo prosadit přejmenování své obce. Publikace je plná dobových i současných fotografií a plánek zachycujících nádherné stavby, které se ale z většiny nedochovaly. Zhýčkaný současný čtenář si možná nad knihou uvědomí, že pitná voda není žádná samozřejmost.

Jiří G. Růžička

Perské lekce
(Persian Lessons)
 Režie Vadim Perelman, Rusko 2020, 127 min.
 Premiéra v ČR 24. 6. 2021

Film Perské lekce, inspirovaný skutečnou událostí, vypráví o židovském vězni, který v nacistickém táboře předstírá, že je Peršan, aby si zachránil život. Vysoký nacistický důstojník se totiž chce po válce stát šéfkuchařem v Teheránu a potřebuje se naučit základy perštiny. Tu sice vězeň Gilles neovládá, ale vytvoří si umělý jazyk, který důstojníka učí. O Peršanech za druhé světové války tedy Perské lekce rozhodně nejsou. Válečných reálií je tu minimum. Koprodukční snímek ruského režiséra Vadima Perelmana je spíš drama, které holocaust používá jako kulisu. Připomíná linii sportovních filmů z nacistických táborů, jako Vítězství ducha nebo slovenský Boxer a smrt, v nichž výjimečná vlastnost zajistí jednomu z vězňů zvláštní zacházení, o které však může zase kdykoli přijít. Ve své kategorii je to solidní, ale nijak výjimečné dílo. Dokáže dobře využívat motivu umělé perštiny, do které jsou zakomponovány části jmen židovských vězňů. Ačkoli je klasicky vystavěné vyprávění takřka naprosto předvídatelné, nikdy vyložené nenudí. Když už tvůrci sáhnou k patosu, nikdy nepřekročí vkusnou míru. Přes pár originálních nápadů je to očekávatelné pojetí vyhraněného tématu – dopředu přesně víme, jaké typické postavy, konflikty a morální lekce dostaneme. Je to zkrátka film na hraně dobře odvedeného řemesla a rutiny, který nemá diváka čím zklamat, ale ani čím překvapit.

Antonín Tesař

Koldo Chamorro
El Santo Christo Ibérico
 Instituto Cervantes, Praha, 11. 6. – 24. 9. 2021

Španělský fotograf Koldo Chamorro (1949–2009) byl členem fotografické avantgardy Alabern v Barceloně a skupiny Minority Photographers v New Yorku. Přátelil se s Josefem Koudelkou, v roce 1989 měli společnou výstavu v Círculo de Bellas Artes v Madridu. Rád fotografoval Španělsko uvízlé ve Frankově diktatuře a ještě v sedmdesátých letech minulého století vzdorující jakékoli modernitě. Fotografoval i po diktátorově smrti a zaznamenával změny, které v jeho zemi propukly s nástupem demokracie a začne dohánět evropské země, zmizí ze života lidí potřeba jakýchkoli rituálů a svátků, zejména církevních, protože katolická církev byla úzce spjatá s Frankovým režimem. Cestoval tedy po Španělsku a v nejrůznějších regionech zachycoval církevní rituály, které sice nezanikly, ale často se vyprázdnily a staly se obchodní a turistickou atrakcí: pozbyly to, proč je autor fotografoval. Jakýsi časosběrný dokument analyzuje v prvních fotografiích společnost zatíženou zaostalostí a v posledních pak společnost, jež se s touto zaostalostí vypořádala – přinejmenším svými vnějšími projevy, například mrakodrapy v Madridu. Fotografie spojuje téma kříže ve všech jeho významech. Z formálního hlediska fotografie zaujmou skvělou prací se stínem a místy překvapivě i humorem.

Anna Tkáčová

Jan Mikulášek, Boris Jedinák a kolektiv Ahoj vesmíre!
 Planetárium Praha, psáno z premiéry 30. 6. 2021

Máloco člověka rozesmutní jako selhání při realizaci nápadu, který vzbuzoval naděje na nevidaný kulturní zážitek. Inscenace Ahoj vesmíre!, umístěná do prostor holešovického planetária, začíná slibně: diváci se namísto v „divadelním“ foyer ocitají v předsálí vědecké konference We are the humans 2021, herci-vědci je uctivě oslovují tituly a po společném selfíčku v sále jim oznamují, že hlavním úkolem závěrečného dne konference je sestavit zprávu o lidstvu, která má být vyslána do vesmíru. Dá se asi čekat, že se úkol, jehož cílem je kolektivně rozhodnout, jak mimozemšťanům představit světlé stránky globální civilizace, trochu zvrtné. Představení se roztříští do asociativního zmatku: výstup s agentem FBI, který míří na diváky pistolí, střídá projekce maminky s děckem, jež ze stropní kopule ukazuje do publika jako na hemžící se mravence, Michael Jackson v typickém rudém kabátku dělá místo balkánské nevěště prchající z vlastní svatby a šamanovi QAnon – nic nesouvisí s ničím, byt ve všem tak nějak poznáváme střípký uplynulého roku stráveného ve světle monitoru... Zvlášť po přestávce se rezignace na jakoukoli snahu udržet jednotlivé části pohromadě vyjeví v celé své nahotě. Infantilní pobíhání, mlácení a ječení lze ve výsledku těžko považovat za něco jiného než nástroje k testování sebeúcty diváků. Ti přitom byli na počátku celkem odhodláni podílet se na zásadním počínu. Do planetária tak opravdu vyražte raději na klasiku – třeba Zrození Země nebo Voyager, k němuž ostatně inscenace sama odkazuje.

Martin Zajíček

Aldana Duoraan
Ús kut
 MC, Řehole 2021

Podle tradiční víry sibiřských Jakutů dochází po smrti k následující transformaci tří duší, jež při počertí získali od bohů: „Buur kut“ (Duch země) odchází do Podsvětí, „lye kut“ (Duch matky) se připojuje k duši matky a zůstává ve Středním světě a „Salgyn kut“ (Duch vzduchu) se vrací do Horního světa, aby se pak objevil v nové kombinaci. To je také obraz, který nás uvádí do rituálního kontextu nahrávky Ús kut (Tři duše), jejíž autorkou je v Praze usazená hráčka na tradiční jakutský nástroj chomus Aldana Duoraan. Původně asijský a ve světě poměrně rozšířený idiofon, v češtině známý jako brumle, je specifický v tom, že rezonance a amplifikace v ústní dutině z hráče dělají svého druhu médium v transu. Je pravděpodobné, že právě díky této vlastnosti byl užíván v šamanském léčitelství, prokazatelně doložená je jeho role doprovodu v orální mytologické a kosmologické tradici lidu Sacha. Ozvuky šamanských nebo bardských proměn hlasů (lidských i zvířecích) najdeme i v projevu Aldany Duoraan, pro jejíž tvorbu jsou pouto s předky a národní identita klíčové. Hodinová nahrávka, ač z povahy nástroje primitivistická, postupně projde mnoha světy (rytmy a oscilacemi) a nejsilněji působí v momentech intenzity paralelních nebo spodních rezonancí a zapojení hlasu. Deska působí výjimečně i v produkci pražského labelu Řehole (vydávajícího projekty Timmi nebo NBDY), kde propojuje přilehlá území noise, zvukové magie a tradičního folklóru.

Ondřej Parus

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRABARET/FREDA BRUNOLDA 2021

A2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 999 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 890 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 699 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 499 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 249 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 1471 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Francie a další evropské státy v posledních týdnech zvažují zavedení povinného očkování pro zdravotníky a ošetřovatele. Ani po šesti měsících totiž není proočkovanost těchto skupin zdaleka optimální. Nejdále zatím zašla Itálie, kde příkaz začal platit už v červnu. Podle zákona neočkovaným zdravotníkům hrozí nucená dovolená bez platu a nemocnice a další zařízení na ni skutečně stovky lidí již poslaly. Řešení to není samospásné – v oblastech, kde je neočkovaných zdravotníků hodně, nastávají problémy s poskytováním péče. Tytéž úřady přitom ustupují výčtkám svědomí doktorů, kteří nechtějí ukončovat těhotenství. Když se občas nějaký kraj snaží vypsát výběrové řízení na obsazení lékařské pozice s podmínkou provádět potraty, spustí se ze strany katolické církve vždy povyk. Prý je to diskriminace. V některých regionech, hlavně na jihu, je tak obtížné sestavit lékařský tým a ženy musí jezdit za interrupcí stovky kilometrů na sever. Závažnost výčitek svědomí a posuzování diskriminace se zřejmě odvíjí od toho, jaké mají lékařské úkony sponzory. **O. Sojka**

Kanada zažívá doslova horké léto. Nemohou za to jen extrémní teploty šplhající k 50 stupňům Celsia, ale i nálezy několika set dětských ostatků u dvou internátních škol v Britské Kolumbii – důsledek snahy převychovat více

než sto padesát tisíc potomků původních obyvatel katolickou církví. V reakci na to byly 21. června na Národní den původních obyvatel vypáleny dva kostely v indiánské rezervaci. Podobný osud od té doby potkal dalších šest katolických svatostánků v jiných částech Kanady. Některé kostely byly potřísněny rudou barvou, stejně jako socha bývalého papeže Jana Pavla II. Objevují se nasprejované číslice „751“, odkazující na počet neoznačených hrobů u jedné ze škol, jsou strhávány sochy královny Viktorie i Alžběty II. Dlouho na sebe nenechaly čekat ani výzvy k ukončení útoku, které varují před nenávistí zaměřenou na katolickou komunitu. Zdá se tak, že slovník hájící utlačované se dá použít i na ochranu dřívějších utlačovatelů. Jenže na rozdíl od někdejší úspěšné katolicizace nebyl při současných „zvěrstvech“ nikdo ani zraněn. **V. Ondráček**

Bývalý předseda Strany zelených Matěj Stropnický se rozhodl proměnit svá slova o potřebnosti levicového populismu ve skutky na kandidátce ČSSD do letošních parlamentních voleb. Politologové a naivní důvěřivci si za jeho předsevzetím mohli představit třeba plamenné projevy na nádvořích velkých fabrik, kde by dělníkům vysvětloval skutečnou povahu jejich třídního nepřítele, jímž je v současnosti oligarchie. To by ovšem samotní sociální demokraté nesměli poklonkovat jednomu z oligarchů přímo ve vládě. Novodobý zámecký pán to tedy pojal trochu jinak a v posledním rozhovoru pro Info.cz z 2. července se

začal vymezovat vůči „pražské kavárně“, ač je jazyk vzpoury venkovské periferie proti městskému centru typický spíš pro pravicový populismus. Buď Stropnický nechápe významy pojmů, nebo naopak slovu populismus rozumí velmi dobře: za tím, co se voličům říká, nemusí být žádný věcný obsah, hlavně když to vzbudí správné emoce. **T. Schejbal**

Již více než deset let je běžné, že se o smrti blízkých či známých dozvídáme ze sociálních sítí. Příspěvky z dovolených a reklamy se tak najednou promísí se zkratkami R.I.P., osobními vzpomínkami a fotografiemi nebožtíka. Během jednoho červnového týdne se touto cestou objevily zprávy o úmrtí dvou klíčových osobností ruské undergroundové scény devadesátých let: pionýra postsovětského skateboardingu Pavla Sorokina a Světlany Jelčaninovové, zakladatelky nejznámějšího a možná i prvního punkového klubu v Rusku – Jerry Rubin. Obě tato jména pro mnoho lidí představovala naději a také příklad, že ze sovětského dítěte lze vyrůst v nového, svobodnějšího člověka, který je naplněním utopického ideálu posledního desetiletí dvacátého století. Oba milovali život, Pavel se nikdy nerozloučil se svým „prknem“, Světlana umožnila velkému množství kapel zahájit kariéru na scéně legendárního klubu. Jejich odchody tak neznamenají jen další záplavu nekrolů na sociálních sítích – symbolizují konec doby, v níž vyrůstali dnešní čtyřicátníci, definitivní rozchod s naivitou devadesátých let

a tvrdé probuzení do setrvalé se zhoršující ruské současnosti. **O. Pavlova**

Evropský rok železnice, vyhlášený na letošek Evropskou unií, se Středočeský kraj rozhodl pojmut po svém – chystá se totiž zastavit osobní dopravu na devíti lokálních tratích a na několika dalších ji omezit. Důvodem jsou jako obvykle peníze. Je pravda, že krajský radní pro veřejnou dopravu Petr Borecký (STAN) po pravicové daňové reformě moc možností nemá. Než by ale ze zachování veřejné železniční dopravy udělal celostátní předvolební téma, raději se poslušně chystá škrtnat. Na jeho nové mapce nejsou vyznačeny červeně jen cancoury do Mochova nebo Rožmitálu pod Třemšínem, kde se náhrada autobusem dá pochopit, ale třeba i trať na Dobříš, případně lokálky, do kterých stát nedávno investoval stamiliony s vidinou pravidelného provozu. Kraj by přitom za rok ušetřil jen desítky milionů, tedy zhruba polovinu ceny nového mostu v Lužci nad Vltavou, z něž by se stala ukázková zmařená investice. Možná by se nejen na krajském úřadě mohli zamyslet spíš nad tím, jak dostat do vlaků víc lidí – uprostřed nedorozhodnutí má ostatně turistický potenciál v zásadě každá lokálka. Pokud se však chystáte vlakem do Kouřimi nebo Staré Hutě, neváhejte. O podobnou redukci se neúspěšně pokoušeli hejtmani Petr Bendl (ODS) a David Rath (ČSSD), ale je možné, že Starostové budou schopnější – aspoň ve škrtnání. **M. Špína**